ТАРЗАН, ГОДОВАНЕЦЬ ВЕЛИКИХ МАВП

1. У МОРЕ!

Я почув цю історію від чоловіка, що зовсім не збирався переказувати її ані мені, ані будь-кому іншому. Певно, то давнє вино розв'язало язика моєму гостеві, а вже моя недовіра та кепкування упродовж наступних днів спонукали його довести свою незвичайну розповідь до кінця.

Коли балакун утямив, що він мені розповів, і переконався, що я все одно йому не вірю, наївне марнославство та хміль доброго вина погнали його відкопати поміж запилених рукописів та сухих офіційних рапортів Британського міністерства колоній докази дивовижних подробиць його неймовірної розповіді.

Не бувши очевидцем зображуваних подій, я не стверджую, ніби все це правда, але вже те, що, переказуючи її, я використав вигадані імена для головних героїв, цілком достатньо свідчить про мою щиру переконаність: таке дійсно могло трапитися.

Пожовклі, перетлілі сторінки щоденника давно померлої людини та рапорти Міністерства колоній дають поважну підставу вірити словам мого балакучого гостя, тож я переказую вам цю історію в тому вигляді, у якому прискіпливо відновив її за цими різнорідними джерелами.

Але якщо все ж вона видасться вам неймовірною, то принаймні погодьтеся зі мною, що вона своєрідна і неповторна, дивовижна й цікава.

З рапортів Міністерства колоній і з небіжчикового щоденника я довідався, що один молодий англійський пан, якого умовно назвемо Джон Клейтон, лорд Грейсток, був посланий у Британську Західну Африку із надзвичайно делікатним дорученням: розслідувати

зловживання в місцевій англійській колонії. Йшлося про вербування тубільного населення в солдати для колоніальних військ дружньої європейської держави. Але завербованих тубільців натомість використовували тільки для примусового збирання каучуку й слонової кістки серед диких племен за течією рік Конго та Арувімі.

Тубільці британської колонії скаржилися, буцім їхню молодь спокушали на виїзд щедрими обіцянками, але рідко хто хоч колись повертався до своїх родин.

Англійці, що жили в Африці, висловлювалися ще гостріше: вони доповідали, ніби чорношкірі бідолахи потрапляють у справжнє рабство, а коли минає термін їхньої служби згідно з угодою, білі начальники, користуючись із невігластва негрів, утовкмачують їм, начебто вони повинні служити ще довгі роки.

Отже, Міністерство колоній призначило Джона Клейтона на нову посаду в Британській Західній Африці; секретні інструкції, які той отримав, вимагали докладно розслідувати несумлінне ставлення офіцерів дружньої європейської держави до чорношкірих британських підданих. Мета його призначення туди, власне, не має особливої ваги для цієї оповіді, але сталося так, що він не лише не провів жодного слідства, але навіть ніколи не дістався до місця свого призначення.

Клейтон був тим типом англійця, якого хочеться бачити у найшляхетніших і найвищих історичних здобутках, наслідках тисяч звитяжних битв, — міцним чоловіком, сповненим життєвої снаги у всіх її проявах: розумовому, моральному та фізичному.

Зросту він був вище середнього, сіроокий, з різкими, але правильними рисами обличчя, виглядав здоровим, дужим, підтягненим, чому вочевидь сприяли роки військової муштри.

Політичне честолюбство спонукало його домагатися переведення з армії в Міністерство колоній, і ось ми бачимо його ще замолоду, а вже з делікатним і дуже важливим дорученням.

Отримавши це призначення, він відчув і радість, і занепокоєння. З одного боку — він дістав цілком заслужену винагороду за сумлінну й корисну працю, а це ж щабель до значніших та відповідальніших постів; але з іншого боку — він заледве три місяці тому одружився із шляхетною Алісою Рузерфорд і думка про необхідність везти тендітну молоду жінку в небезпечні хащі тропічної Африки вельми непокоїла його.

Заради неї Клейтон уже ладен був відмовитись від призначення, але дружина не погодилась. Навпаки, вона наполягала на тому, щоб чоловік прийняв призначення і неодмінно взяв її з собою.

Були ще матері, й брати, і сестри, і тітки, й кузини, які висловлювали різні думки з цього приводу, але про те, що саме вони настійно радили молодій парі, історія не повідомляє.

Ми знаємо лише, що одного чудового травневого ранку 1888 року Джон Клейтон, лорд Грейсток, та леді Аліса відпливли з Дувра до Африки.

За місяць вони прибули до Фрітауна, де винайняли невеликий вітрильник "Фувалда", який повинен був приставити молоде подружжя до кінцевого пункту їхньої мандрівки.

Відтоді про лорда Грейстока та леді Алісу й слух пропав.

Через два місяці по тому, як "Фувалда" підняла якір і вийшла з Фрітаунського порту, до десятка британських військових кораблів переміряли Південну Атлантику вздовж і впоперек у пошуках слідів їхніх або хоч їхнього вітрильника. Поблизу острова Святої Єлени невдовзі

знайдено уламки, які переконали всіх у тому, що "Фувалда" пішла на дно разом з усіма пасажирами. Пошуки припинилися, щойно почавшись, але надія ще багато років жила у скорботних серцях родичів молодого подружжя.

"Фувалда" була невеликим вітрильником водомісткістю у сто тонн, типовим для каботажного флоту далекої Південної Атлантики. Екіпажі таких суден нерідко складаються із різноплемінних зарізяк і волоцюг, які повтікали від судочинства.

"Фувалда" не була винятком із загального правила. Офіцери були на ній тупим бидлом, що ненавиділи команду, тож матроси відповідали їм тими самими почуттями. Капітан добре знав свою справу, але поводження його з підлеглими було вкрай грубе. Він знав чи то принаймні вмів застосовувати лише два засоби порозуміння з ними: кийка і револьвера. Але ж навряд чи та наволоч, яку він набрав собі в команду, могла зрозуміти щось інше.

Вже наступного ранку по відплиттю із Фрітауна на "Фувалді" Джон Клейтон та його молода дружина стали свідками таких сцен, які вони раніше бачили хіба що на обкладинках морських повістей. І вранці ж була викута перша ланка того ланцюга обставин, який закінчувався життям ще не народженого тоді героя його роману, життям, подібного до якого не знайти в історії людства.

Двоє матросів драїли палубу "Фувалди", перший помічник стояв на містку, а капітан розмовляв з Джоном Клейтоном та леді Алісою.

Матроси працювали, задкуючи до маленької групи, яка теж не бачила їх. Вони підступали дедалі ближче, і зрештою один із них опинився за капітановою спиною. Ще б мить — і він пройшов би повз них, а ця дивна історія не була б написана.

Але саме цієї миті капітан, попрощавшись із подружжям Грейстоків, крутнувсь і наштовхнувся на матроса. Він утратив рівновагу й гепнувся на палубу, перекинувши на себе відро з брудною водою.

Одну мить сцена здавалася кумедною — але тільки одну мить. Із зливою лютої лайки, з обличчям, червоним від обурення і нестями, капітан зірвався на ноги й одним страшним ударом звалив матроса на палубу.

Матрос був невисокий на зріст і старий, що лиш відтіняло нелюдяність капітанового вчинку. Інший матрос, навпаки, був і не старий, і не малого зросту, а такий собі ведмідь-чоловік: його чорні вуса були хвацько підкручені Й товста, мов у бика, шия міцно стриміла між кремезними плечима.

Коли здоровань побачив, що товариш упав, він пригнувся і з глухим гарчанням кинувся на капітана, зваливши його на коліна одним могутнім ударом.

Із червоного капітанове обличчя стало білим: це був бунт, а бунти він бачив і придушував у своїй попередній жорстокій практиці. Не підводячись з колін, він вихопив з кишені револьвер і вистрілив упритул у живу гору м'язів, яка височіла над ним; але хоч який швидкий був його рух, Джон Клейтон виявився ще спритнішим, і куля, що була вцілена матросові в серце, натомість уп'ялася йому в ногу: лорд Грейсток ударив по капітановій руці в ту мить, коли побачив, як зброя зблиснула на сонці.

Клейтон насипався на капітана, заявивши, що він обурений нелюдським поводженням того з командою і не припустить повторення подібних сцен, доки він і леді Грейсток будуть пасажирами "Фувалди".

Капітан хотів був дати різку відсіч, але передумав, повернувся і пішов геть, буркочучи і лаючись. Він не осмілився затіяти сварку з

англійським чиновником, адже знав, що за тим стоїть караюча рука, яку він уповні оцінював і якої боявся, — могутній англійський флот.

Обидва матроси підвелися: старий допоміг устати пораненому товаришеві. Величезний гевал, знаний серед команди під прізвиськом Чорний Майкл, обережно спробував ступити на ногу й, переконавшись, що вона його тримає, звернувся до Клейтона з незграбними словами подяки.

Тон подяки був похмурий, але слова — безумовно щирі. Закінчивши свою коротеньку промову, матрос повернувся й пішов, накульгуючи, на бак, усім виглядом виказуючи, що він все сказав.

Кілька днів Чорного Майкл а не було видно, а капітан обмежувався лише похмурим бурчанням при зустрічі з Грейстоками. Молодята й далі обідали в його каюті, як і до того прикрого випадку, але капітан намагався знаходити собі десь роботу, коли вони сиділи за столом.

Інші офіцери були грубі, неписьменні типи, що мало чим відрізнялися від екіпажу, над яким збиткувалися, — тож вони радо уникали спілкування з вишуканим англійським лордом та його дружиною, і в такий спосіб здебільшого Клейтони лишалися на самоті.

Такий перебіг справ аж ніяк не суперечив їхнім бажанням, але ж тим самим Клейтони відсторонювалися від життя маленького корабля. Вони не були в курсі щоденних подій, які невдовзі вилилися в криваву драму.

В самій атмосфері цього судна було щось моторошне, лиховісне. Зовні, як здавалося Клейтонам, усе велося гаразд; але душею обоє відчували наближення незнаної небезпеки, хоча й не говорили про це одне з одним.

Вийшовши на палубу наступного дня після пригоди з Чорним Майклом, Клейтон побачив старшого помічника з палкою в руці: офіцер

обсипав лайкою купку похмурих матросів, у той час як двоє виносили мертве тіло товариша.

Клейтон не вдався до розпитів: йому й так усе було зрозуміло. Наступного ранку, коли на обрії з'явився британський броненосець, він майже зважився зажадати, щоб його з дружиною пересадили; переконаність, що їхнє перебування на борту "Фувалди" закінчиться вельми трагічно; дедалі міцнішала в ньому.

До полудня вони зблизилися з британським кораблем на відстань голосу, та коли Клейтон був уже зібрався просити капітана про пересадку, йому стало зрозуміле все безглуздя свого задуму. Чим би він пояснив командирові корабля її величності своє бажання повернутися туди, звідки він щойно вирушав? Та й справді, якби він їм поскаржився, що два матроси-неслухи були грубо покарані офіцерами, усі на крейсері посміхнулися б собі у вуса й пояснили його бажання залишити суденце єдиною причиною — боягузтвом.

Джон Клейтон так і не зажадав пересадки на британський військовий корабель і надвечір побачив, як крейсер зник за обрієм. Але ще перед тим, як броненосець щез з очей, він довідався таке, що ствердило його найгірші передчуття й змусило проклясти своє фальшиве самолюбство, яке не дозволило йому помістити молоду дружину в безпеку, коли та безпека була так близько... А тепер — зникла назавжди.

Близько третьої години дня маленький старий матрос, якого кілька днів тому вдарив капітан, підійшов до Клейтона і його дружини, що стояли біля борту й проводжали поглядом танучі обриси великого броненосця. Старий заходився драїти мідне поруччя і, мало-помалу наблизившись до Клейтона, проказав упівголоса:

— Чортів занудить від того, що буде на цьому судні! Згадаєте мої слова, сер: чортів занудить!

— Що ви хочете цим сказати, друже? — спитав Клейтон.

— Що? Хіба ви не бачите, що тут коїться? Ви що — не чули несамовитої лайки капітана? Не бачили, що його помічники замордували половину команди? Дві розбиті голови вчора і три сьогодні. Чорний Майкл ходить, мовби нічого й не трапилось, але він не така людина, щоб усе це зносити. Ні, він не з таких! Згадаєте мої слова, сер!

— Ви хочете сказати, друже, що команда готує бунт? — спитав Клейтон.

— Бунт! — вигукнув старий. — Бунт! Вони готують убивство, сер, згадаєте мої слова, сер!

— Коли?

— Свого часу, сер, свого часу! Але я не скажу коли, я й так до дідька забагато сказав! Але ви повелися, як славний хлопець, того разу, і я гадаю, що маю право остерегти вас. Тільки тримайте язик за зубами і, коли почуєте стрілянину, лізьте в каюту і сидіть там! Це все! Тримайте лишень язика за зубами, бо вони й вам вгородять ножа між ребра, згадаєте мої слова, сер!

І старий заходився працювати далі, поступово віддаляючись від Клейтонів.

— Нічогенькі собі перспективи, Алісо! — сказав Клейтон.

— Ти повинен негайно попередити капітана, Джоне. Можливо, ще вдасться запобігти лихові! — порадила дружина.

— Гадаю, що так, але з чисто егоїстичних міркувань я краще триматиму язика за зубами. Хоч би що вони робили, а таки змилуються

над нами через моє заступництво за Чорного Майкла. Коли ж вони дізнаються, що ми їх виказали, то нам годі сподіватися пощади, Алісо!

— Ти маєш один обов'язок, Джоне, і він співпадає з інтересами влади. Якщо ти не попередиш капітана, то станеш співучасником усього, що може трапитись. Це все одно, що ти сам замислив заколот і втілюєш його в життя власноручно!

— Ти не розумієш, люба! — заперечив Клейтон. — Я думаю про тебе, бо в тобі вбачаю найперший свій обов'язок. Капітан сам накликав на себе небезпеку, — з якого дива я стану піддавати свою дружину тим невимовним бідам, що можуть спіткати її, хай-но я спробую, — певно ж, намарне! — врятувати його від наслідків його власного звірства і безумства? Ти й не уявляєш собі, кохана, що трапиться, коли ці зарізяки захоплять "Фувалду"!

— Обов'язок лишається обов'язком, чоловіче, і ніякі міркування неспроможні його змінити. Я була б негідною дружиною, якби штовхнула мого чоловіка на невиконання його прямого обов'язку. Я враховую небезпеку, що загрожує мені, але готова зустріти її стійко разом з тобою — зустріти з більшою мужністю, аніж ту ганьбу, яку я завжди б відчувала, знаючи, що ти міг би запобігти трагедії, коли б не знехтував свого обов'язку.

— Що ж — нехай буде так, як ти хочеш, — посміхнувшись, відповів чоловік. — Можливо, наші побоювання марні. Хоч мені й не подобається становище на судні, але, можливо, воно не таке вже й погане, як здається, і старий матрос не говорив про реальні плани, а просто висловлював свої потаємні думки.

— Бунт на морі був можливий хіба що сто років тому, а тепер, у тисяча вісімсот вісімдесят восьмому році, таке абсолютно неймовірне!

— Чекай-но, он капітан іде до себе в каюту! Коли вже попереджувати його, то краще зразу покінчити з цією брудною справою, бо у мене взагалі мало бажання розмовляти з цією тварюкою!

Мовивши ці слова, він рушив недбалою ходою в прохід, у якому зник капітан, а за хвилину постукав до нього в двері.

— Увійдіть, — буркнув похмурий голос. Клейтон увійшов і зачинив за собою двері.

— Ну?

— Я прийшов, щоб переказати вам уривок із почутої мною сьогодні розмови. Хоча я вважаю, що все обійдеться гаразд, одначе думаю, що треба бути завчасно готовим до всього. Коротше кажучи, команда змовляється на бунт і вбивство.

— Це брехня! — заревів капітан. — Якщо ви знову пхаєте носа у справи дисципліни на цьому кораблі та встряєте не в своє діло, то й беріть на себе відповідальність за наслідки, чорти б вас забрали! Мені начхати на те, англійський ви лорд чи ні! Я капітан ось цього судна, тож від цієї хвилини будьте ласкаві тримати носа подалі від моїх справ!

Капітан довів себе до такого шаленства, що зовсім побуряковів і вигукнув останні слова на повен голос, грюкнувши кулаком по столу і тицьнувши другий під обличчя Клейтону. Лорд Грейсток навіть не відвернувся, незворушно дивлячись на шаленця.

— Капітане Біллінгсе! — повільно мовив він врешті. — Вибачте мені за відвертість, але я мушу довести до вашого відома, що ви добряче схожі на віслюка!

Висловившись так, він повернувся і вийшов з каюти з тією розважливістю, яка була йому властива і, безперечно, швидше могла довести людину на кшталт Біллінгса до нестями, аніж ціла злива лайки.

Якби Клейтон спробував заспокоїти капітана, ймовірно, що той пошкодував би про кинуті зопалу слова. А так Біллінгс зостався в тому ж настрої, в якому Клейтон залишив його, й остання надія запобігти кривавій катастрофі була втрачена.

— Ну, Алісо, — сказав Клейтон, повернувшись до дружини, — якби я притримав язика за зубами, то, либонь, уникнув би деяких неґречних епітетів. Капітан виявився вельми невдячною тварюкою. І він, і його кляте судно можуть іти собі до дідька, годі з мене. А що справа торкається нас, то я буду турбуватись про нашу власну безпеку. Мені здається, що за першим пунктом цієї програми нам треба спуститися до себе в каюту й оглянути револьвери. Я шкодую тепер, що наші рушниці та набої заховані разом з багажем у трюмі!

Своє приміщення вони застали у цілковитому розгардіяші.

Одяг із відчинених скринь та валіз був розкиданий по всій маленькій каюті, і навіть постелі були розгребені.

— Напевне, хтось дужче, ніж ми самі, цікавиться нашими речами, — зауважив Клейтон. — Клянусь Юпітером, мені цікаво знати, що шукали ці люди! Огляньмо все, Алісо, і з'ясуймо, чого бракує!

Ретельні пошуки з'ясували, що нічого не пропало, крім двох револьверів та невеликого запасу патронів.

— Саме ті речі, які мені понад усе хотілося б зараз мати при собі! — мовив Клейтон. — І той факт, що вони взяли тільки це, свідчить про найгірше.

— Що нам робити, Джоне? Можливо, ти мав слушність і наша найпевніша надія на порятунок полягає в дотриманні нейтралітету. Якщо офіцерам пощастить придушити заколот, нам нічого буде боятись. А якщо переможуть заколотники, то наша єдина надія — намагатись не суперечити їм і не сваритися з ними.

— Слушно, Алісо! Тримаймося середини дороги!

Вони були заходились робити лад у каюті, коли Клейтон і його дружина водночас помітили клаптик паперу, що стирчав з-під дверей. Нахиляючись, щоб підняти його, Клейтон вражено помітив, що листочок сунеться далі в каюту, і переконався: хтось підштовхує його іззовні!

Швидко й нечутно він ступнув крок до дверей, та ледве торкнувся ручки, щоб прочинити їх, як рука дружини лягла йому на плече.

— Ні, Джоне, — прошепотіла вона. — Вони не бажають, щоб ми їх бачили, і ми не повинні їх бачити! Не забувай, що ми тримаємося середини дороги!

Клейтон посміхнувся й опустив руку. Мовчки дивилися вони на маленький клаптик білого паперу, аж поки він завмер нерухомо на підлозі біля самісіньких дверей. Тоді Клейтон нахилився і підняв його. Це був аркушик грубого білого паперу, неохайно складений вчетверо. Розгорнувши його, вони побачили незграбне послання, накарлючене майже нерозбірливо, з багатьма доказами того, що хтось виконував тут незвичне для себе завдання. Переклавши його зміст на нормальну мову, Клейтони переконались, що їх застерігають від заяви про зникнення револьверів чи про слова старого матроса — застерігають під загрозою смерті.

— Я гадаю, що ми будемо поводитися добре, — зауважив із сумною усмішкою Клейтон. — Чи не все, що ми можемо зробити, — це сидіти спокійно і чекати, що трапиться!

2. ДИКИЙ ПРИТУЛОК

Їм не довелося довго чекати. Коли наступного ранку Клейтон піднявся на палубу для звичної прогулянки перед сніданком, пролунав постріл, за ним ще і ще.

Видовище, яке постало перед його очима, підтвердило його найгірші передчуття. Проти невеличкого гурту офіцерів стояла вся розбишацька команда "Фувалди" з Чорним Майклом на чолі.

При першому офіцерському залпі бунтівники кинулись до сховків за щоглами, рубкою та каютами і звідти стали відповідати на вогонь п'ятьох, що становили собою ненависне керівництво корабля.

Двоє матросів уже впало від куль капітана. Вони так і залишилися лежати, де впали, між заколотників.

Та ось перший помічник капітана впав долілиць, і за командою Чорного Майкла сп'янілі від крові матроси кинулися на тих чотирьох, що залишилися. Команді вдалося здобути лише шість одиниць вогнепальної зброї, і здебільшого заколотники були озброєні гаками, сокирами, тесаками й ломами.

Капітан саме розрядив свій револьвер і почав заряджати його тієї миті, коли заколотники пішли в атаку. Револьвер другого помічника зіпсувався, і, таким чином, лише два револьвери зустрічали матросів, які швидко наближалися, тож під їхнім лютим натиском офіцери почали відступати.

Обидві сторони осипали одна одну найлютішою лайкою і прокльонами, які, зливаючись із тріскотінням пострілів, стогонами та зойками поранених, перетворили палубу "Фувалди" на щось подібне до божевільні.

Перш ніж офіцери встигли відступити бодай на десяток кроків, заколотники оточили їх. Велетень-негр одним помахом сокири розвалив капітанові голову від лоба до підборіддя; за мить під градом ударів і куль упали й інші офіцери, хто мертвий, хто поранений.

Швидко й спритно впорали матроси "Фувалди" свою страхітливу роботу, і весь цей час Джон Клейтон стояв, недбало спершись біля проходу, й попахкував люлькою з таким виглядом, наче був присутній на змаганнях з крикету.

Коли впав останній офіцер, він вирішив, що час спуститись до дружини, щоб хто-небудь з команди не застав її саму.

Хоча Клейтон і лишався зовні спокійним та незворушним, у душі він дуже потерпав за безпеку дружини серед озвірілих людей, в руки яких так безжалісно кинула їх доля. Повернувшись, щоб зійти вниз, він був вражений, побачивши леді Грейсток перед собою.

— Ти давно тут, Алісо?

— З самого початку, — відповіла жінка. — Який жах, Джоне! Який жах! Чого ми можемо сподіватися від таких створінь?

— Гадаю, сніданку! — відповів той, мужньо усміхаючись, щоб заспокоїти її. — Принаймні, — додав, — я збираюся попросити сніданку! Ходімо, Алісо. Ми повинні показати їм, що розраховуємо лише на чемне поводження з нами!

У цей час матроси обступили вбитих і поранених офіцерів і без найменшого жалю чи вагання почали викидати й мертвих і ще живих за борт. Так само бездушно обійшлися вони і зі своїми пораненими, і з тілами трьох матросів, над якими доля змилостивилась, дарувала їм наглу смерть від офіцерських куль. Несподівано один з матросів помітив

Клейтонів, що наближалися, і з вигуком "Ось іще пожива для риби!" кинувся на них із піднятою сокирою.

Але Чорний Майкл виявився спритнішим, і його куля наздогнала матроса, перш ніж той встиг пробігти кілька кроків. Гучним окликом Чорний Майкл привернув до себе увагу команди і, вказуючи на Грейстоків, оголосив:

— Ось ці — мої друзі, і їх слід лишити в спокої! Втямили? Тепер я капітан цього судна! — додав він, звертаючись до Клейтона. — Тримайтеся осторонь, і вас ніхто не зачепить! — І він грізно зиркнув на своїх товаришів.

Клейтони так старанно дотримували поради Чорного Майкла, що не бачили майже нікого з команди й нічого не знали про її задуми. Іноді до них долинав слабкий відгомін суперечок і сварок,і двічі люте гавкання вогнепальної зброї розривало тишу. Але Чорний Майкл був підходящим ватагом для цієї строкатої компанії і тримав її в суворій підлеглості.

На п'ятий день після вбивства офіцерів вахтовий помітив землю. Чорний Майкл не знав, острів це чи материк, але заявив Клейтонові, що коли після розвідки місцина виявиться придатною для життя, то і він, і леді Грейсток будуть висаджені на берег зі всім майном.

— Ви там проживете декілька місяців самі собі, — пояснив він, — а ми доти виберемо яке-небудь безлюдне місце та й розбредемося хто куди. Тоді я спробую сповістити Британське Міністерство про ваше місцеперебування, і воно відразу пошле по вас військового корабля. Сподіваюсь, вам буде непогано. Я не міг би висадити вас у населеній місцевості, не викликавши купи запитань, на які ні в кого з нас немає досить переконливих відповідей!

Клейтон почав був протестувати проти такої нелюдяної висадки на невідомий берег на поталу диким звірам чи, може, ще дикішим людям.

Але слова Його були марні й лише дратували Чорного Майкла. Довелося приготуватись до найгіршого, що могло їх чекати в такому становищі.

Близько третьої години пополудні суденце наблизилось до мальовничого, порослого лісом берега проти входу в затишну бухту. Чорний Майкл послав невеликого човна з командою, щоб з'ясувати, чи може "Фувалда" безпечно пройти в бухту.

Десь за годину ті повернулись і доповіли про глибоке дно в проході і в самій бухточці.

Ще до настання ночі вітрильник уже мирно стояв на якорі посеред рівної дзеркальної поверхні бухти.

Довколишні береги вражали красою напівтропічного лісу, а поодаль від океану вимальовувались пагорби й нагір'я, також поспіль вкриті пралісом. Не видніли ознаки людського житла, але зрозуміло було, що людина може тут існувати, адже птахи й тварини аж роїлися тут, привертаючи увагу всіх, хто стояв на палубі "Фувалди", а дзюрчання струмка, що впадав до бухти, свідчило про наявність питної води.

Коли пітьма спала на землю, Клейтон та леді Аліса усе ще стояли біля борту й мовчки дивилися на свій майбутній притулок. З мороку дикого пралісу долинало хиже виття звірів: приглушене рикання лева та вряди-годи пронизливий крик пантери. Жінка міцніше притулилася до чоловіка, паралізована страхом перед кошмарами, що чигали на них у страшній імлі прийдешніх ночей, у безлюдді дикої пущі.

Пізніше, увечері, до них підійшов Чорний Майкл і звелів готуватися до вранішньої висадки на берег. Спробували упросити його висадити їх на яку-небудь гостиннішу землю, ближче до цивілізованих місць, де б вони могли сподіватися на не таке моторошне оточення. Але ні

благання, ані загрози, ані обіцянки винагородити не змогли похитнути його.

— Окрім мене, на борту немає людини, яка не вважала б за краще задля власної безпеки бачити вас обох мертвими, і хоч я знаю, що це єдиний надійний спосіб застрахувати наші шиї, Чорний Майкл не така вже людина, щоб забути благодіяння! Ви врятували мені життя. Віддячуючи, я рятую ваше: це все, що я можу зробити!.. Команда більше не згодна терпіти, і, якщо я вас не висаджу, вони, далебі, ще передумають і залюбки розправляться з вами! Я вивантажу весь ваш багаж і дам вам кухонного начиння та кілька старих вітрил для наметів і достатньо харчів, щоб ви могли прожити до тієї пори, доки знайдете дичину й овочі. Під захистом ваших рушниць ви тут спокійно проживете до прибуття рятівників. Коли я буду в достатній безпеці, я спробую сповістити британський уряд про те, де ви перебуваєте, але, хоч убийте, не скажу достеменно, де це, бо й сам не знаю. Ну та вони вас знайдуть!

Чорний Майкл пішов, а вони мовчки спустилися вниз, сповнені похмурих передчуттів.

Клейтон не вірив, щоб Чорний Майкл дійсно мав хоча б найменший намір сповістити британський уряд про їхнє місцеперебування. Знов же, він не був певен, чи не задумано зраду на ранок, коли вони опиняться віч-на-віч з матросами, які поїдуть відвозити їх і їхнє майно на берег. Тільки-но вони з дружиною залишаться без захисту Чорного Майкла, будь-який матрос зможе їх убити, та й сумління Чорного Майкла — річ відносна. І навіть хай вони уникнуть цього всього, хіба не доведеться їм зіштовхнутися ще з гіршими небезпеками потім? Коли б то він був сам-один, може, й витримав би тут роки, бувши здоровим чоловіком атлетичної статури.

Але ж Аліса й те нове, інше життя, якому з часом судилося з'явитися на світ серед злиденності й жахливих знегод первісного світу… Клейтон здригнувся, уявивши собі страшні труднощі, жахливу безпорадність їхнього становища. Але милосердне провидіння не дало подружжю

передбачити дійсні жахи, що підстерігали їх у похмурих глибинах цього темного лісу.

Рано-вранці наступного дня їхні численні ящики та скрині були підняті на палубу й спущені до шлюпок для переправи на берег. У них було багато багажу. Клейтони розраховували на п'яти— чи навіть восьмирічне перебування в колоніях, отож, крім усього найнеобхіднішого, з ними були й предмети комфорту.

Чорний Майкл твердо вирішив, що з майна Клейтонів нічого не повинно лишитися на борту. Важко сказати, чому він так діяв: зі співчуття до них а чи просто виходячи з власних інтересів. Безперечно, присутність речей пропалого безвісти британського чиновника на борту підозрілого судна було б досить важко пояснити в будь-якому цивілізованому порту.

Він так добросовісно виконав ухвалене рішення, що наполіг і на поверненні їм револьверів, які власноручно відібрав у матроса, котрий заволодів зброєю Клейтона.

Окрім того, у шлюпки повантажили солонину, сухарі та невеликий запас картоплі й бобів, сірники, кухонне начиння, ящик з інструментами та обіцяні Чорним Майклом старі вітрила.

Чорний Майкл, мовби поділяючи Клейтонові побоювання, супроводив подружжя на берег і відійшов від них останній, після чого шлюпки, набравши в бочки свіжої питної води, відчалили до "Фувалди".

І весь той час, що шлюпки ковзали поволі по гладеньких водах затоки, Клейтон із дружиною мовчки стояли, спостерігаючи, як вони віддаляються. Почуття цілковитої безнадії і страх прийдешніх бід стискали нещасним горло.

А за ними з-за пагорба слідкували інші очі: близько поставлені лихі очиці зблискували з-під кошлатих брів.

Коли "Фувалда" ковзнула у вузький прохід з бухти й зникла за мисом, леді Аліса обхопила руками чоловікову шию і зайшлася довго здержуваними риданнями.

Мужньо знесла вона небезпеки бунту, з героїчною твердістю дивилась вона тоді в грізне майбутнє, але тепер, коли страх цілковитої самотності охопив їх, її розхитані нерви не витримали і настала реакція. Чоловік не намагався спинити її сльози. Нехай природа знайде собі вихід із так довго стримуваних переживань! Тож спливло багато хвилин, перш ніж молода жінка — майже дитина — знову взяла себе в руки.

— О Джоне! — вигукнула вона нарешті. — Який жах! Що нам робити? Що діяти?

— Нам треба робити лише одне, Алісо! — заговорив нарешті він спокійно, от ніби обоє сиділи у своїй затишній вітальні вдома. — Працювати! У праці наш порятунок. Ми повинні бути такими заклопотаними, щоб нам ніколи було думати, а то легко можна збожеволіти. Ми будемо працювати й чекати! Я переконаний, що допомога з'явиться і з'явиться швидко, як тільки почнуть шукати зниклу "Фувалду", хай навіть Чорний Майкл не дотримає своєї обіцянки.

— О Джоне, аби ж нас було тільки двоє! — вигукнула жінка. — Я знаю, ми знесли б усе! Але...

— Так, люба, — ніжно відповів чоловік. — Я вже думав про це. Але ми повинні й це зустріти так само мужньо, як і все, що нас може чекати. Вірмо без тіні сумніву, що ми зуміємо дати раду всьому, з чим нам доведеться зіткнутись! Сотні тисяч років тому, в далекому й туманному минулому, наші предки наштовхувались на ті ж самі перепони, які стоять перед нами зараз, і чи не в цьому самому первісному лісі? Й

доказом їхньої перемоги є наша присутність тут! Невже ж ми не спроможемось на те, на що спромоглися вони? Спроможемось! Адже ми чудово озброєні віковічними знаннями: хіба у нас немає засобів захисту і боротьби з природою, які нам дала наука і про які наші предки навіть не підозрювали? Звісно ж, Алісо, ми зможемо досягти всього того, чого досягли вони своїми простенькими знаряддями та зброєю з кістки й каменю!

— Ох, Джоне, як би я хотіла бути чоловіком і мати чоловічий погляд на речі! Але я лише жінка! Я розумію більше серцем, аніж головою, і все, що я бачу, таке жахливе, таке незбагненне, що я не можу всього цього висловити! Хочу вірити, що ти маєш слушність, Джоне! Я зроблю все, що зможу, аби стати доброю первісною дружиною, гідною подругою первісного чоловіка!

Першочерговою турботою Клейтона було спорудити хижку на ніч, щоб прихиститися від звірів на час сну.

Він відкрив ящик, де були рушниці й набої, обоє озброїлися на випадок несподіваного нападу, а тоді рушили на пошуки місця, підходящого для першої ночівлі.

Десь за п'ятдесят метрів од берега знайшли невелику дивну місцину, майже вільну від дерев: тут вирішили побудувати свій постійний дім, а тим часом погодилися, що розумніше за все буде спорудити невелику платформу на дереві, недосяжну навіть для найбільшого з хижаків, які вочевидь населяють цю місцевість. Клейтон розшукав чотири дерева, що утворювали прямокутник у кілька квадратних метрів, і, нарубавши довгих гілок з інших дерев, сполучив чотири дерева між собою на висоті кількох метрів, міцно прив'язавши до них кінці гілок мотузкою, якої доволі постачив їм із запасів "Фувалди" Чорний Майкл. Впоперек цієї основи він рясно наклав дрібних гілок. Потім вистелив усю платформу величезними листами "слонячого вуха" — різновиду бегонії, якої росло довкола подостатком, а зверху на те листя поклав згорнуте в кілька разів велике вітрило. Двома метрами

вище він змайстрував меншу платформу, що мала правити їм за дах, а з її країв опустив замість стін решткі вітрил.

Коли Клейтон кінчив своє майстрування, у них виявилося доволі затишне гніздечко, до якого він і переніс ковдри та частину ручної поклажі. День уже згасав, і решту його він присвятив спорудженню міцної драбини, по якій Аліса могла б дістатися у нове помешкання.

Увесь день довколишній ліс був повен стривожених птахів зі строкатим пір'ям і джигунистих, балакучих мавпочок, що слідкували за новоприбулими та їхнім дивовижним будуванням, виказуючи всі ознаки величезної цікавості та подиву. Хоча й Клейтон, і його дружина весь час трималися сторожко, вони не бачили великих тварин, але зо два рази їхні маленькі сусіди — мавпочки — з вереском і бурмотінням тікали від сусіднього пагорба, злякано озираючись і виразно вказуючи, достоту словами, що вчувають невідоме страхіття, яке чаїться в гущавині.

Десь перед смерком Клейтон помайстрував драбину, і, набравши у велику миску води з сусіднього струмка, обоє дісталися в порівняно безпечний прихисток своєї повітряної кімнати. Було дуже тепло, і Клейтон відкинув запони на дах. Обоє сиділи, підібгавши ноги по-турецькому, на ковдрах і вдивлялися в лісові тіні, що дедалі густішали. Раптом Аліса здригнулась і схопила чоловіка за руку.

Коли Клейтон озирнувся туди, куди вказувала дружина, то побачив обриси великої постаті, які невиразно вимальовувались на темному тлі. Постать бовваніла у повен зріст на пагорку. Кілька секунд вона стояла нерухомо, немовби прислухаючись, а тоді звільна повернулась і розтала в імлі джунглів.

— Що це, Джоне?

— Не знаю, Алісо, — повільно відказав він. — Надто темно, щоб так далеко щось розгледіти: може, це лише тінь, відкинута місяцем на сході.

— Ні, Джоне. Якщо це була не людина, то якась велетенська, груба пародія на людину! Ох, мені страшно!

Він обійняв її і став нашіптувати слова кохання та підбадьорювати: для Клейтона найбільшим клопотом була душевна тривога його молодої дружини. Сам він був сміливий та безстрашний, але ж і спроможний розуміти жахливі муки, яких завдає страх, — рідкісний дар, один із тих, що здобували молодому лордові Грейстоку любов і повагу всіх, хто його знав.

Через якийсь час він опустив запони, міцно прив'язавши їх до дерев, та так, що за винятком маленького отвору, зверненого до моря, вони були закриті з усіх боків. А що тепер у їхньому гніздечку стало цілком темно, обоє вляглися на ковдри, сподіваючись уві сні дістати короткий спочинок і забуття.

Клейтон лежав обличчям до отвору, з рушницею і двома револьверами під рукою.

Ледве подружжя склепило повіки, як із джунглів за їхньою спиною залунав страхітливий рик пантери. Той рик став наближатися, і, нарешті, вони почули звіра просто під собою. Упродовж години, коли не довше, пантера обнюхувала і дряпала дерева, що підтримували їхню платформу, але зрештою пішла геть понад берегом, де Клейтон виразно побачив її в яскравому світлі місяця: величезна, гарна тварина, найбільша з усіх, яких він будь-коли бачив!

Довго тяглися години цієї ночі, і Клейтони тільки дрімали уривками, бо гамір неосяжних джунглів, що вирували розмаїттям нічного життя, тримав їхні виснажені нерви у постійній напрузі; чи не всоте

схоплювалися вони зі сну, розбуджені пронизливим виттям а чи неквапною ходою могутніх тіл унизу під ними.

3. ЖИТТЯ І СМЕРТЬ

Ніч майже не принесла їм відпочинку, а проте ранок обоє зустріли з величезною полегкістю.

Тільки-но скінчили своє скромне снідання, що складалося із солоної свинини, сухарів та кави, як Клейтон заходився коло спорудження хатини, перекопавшись остаточно, що їм годі сподіватися на нічний спочинок, доки чотири міцні стіни надійно не відділять їх від життя джунглів.

Завдання виявилося не з легких і зайняло майже місяць, хоча Клейтон будував дім лише на одну кімнату. Для будівництва він використовував невеликі колоди, сантиметрів двадцять у діаметрі, а щілини замащував глиною, поклади якої відкопав на метровій глибині під поверхнею ґрунту.

У глибині хижки Клейтон склав пічку з невеликих каменів, які підібрав на узбережжі. За цемент правила глина, і коли хижка була вивершена, він обмазав її ще й зусібіч товстим шаром глини.

В отворі вікна зробив сітку з маленьких, завтовшки з дюйм, гілок, так старанно переплівши їх, що утворилися міцні ґрати, спроможні витримати натиск найдужчого звіра. Так він забезпечив доступ свіжого повітря в хатину, не зменшивши її захищеності.

Двосхилий дах був укритий дрібними гілками, щільно прикладеними одна до одної, а поверх них — ще й довгими травами джунглів та пальмовим листям. Дах Клейтон також обмазав глиною.

Двері він збив із дощок тих ящиків, у які були запаковані їхні речі. Він набивав одну дошку на іншу вздовж і впоперек дотри, доки утворилася така масивна споруда, що подружжю при першому погляді на ці двері стало смішно.

Але тут Клейтон зіткнувся із дуже серйозним утрудненням: у нього не було завісів, щоб почепити двері. Одначе по двох днях ретельної праці йому вдалося змайструвати два масивні дерев'яні гаки, на які й навісив двері так, що вони вільно відчинялись і зачинялись.

Остаточне обладнання хатини було завершене після того, як подружжя перебралося до неї, а це зробили одразу ж, коли настелили дах. На ніч вони заставляли двері ящиками й таким чином почувалися у відносній безпеці.

Майстрування ліжка, стола, стільців та полиць було вже порівняно легшою справою, тож наприкінці другого місяця Клейтони непогано устаткувалися, і, коли б не постійний страх, що нападуть дикі звірі, та не дедалі дужче почуття самотності, вони б чулися щасливими.

Ночами великі звірі рикали й ревли біля їхньої хатини, але врешті Клейтони звикли до цього і спокійно спали цілісіньку ніч.

Тричі перед їхніми очима промайнули постаті великих людиноподібних істот, схожих на ту, яку вони бачили першої ночі, але жодного разу їм не вдалося бачити ці істоти на такій віддалі, аби достеменно розпізнати: люди це чи тварини?

Строкаті птахи і маленькі мавпочки звикли до своїх нових сусідів: напевне, їм не доводилося раніше бачити людей, тож вони стали підходити до них усе ближче, щойно розвіявся їхній перший острах. Ними рухала та дивна цікавість, яка володіє дикими створіннями лісів, джунглів та степів, і це почуття було таке сильне, що вже наприкінці

першого місяця численні пташки приймали їжу з дружелюбних рук Кдейтонів.

Якось надвечір, коли Клейтон працював над розширенням помешкання, бо надумався прибудувати ще одну-дві кімнати, його маленькі друзі раптом дременули з галасом та вереском геть від пагорба. Стрибаючи, вони злякано озиралися назад і, нарешті, зупинившись біля Клейтона, збуджено залементували, неначе попереджаючи його про небезпеку, що наближалася.

Нарешті він її побачив. Побачив те, чого так боялися мавпочки. Це був той людинозвір, непевні обриси якого йому іноді вдавалося схопити поглядом.

Потвора йшла через джунглі, нахилившись уперед і час від часу торкаючись землі напівзігнутими пальцями рук. Це була величезна людиноподібна мавпа, що видавала під час ходи низькі горлові звуки й зрідка глухо гавкала.

Клейтон перебував далеченько від хатини — саме заходився рубати рівне й струнке дерево, яке вибрав для будування.

Місяць життя в безпеці, коли жоден хижий звір не наближався до його хатини за дня, зробив Клейтона необачним, тож тепер він був цілком беззбройний. Побачивши величезну мавпу, яка йшла навпростець через чагарі, відтинаючи шлях відступу до хатини, він відчув, як легкі дрижаки пробігли йому по спині.

Клейтон зрозумів, що з самою лише сокирою він майже не мав шансів на перемогу над лютою потворою, — а Аліса?.. "Боже, — подумав він, — що буде з Алісою?!"

Ще можна було добігти до хатини. Він повернувся і побіг, гукаючи до жінки щоб та зачинилася в хатині, якщо мавпа перейме його.

Леді Грейсток сиділа неподалік хатини; почувши чоловікові кроки й поглянувши в його бік, вона побачила мавпу, що з дивовижною для такої незграбної тварини швидкістю мчала навперейми Клейтонові.

Тихо скрикнувши, Аліса кинулась до хатини й, озирнувшись на порозі, побачила, що мавпа вже перехопила її чоловіка, який тепер стояв напоготові, звівши над головою сокиру й заміряючись ударити нею розлюченого звіра, коли той підступить ближче.

— Зачиняй і замикай двері, Алісо! — кричав Клейтон. — Я оборонюся сокирою!

Але він знав, що його чекає жахлива смерть, і дружина також це знала. Мавпа була величезним самцем, вагою, певне, з півтораста кілограмів. Маленькі, близько посаджені очиці зблискували люттю, а великі вовчі ікла моторошно вишкірились, коли вона на хвилину зупинилась перед своєю здобиччю.

Через плече звіра Клейтон бачив хатину — не далі як за двадцять кроків, і хвиля жаху та переляку затопила його, коли він побачив молоду жінку, що вибігла з хатини, озброєна однією з рушниць. Леді Аліса завжди боялась вогнепальної зброї і не сміла навіть доторкнутися до неї, а тепер вона кинулася до мавпи з відвагою левиці, яка захищає своїх дитинчат.

— Назад, Алісо! — вигукнув Клейтон. — Ради бога, назад!

Але вона не послухалась. Тієї ж миті мавпа кинулась вперед, і він замовк.

Людина змахнула сокирою чимдуж, але могутня тварина перехопила знаряддя на льоту своїми страшними ручищами і, видерши сокиру з Клейтонових рук, відкинула далеко вбік.

Із лютим гарчанням потвора схопила свою безпомічну жертву, та, перш ніж ікла встигли торкнутися горла Клейтона, пролунав постріл і куля увігналася в спину мавпі поміж лопаток.

Жбурнувши Клейтона на землю, звір обернувся до нового ворога. Перед ним стояла перелякана молода жінка, яка марно силкувалася випустити ще одну кулю. Вона не знала, як влаштовано затвор, і бойок марно клацав об порожню гільзу.

Ревнувши від болю і злості, мавпа кинулася на тендітну жінку, яка, на щастя, впала непритомною.

Клейтон майже миттєво схопився на ноги і, думаючи про цілковиту марність своєї спроби, кинувся вперед, щоб відтягти мавпу від нерухомого тіла дружини.

Це йому вдалося майже без зусилля, і величезне тіло мертво звалилося на траву: мавпа була забита, куля зробила свою справу. Швидко оглянувши жінку, Клейтон не виявив анінайменших слідів поранення і вирішив, що величезний звір помер тієї ж миті, коли стрибнув на свою жертву.

Обережно піднявши все ще непритомну дружину, він одніс її в хатину, але минуло добрих дві години, поки вона прийшла до тями. Перші її слова стривожили душу Клейтона моторошним передчуттям. Отямившись, вона якийсь час здивовано оглядала начиння хатини, а потім мовила, полегшено зітхнувши:.

— О, Джоне! Як добре бути знову дома! У мене був страшний сон, любий! Мені здавалося, що ми не в Лондоні, а в якомусь жахливому місці, де на нас нападають дикі звірі!

— Ну, ну, Алісо, — мовив він, гладячи їй голову, — спробуй знову заснути і не думай про погані сни!

Тієї ночі в хатині на галявині первісного лісу народився хлопчик — у той час, як леопард раз по раз ревів біля дверей і приглушене рикання лева долинало з-за горба.

Леді Грейсток так і не отямилася від потрясіння, викликаного нападом великої мавпи. Хоч прожила вона понад рік після народження сина, але більше не виходила з хатини й не усвідомлювала достоту, що вона не в Англії. Іноді розпитувала Клейтона про причини чудних нічних звуків, відсутність прислуги та знайомих і дивної неоковирності в обстановці її кімнати. Він не приховував від неї правди, але вона не могла збагнути значення його слів.

У всіх інших відношеннях вона була цілком здорова: радість і щастя, що їх приніс їй маленький син, та ще постійний догляд чоловіка, зробили цей рік для неї дуже щасливим — найщасливішим у її молодому житті.

Клейтон добре розумів, що будь вона при повному розумі, цей рік був би для неї нескінченною тортурою, існуванням, сповненим тривог та страхів; іноді він ладен був радіти тому, що дружина позбавлена змоги усвідомлювати навколишнє.

Сам він уже давно відмовився від надії на порятунок, бодай випадковий. З невтомною наполегливістю він і далі чепурив хатину.

Шкури левів та пантер вистилали підлогу. Шафки й полиці красувалися біля стін. У незграбних саморобних вазах з місцевої глини стояли чудові тропічні квіти, завіси з трав та бамбука закривали вікна, і, що було для Клейтона найважче при тому інструменті, який він мав, йому вдалося витесати чимало гладеньких, рівних дощок для обшивки стелі, стін і підлоги в хатині.

Те, що йому вдалося своїми руками виконати такі різні роботи, постійно й незмінно його дивувало. Але він працював захоплено, адже це була праця для дружини й для того маленького життя, яке з'явилося

їм на радість, хоч і збільшило його відповідальність, жах їхнього становища в сотні разів.

Того року Клейтона декілька разів атакували великі мавпи, які тепер, здавалось, постійно тинялися в околицях; але, оскільки він більше ніколи не виходив за двері, не озброївшись рушницею і револьвером, то перестав боятися цих велетенських тварин.

Клейтон зміцнив ґрати вікна, припасував дерев'яний замок і замикав двері, коли полював дичину чи шукав плоди, що йому доводилося робити постійно для підтримання запасів їжі; він був спокійний, знаючи, що жоден звір не зможе проникнути в маленький будиночок.

Спочатку він стріляв дичину з вікна хатини, але поступово тварини навчилися боятися дивного лігвища, з якого лунав страшний грім рушниці.

У вільний час Клейтон часто читав дружині вголос яку-небудь із книжок, захоплених з Англії. У них було багато дитячих книжок з малюнками, букварів та ілюстрованих абеток: подружжя знало, що їхня дитина дорослe до такого читання раніше, ніж вони зможуть повернутися до Англії.

Клейтон вів щоденник, за звичкою по-французькому, занотовуючи туди повсякденні подробиці їхнього химерного життя.

А десь через рік після народження сина Аліса вночі тихо відійшла. її кінець був такий погідний, що минуло кілька годин, перш ніж Клейтон, прокинувшись, помітив, що його дружина мертва.

Жах становища дуже-дуже повільно вимальовувався перед його внутрішнім зором, і навряд чи взагалі він встиг осягнути все своє горе і весь тягар відповідальності, який впав на нього разом з турботою про маленьку істоту — сина, ще немовля.

Останній запис у щоденнику зроблено близько ранку, що настав по смерті дружини, і в ньому Клейтон розповідає гіркі подробиці лиха діловим тоном, який відтіняє трагізм становища. Ця безпристрасність народилась від тривалого горя та безнадії, яких не був спроможний посилити навіть цей новий жорстокий удар. "Мій маленький син плаче від голоду. О Алісо, Алісо, що мені робити?"

І коли Джон Клейтон написав ці слова, — останні, які йому взагалі судилося написати, — він зморено поклав голову на витягнуті руки й знерухомів при столі, зробленому для неї, що лежала німим, холодним трупом на постелі за його спиною.

Довгий час жоден звук не порушував мертвої тиші полудня джунглів, окрім жалібного плачу людського дитинчати.

4. МАВПИ

У лісі, на плоскогір'ї, в кількох кілометрах від берега лютував старий Керчак — ватажок мавпячого племені. Усі молодші й легші вагою мавпи, рятуючись від його гніву, видерлися на найвищі гілки великих дерев. Вони воліли важити життям на гілках, що вгиналися під ними, аніж лишатися віч-на-віч зі старим Керчаком під час одного з нападів його невгамовного шаленства.

Інші самці також повтікали вусібіч після того, як хребці одного з них хруснули у велетенських, вкритих піною щелепах ватажка. Одна нещасна молода самичка зірвалася з високої гілки І гепнулася на землю майже біля Керчакових ніг. З диким криком він накинувся на самичку, видер зубами величезний кавалок з її боку і, схопивши уламок гілки, люто замолотив її по голові й плечах, доки череп нещасної перетворився на кашу.

Ось він помітив Калу, що зі своїм дитинчам повернулася з полювання, не знаючи про настрій володаря, доки пронизливий застережливий крик мавп змусив її спішно шукати безпеки.

Але Керчак був у неї за спиною, і так близько, що, якби вона не зробила відчайдушного стрибка з однієї гілки на іншу, — настільки небезпечного, що мавпи рідко до такого вдаються, коли їх не жене страх, — він би вхопив її за ногу. Стрибок їй вдався, але коли вона повисла на гілці, дитинча, що чіпко висіло у неї на шиї, не витримало різкого поштовху, і самиця побачила, як маленька істота полетіла з багатометрової височини, крутячись та звиваючись, на землю.

Кала пронизливо закричала з відчаю і кинулася до немовляти, забувши про Керчака, та, коли вона притисла до грудей маленьке, скалічене тільце, життя вже полишило його.

Тихо стогнучи, самиця притискала до себе тільце дитинчати, і Керчак не кинувся до неї. Зі смертю дитинчати напад демонічної люті минувся у ватажка — так само раптово, як і почався.

Величезний Керчак був царем мавп і важив близько ста шістдесяти кілограмів. Чоло у нього було надзвичайно низьке й похиле, а маленькі очиці налиті кров'ю і близько посаджені біля широкого, плаского носа; його великі тонкі вуха були, втім, менші, ніж у інших мавп його племені.

То лиха вдача й могутня сила Керчака зробили його царем маленького племені, в якому він народився чверть віку тому. Нині Керчак був у повному розквіті сил, і у всьому величезному лісі, де він блукав, не те що жодна інша мавпа не насмілювалась оскаржувати його зверхність — інші великі звірі не чіпали його.

З усіх диких звірів хіба старий слон Тантор не боявся його — а Керчак лише його одного й остерігався. Коли Тантор сурмив, величезна

мавпа з усім своїм плем'ям Квапилася дістатись якнайшвидше на дерева другої тераси.

Плем'я людиноподібних мавп, яким Керчак керував залізною рукою та вишкіреними іклами, налічувало шість чи вісім родин, і кожна з них складалася з дорослого самця, його самиць і дитинчат; отже, все плем'я налічувало близько сімдесяти осіб.

Кала була молодшою дружиною Тублата, що означає "Зламаний Ніс", і дитинча, яке розбилося, було її первістком, бо їй було дев'ять чи десять років, не більше.

Хоч молода ще, Кала була дебела й сильна, являючи собою чудову, добре збудовану тварину з округлим, високим лобом, що означало розвинутіший розум, аніж у більшості її одноплемінників. Вона більше, ніж інші мавпи, спроможна була переживати материнську любов і горе.

Однак це була мавпа, величезний, хижий, жахливий звір із породи горил, але розумнішого виду, що в поєднанні з горилячою силою робило її одноплемінників найстрашнішими з усіх чотирируких родичів людини.

Коли мавпи побачили, що Керчак переказився, то повільно спустилися зі своїх сховків у верхівках і заходилися кожна коло своєї, урваної Керчаковим гнівом справи.

Дитинчата бавились і пустували собі між кущами та деревами. З дорослих хто лежав, спочиваючи, на м'якому килимі мертвої гнилі, що вкривав землю, а хто підіймав уламок гілки й грабався в землі, шукаючи комах та дрібних плазунів, адже то була частина їхнього раціону. Ще дехто лазив по довколишніх деревах, шукаючи плодів"горіхів, пташок та яєчок.

Так минуло близько години, а тоді Керчак поскликав усіх і віддав короткий наказ іти з ним до моря.

Пересувались мавпи по відкритих місцях, переважно по землі, йдучи слонячими стежками, що були єдиними проходами в густо сплетеній масі чагарів, ліан та дерев.

Але серед низьких дерев вони рухалися швидше, перестрибуючи з гілки на гілку зі спритністю своїх менших родичів — маленьких мавпочок. І весь час Кала міцно притискала до грудей мертве тільце свого дитинчати.

Десь за полудень мавпи досягли пагорба, що височів над узбережжям, де стояла маленька хатина. Саме до тієї хатинки й прямував Керчак. Адже багато з його племені загинуло від грому, що його породжувала маленька чорна палиця дивної білої мавпи, яка спорудила це химерне лігвище, і Керчак твердо вирішив: він здобуде цю смертоносну зброю і дослідить усередині таємниче лігво.

Йому дуже-дуже кортіло встромити зуби в шию дивного звіра, якого він звик боятися і ненавидіти! І він уже не раз ходив з плем'ям на розвідку, вичікуючи момент, коли біла мавпа втратить обережність.

Останнім часом мавпи не лише не нападали, але й не потрапляли на очі людині, бо щоразу в таких випадках маленька палиця посилала громову смерть якому-небудь членові племені.

Сьогодні вони не бачили людини ніде, але зі свого спостережного пункту помітили, що двері до хатини відчинено. Повільно, нечутно, обережно поповзли вони крізь зарості до хатини.

Мавпи не гарчали й не видавали диких, лютих криків; маленька чорна палиця навчила їх поводитися тихо — вони боялися розбудити її.

Ближче, ближче підповзали вони, аж поки, нарешті, Керчак наблизився до дверей і зазирнув досередини. За ним стали двоє самців і Кала, яка досі міцно притискала до грудей мертве тільце.

Вони побачили, що дивна біла мавпа простяглася впоперек дерев'яної площини, поклавши голову на руки: на ліжку лежала накрита білим постать, а з маленької дерев'яної колиски долинав жалібний плач дитини. Нечутно Керчак увійшов і пригнувся для стрибка, і саме цієї миті Джон Клейтон несподівано встав і озирнувся.

Від того, що він побачив, у нього захолола кров у жилах: біля одвірка стояло троє величезних мавп-самців, а за ними стовбичило ще багато, скільки — Клейтон не довідався, бо його револьвери висіли далеко на стіні разом з рушницями, а Керчак уже кинувся на нього.

Коли цар мавп облишив пошматоване тіло, що було колись Джоном Клейтоном, він звернув увагу на маленьку колиску, але Кала випередила його і, схопивши немовля, випорснула в двері й видерлася на високе дерево.

Схопивши в обійми маленьке живе немовля Аліси Клейтон, Кала опустила мертве тільце власної дитини в порожню колиску, бо плач живої дитини дістався до тієї основи світового материнства в її диких грудях, якої мертве дитинча не могло сягнути.

Високо серед гілок могутнього дерева вона притисла до грудей немовля, що кричало, й невдовзі інстинкт материнської любові, пануючи в цій хижій самиці так само, як і в ніжній, прекрасній матері людської дитини, подіяв на напіврозбуджену свідомість малятка, і воно замовкло.

А потім голод зсунув краї прірви між ними, і син англійських лорда і леді почав ссати груди великої мавпи Кали.

Тим часом у хатині звірі сторожко оглядали внутрішнє убрання дивного лігва.

Пересвідчившись у смерті Клейтона, Керчак звернув свою увагу на те, що, запнуте вітрилом, лежало на ліжку.

Обережно підняв він край полотнища, але, побачивши тіло жінки, рвучко відкинув вітрило й схопив захололу білу шию своїми величезними волохатими руками.

Мить стискав він пальцями холодне тіло, а потім, здогадавшись, що жінка вже мертва, полишив її і заходився обстежувати кімнату, більше вже не тривожачи тіл леді Аліси та сера Джона.

Першою привернула його увагу рушниця, що висіла на стіні; про цю дивну громову й смертоносну палицю він мріяв довгі місяці, а тепер, коли омріяна річ була перед ним. йому бракувало духу торкнутися її.

Обережно підійшов Керчак до палиці, ладний враз кинутись навтьоки, хай-но вона заговорить своїм глухим, гуркітливим голосом, яким, він чув, вона кидала останні слова багатьом з його роду, хто необережно чи необдумано нападав на дивну білу мавпу, що носила цю палицю.

У глибині звірячої свідомості щось підказувало ватажкові, що громова палиця небезпечна лише в руках того, хто вміє з нею поводитись, одначе минуло чимало часу, перш ніж Керчак зважився доторкнутися до неї.

Натомість він ходив сюди-туди, крутячи головою і не зводячи очей з жаданої речі.

Вживаючи свої довгі руки як підпірки й розхитуючись при кожному кроці всім величезним тулубом, могутній цар мавп ходив узад-вперед, видаючи глибоке гарчання, що зрідка уривалося тим пронизливим виттям, страшнішого за яке в джунглях немає звуку.

Нарешті Керчак зупинився перед рушницею і повільно підняв величезну лапу, але не торкнувся блискучої цівки, відсмикнув лапу й поновив свою швидку ходу.

Можна було подумати, що цим позірним безстрашшям і диким гарчанням звір намагається підбадьорити себе настільки, аби зважитись узяти рушницю в руки.

Знову мавпячий цар зупинився, і цього разу йому вдалося змусити себе торкнутися холодної криці; але він умить відсмикнув руку й знов заходив по кімнаті.

Раз по раз повторювалася ця дивна церемонія, що далі, то з більшою впевненістю, аж поки, нарешті, рушницю таки зірвано з гака й затиснуто в руці величезного звіра.

Переконавшись у тому, що рушниця не завдає йому шкоди, Керчак зайнявся ретельним її вивченням. Обмацав від одного кінця до другого, зазирнув у чорну глибину цівки, поторсав мушку, ремінь, приклад і, нарешті, спусковий гачок.

Під час усіх цих операцій мавпи, що позаходили, сиділи купою біля дверей, спостерігаючи за своїм вождем, а котрі не потрапили до хатини, юрмилися біля входу, витягуючи шиї і намагаючись зазирнути всередину.

Несподівано Керчак натиснув на спусковий гачок. Оглушливий гуркіт пролунав у маленькій кімнаті, й мавпи, що скупчились біля дверей і в самих дверях, панічно кинулись навтьоки, падаючи і давлячи одна одну.

Керчак також злякався — настільки злякався, що навіть забув викинути призвідцю того жахливого грому й кинувся до дверей, міцно затиснувши рушницю в руці.

Коли він останній вибігав назовні, мушка рушниці зачепилася за краєчок дверей, які прочинялися всередину, й шарпонула їх із силою,

достатньою, щоб вони щільно захряснулися за мавпами, що повискакували з будиночка.

Коли нарешті Керчак зупинився віддалік від хатини й побачив, що ще й досі тримає рушницю, то шпурнув її геть, ніби це був розпечений до червоного шмат заліза, і більше не підіймав її. Його звірячі нерви не витримали того страшного гуркоту. Проте він тепер остаточно переконався, що дивна палиця сама собою зовсім нешкідлива.

Ціла година минула, перш ніж мавпи зважилися знову підступити до хатини, щоб продовжити її огляд, але, на їхній превеликий жаль, двері виявилися міцно зачинені й не піддавалися ніяким спробам їх відчинити.

Винахідливо змайстрований руками Клейтона замок зачинив двері за Керчаковою спиною, і всі спроби мавп проникнути крізь заґратовані вікна також були марні.

Повештавшись деякий час довкола, вони вирушили назад до дрімучих лісів на плоскогір'ї, звідки прийшли.

Кала жодного разу не спустилася на землю зі своїм маленьким приймаком. Але коли Керчак звелів їй злізти й пристати до гурту, вона, переконавшись, що в голосі ватажка немає гніву, спустилася, легко стрибаючи з гілки на гілку, й пішла поруч з іншими.

Тих мавп, котрим кортіло краще роздивитися дивне дитинча, Кала зустріла вишкіреними іклами та глухим загрозливим гарчанням.

Проте, коли ті переконали її, що не мають ворожих замірів, Кала дозволила їм наблизитись, але нікому не дала торкнутися своєї ноші. Немовби розуміла, що немовля слабке й тендітне, і побоювалась, коли б незграбні руки її одноплемінників не зашкодили йому.

Інший запобіжний захід, якого вона вжила, перетворив її подорож на тяжке випробування. Пам'ятаючи, як загинув її первісток, Кала впродовж усього шляху відчайдушно притискала до себе нове дитинча однією рукою.

Інші дитинчата сиділи на спинах матерів, міцно тримаючись руками за волохаті шиї та охопивши їх попід пахвами ногами.

Не так було з Калою: тільце малого лорда Грейстока вона міцно притискала до своїх грудей, і його крихітні рученята чіплялись за довге чорне волосся, яке вкривало цю частину її тіла.

Її малюка-первістка вже спіткала жахлива смерть, коли той зірвався з її спини, і вона не хотіла ризикувати цим, прийомним дитинчам.

5. БІЛА МАВПА

Ніжно доглядала Кала маленького сироту, потайки дивуючись, чом він не набуває сил І спритності, як мавпенята інших матерів.

Майже рік минув відтоді, як немовля потрапило до її рук, поки воно почало ходити; що ж до лазіння по деревах — о, воно виявилось таким нетямущим!

Іноді Кала розмовляла про своє дитинча зі старшими самицями, але й ті не розуміли, чого воно так відстає у розвитку. Адже біленьке навіть їжі не вміло добути саме, а вже ж більше дванадцяти місяців змінилось відтоді, як воно з'явилося у Кали!

Якби мавпи знали, що дитина вже прожила тринадцять місяців до того, як Кала прийняла її, то вони взагалі махнули б на мале рукою, адже мавпенята їхнього племені були так само розвинуті по двох чи трьох місяцях, як маленький чужинець після двадцяти п'яти.

Тублат, Калин чоловік, був дуже засмучений, і, якби самиця охороняла немовля не так ревно, він би вже давно прибив його.

— Воно ніколи не стане дорослою мавпою! — доводив Тублат. — Тобі завжди доведеться тягати його й піклуватися про нього. Яка користь племені від нього? Аніякої! Самі збитки! Хай би воно спокійно спало між високих трав, а ти виношй інших, здорових мавпенят, які б могли подбати про нас, коли ми постаріємо!

— Ніколи, Зламаний Носе! — заперечувала Кала! — Хай навіть мені доведеться вік носити це маля, я його де кину!

Тоді Тублат пішов до Керчака й зажадав, щоб той силою своєї влади змусив Калу відмовится від маленького Тарзана. Цим ім'ям, яке означало "Біла Шкіра", мавпи назвали малого лорда Грейстока.

Але на вимоги Керчака самиця відповіла погрозою втекти з племені, якщо вони не полишать її з дитиною в спокої. А що засадничим правом мешканців джунглів є воля кожного незадоволеного покинути своє плем'я, то Калу перестали доймати. До того ж Кала була гарною, добре збудованою молодою самичкою, і їм не хотілося її втрачати.

З роками Тарзан розвивався дедалі швидше, і коли йому виповнилось десять років, він уже чудово лазив по деревах, а на землі міг виробляти багато дивовижних речей, які були зовсім не до снаги його маленьким братам та сестрам.

Багато чим хлопчик відрізнявся від них, і мавпенята часто дивувалися його досконалому розуму, але зростом і силою він поступався перед ними: в десять років людиноподібні мавпи вже досягають дорослого віку, а декотрі виганяються вище шести футів на зріст, у той час як маленький Тарзан був лише підлітком.

Зате яким!

З самого малечку він навчився користуватися руками для стрибків з гілки на гілку за прикладом своєї велетенської матері. В міру того, як Тарзан ріс, він щоденно проводив цілі години, гасаючи верхівками дерев разом із своїми братами та сестрами.

Він умів робити кількаметрові стрибки на карколомній висоті верховіть, міг із непомильним розрахунком та без усякого видимого напруження вчепитися рукою в гілку, що широко гойднулася під раптовим поривом вітру.

Він умів падати на кілька метрів з гілки на гілку при швидкому спускові додолу й діставатися на самісіньку гору чудового лісового велета із спритністю й швидкістю білки.

Вже в десять років він мав силу тридцятирічного чоловіка і був набагато гнучкіший за тренованого атлета. І з кожним днем сила його зростала.

Він жив серед цих лютих мавп щасливо, бо й не пам'ятав іншого життя, бо не підозрював, що у всьому світі є життя інше, аніж те, яким повнилися джунглі і як жили знайомі йому дикі звірі.

Тарзанові було років десять, коли він почав усвідомлювати, що між ним і його товаришами існує величезна різниця. Він почав соромитися свого маленького, коричневого від засмаги тіла, коли втямив, що цілком безволосий, ніби нікчемна змія чи який інший плазун.

Хлопець спробував виправити це, вимазавшися з ніг до голови грязюкою, але грязюка висохла і облупилася та й завдала стільки клопоту, що він вирішив краще вже соромитись.

На плоскогір'ї, де жило мавпяче плем'я, було маленьке озерце, і в його тихій прозорій гладіні Тарзан уперше побачив своє обличчя. Одного задушливого дня в посуху він з одним своїм ровесником пішов до берега

напитись. І коли друзі нахилились, у тихих водах віддзеркалилися два обличчя. Страшне і люте обличчя мавпи поруч із тонкими рисами нащадка людей.

Тарзан був вражений. Мало тієї прикрості, що безволосий, так ще й це бридке обличчя! Дивно, як інші мавпи могли зносити таке видовище!

Маленький рот, крихітні білі зубки… На що вони були схожі поруч із товстими губами та величезними іклами його щасливіших братів? А цей маленький, вузенький ніс, тонкий, наче вполовину схудлий від голоду! Він почервонів, порівнявши його з гарними широкими ніздрями свого супутника. Оце так чудовий ніс! Бо ж майже півобличчя займає! "Як приємно бути таким гарним!" — подумки бідкався Тарзан.

Але, розгледівши свої очі, він був найприкріше вражений: чорна пляминка, сіре коло, а решта все біле! Жахливо! Навіть у змії не такі бридкі очі, як у нього.

Тарзан був так поглинутий собою, що не почув шурхотіння високої трави, яка розсунулась, пропускаючи величезного звіра, що скрадався у гущавині; не чув і його товариш, бо саме пив, а цмокання губів та задоволене булькання ковтків приглушили тихе наближення напасника.

Кроків за тридцять позаду причаїлася, помахуючи хвостом, велика левиця Сабор. Вона обережно простягла вперед велику м'яку лапу й нечутно опустила на землю, а тоді підняла іншу. Вона рухалася, низько стелячись по землі, ледь торкаючись її животом: величезна кішка готувалася стрибнути на свою здобич.

Тепер левиця була на відстані чотирьох метрів позад звіренят, які нічого не підозрювали: вона обережно підтягла задні лапи, і її дужі м'язи заграли під розкішною шкірою. Вона так притислася до землі, що зовсім злилася з нею, лише вигин спини виказував її присутність.

Хвіст більше не ворушився, прямо й тихо витягся по землі.

На мить вона завмерла, наче скам'яніла, а потім, жахливо завивши, стрибнула.

Левиця Сабор була мудрим мисливцем. Декому дика необережність її лютого виття могла б видатись безглуздям: хіба не краще було їй стрибнути на свої жертви тихо, без цього галасу?

Але Сабор знала надзвичайну спритність мешканців джунглів і неймовірну гостроту їхнього слуху. Для них шерех билинки був би таким самим застереженням, як і найголосніший крик, і левиці було відомо, що вона не зможе цілком безшумно здійснити свій стрибок.

Її дике виття не було застереженням. Вона видала його, щоб її нещасні жертви заціпеніли від жаху на ту єдину мить, поки вона доскочить і встромить кігті в їхні м'які тіла.

Поки йшлося про мавпу, Сабор розміркувала слушно. Звіреня завмерло, тремтячи зі страху, на одну мить, але цієї миті вистачило, щоб вирішилась його доля.

Не те з Тарзаном, людським дитинчам. Життя серед лісових небезпек навчило його бути завжди насторожі й зустрічати несподіванки впевнено, а його блискучий розум проявлявся в блискавичному міркуванні, що було не до снаги мавпам. Виття левиці Сабор викликало негайну реакцію мозку і м'язів маленького Тарзана.

Перед ним були глибокі води озера, позаду — певна смерть. Жорстока смерть від гострих кігтів та пожадливих іклів.

Тарзан завжди не зносив води, окрім тієї, якою вгамовував спрагу. Він не терпів води тому, що пов'язував її з холодом та знегодами сезону злив і боявся грому, блискавки й вітру, яким супроводжуються зливи.

Дика мати навчила Тарзана уникати глибоких вод озера: лише кілька тижнів тому він бачив, як маленька Ніта поринула в ці спокійні води й не повернулася більше до племені.

Але його меткий розум вибрав менше з двох лих при першому рикові Сабор: перш ніж величезний звір пролетів половину стрибка, Тарзан відчув, як холодні води зійшлися над його головою. Він не вмів плавати, а озеро було дуже глибоке, але він не втратив ані крихти впевненості й винахідливості, притаманних людині.

Тарзан швидко замолотив руками й ногами, намагаючись дістатися нагору, і його інстинктивні гребки нагадували рухи пливучої собаки; через кілька секунд його ніс опинився над водою, і хлопець збагнув, що, продовжуючи рухатися таким способом, він може триматись на воді й навіть пливти в ній.

Він був дуже здивований і ощасливлений цим новим досягненням, яке прийшло до нього так несподівано; але розмірковувати було ніколи. Він плив тепер попід берегом і бачив, що звір, який ледве не спіймав його, стоїть над нерухомим тілом його маленького товариша.

Левиця напружено слідкувала за Тарзаном, сподіваючись, певне, що той повернеться на берег, до чого хлопчик не мав анінайменшого бажання. Навпаки, він видав голосний крик відчаю мовою свого племені, додавши й застереження, щоб мавпи, рятуючи його, не потрапили до лап Сабор.

Майже відразу здаля долинула відповідь, і тієї самої хвилини сорок чи п'ятдесят величезних мавп швидко та велично помчали по деревах до місця події.

Перед вела Кала, яка впізнала голос свого улюбленця, а за нею мчала матір мавпеняти, що лежало мертве під лапами лютої Сабор.

Однак левиця, дужча й озброєна зубами та пазурами, гострішими, ніж у мавп, не бажала зчіплюватися з розлюченими людиноподібними мавпами, тож, грізно рикаючи, стрибнула в кущі й зникла.

Тарзан поплив до берега і поспіхом виліз на суходіл. Приємне почуття свіжості охопило його після виходу з прохолодної води, і відтоді він ніколи не пропускав нагоди пірнути в озеро, річку або океан, залежно від обставин.

Кала довго не могла звикнути до цього видовища, бо хоч її одноплемінники і вміли плавати, коли це було необхідно, але не любили входити у воду і добровільно ніколи цього не робили.

Пригода з левицею стала для Тарзана приємним спогадом; вона стосувалася тих обставин, які урізноманітнювали одноманітність його життя, що складалося лише з нескінченних пошуків їжі та сну.

Плем'я, до якого він належав, кочувало по місцевості, яка простягалася приблизно тридцять кілометрів уздовж морського берега і на шістдесят кілометрів у глиб країни. Мавпи майже постійно блукали по цій території, іноді місяцями затримуючись у якомусь одному місці. Але оскільки по деревах вони пересувалися з більшою швидкістю, то часто долали цю відстань усього за декілька днів.

Багато залежало від кількості їжі, від погоди і від того, чи були поблизу вороги; щоправда, іноді Керчак змушував мавп робити великі переходи лише тому, що йому набридало сидіти на одному місці. Спали вони там, де їх заставала ніч, лягаючи на землю та іноді накриваючи голову, рідше тулуб, великими листками "слонячого вуха". Часто, щоб було тепліше, вони спали по двоє-троє, притиснувшись одне до одного, а Тарзан завжди спав в обіймах Кали.

Не було сумніву, що ця могутня люта тварина любила хлопчика іншої породи. Він, зі свого боку, віддячував великій волохатій тварині всією

тією любов'ю, яка могла б належати його вродливій, молодій матері, якби вона була жива.

Щоправда, Кала давала йому потиличники, коли він не слухався, але вона ніколи не бувала з ним жорстока і пестила його частіше, ніж карала. її чоловік, Тублат, ненавидів Тарзана і в декількох випадках ледве не вкоротив йому віку.

Зі свого боку, Тарзан ніколи не пропускав нагоди показати, що він відповідає повною взаємністю на почуття свого названого батька, і завжди, коли міг робити це безкарно, намагався дошкулити йому: блазнював, передражнював або лаяв його з надійних обіймів матері або з гнучких гілок верховіть.

Гнучкий розум і хитрість допомагали хлопцеві винаходити тисячі витівок, що отруювали життя Ту блатові. У ранньому дитинстві Тарзан навчився сукати мотузки, зв'язуючи і сплітаючи довгі трави, і цими мотузками періщив Тублата або пробував схопити його під пахви і повісити на низьких гілках дерев.

Повсякчас граючись із мотузками, він навчився в'язати вузли і робити зашморги, чим бавилися разом з ним і маленькі мавпи. Вони намагалися наслідувати те, що робив Тарзан, силкуючись копіювати його дії, та лише він один умів винаходити щось нове і вдосконалювати його.

Одного разу у грі Тарзан накинув кінець мотузка на одного зі своїх товаришів, що тікав, а другий кінець тримав у руках. Випадково зашморг затягнувся на шиї мавпи, яка бігла, і змусив її зупинитись найдивнішим й найнесподіванішим чином.

"О, маємо нову гру, і гарну гру!" — подумав Тарзан і відразу спробував повторити витівку. Так постійними і ретельними вправами він досяг того, що навчився кидати аркан.

Саме тоді життя Тублата перетворилося на справжній кошмар. Під час сну, у поході, і вдень, і вночі він постійно чекав, що ось нечутний зашморг охопить його шию і задушить!

Кала давала Тарзанові потиличники, Тублат божився, що помститься, сам старий Керчак застерігав хлопця й погрожував йому, але все було намарне.

Тарзан нікого не слухав, і тонкий міцний зашморг, бувало, охоплював шию Тублата тоді, коли він найменше цього очікував.

Іншим мавпам неприємності Тублата давали величезне задоволення: Зламаний Ніс був неприємний дідуган, якого ніхто не любив.

А в голові маленького Тарзана народжувалися нові витівки, породжені силою його людського розуму.

Якщо він міг ловити "довгою рукою" із суканих трав своїх одноплемінників-мавп, то чому не спробувати спіймати левицю Сабор?

Це був зародок думки, яка почала поволі визрівати і розвиватись у його свідомості та підсвідомості, аж доки вилилася в блискуче досягнення. Але це сталося кількома роками пізніше.

6. БОЇ В ДЖУНГЛЯХ

У своїх мандрах мавпяче плем'я часто підходило до замкненої і мовчазної хатини біля бухти.

Таємничість цієї хатини служила Тарзанові нескінченним джерелом утіхи. Він зазирав у завішені вікна або видирався на дах і дивився в чорний отвір димаря в марному прагненні розкрити невідомі таїни, оточені міцними стінами.

Його дитяча уява малювала хатини дивовижних істот, а неможливість знайти вхід посилювала його бажання проникнути всередину. Він годинами вовтузився на дахові й біля вікон, намагаючись знайти вхід, але на двері не звертав жодної уваги, бо зовні вони були так само непроникні, як і стіни.

Після пригоди зі старою Сабор під час перших відвідин хатини Тарзан помітив, що з деякої відстані двері здаються цілковито самостійною частиною будівлі, незалежною від прилеглих стін, і йому лише тепер спало на думку, що крізь них можна потрапити всередину.

Хлопець був сам, що бувало часто, коли він навідувався до хатини, бо мавпи її недолюблювали. Моторошний спогад про пригоду із громовою палицею не втратив своєї свіжості, і всі ці роки самотній притулок білої людини лишався для антропоїдів оповитий атмосферою таємничості й страху.

Тарзанові ніхто не розповідав про те, що його знайшли саме тут. У мові мавп було так мало слів, що вони могли передати лише дещо з того, що бачили в хатині, і були цілком неспроможні змалювати дивних людей та їхнє помешкання. Доки Тарзан доріс до того, щоб зрозуміти цю історію, плем'я її просто забуло.

Лише тьмяно й невиразно, зі слів Кали, він знав, що його батьком була дивна біла мавпа, але не знав, що Кала йому не мати.

Отже, цього разу він рушив просто до дверей і впродовж кількох годин роздивлявся їх, вовтузячись із завісами, ручкою та засувом. Врешті він наштовхнувся на правильне поєднання рухів і двері з тріском розчахнулися перед його здивованим поглядом.

Кілька хвилин він не наважувався переступити поріг, але коли його очі звикли до непевного світла всередині, він увійшов обережно й повільно.

Посеред підлоги лежав кістяк, зовсім без м'яса, але ще вкритий клаптями напівзотлілого одягу. На ліжкові Тарзан побачив схожий кістяк, але дещо менший, а в маленькій колисці лежав третій маленький кістяк.

На всі ці свідчення страшної трагедії давноминулих днів маленький Тарзан кинув лише побіжний погляд. Дике життя джунглів привчило його спокійно дивитись на мертвих тварин, і навіть якби знав, що перед ним рештки його батька й матері, то був би не більше зворушений. Внутрішня обстановка та предмети в кімнаті набагато більше привертали його увагу. Він почав уважно І детально розглядати їх: дивне знаряддя, зброю, книги, папір, одяг — усе те нечисленне, що вціліло від руйнівної дії часу у вологій атмосфері прибережних джунглів.

Він повідчиняв ті ящики та шафи, які зумів, завдяки щойно набутому досвіду: виявилося, що їхній вміст зберігся набагато краще.

Серед інших речей він знайшов гострого мисливського ножа, об який тут-таки порізав пальця. Це його не зупинило, і він далі провадив свої дослідження, переконавшись, що цією новою іграшкою можна відколювати тріски від столів і стільців.

Він бавився досить довго, але нарешті це йому набридло і він заходився шукати далі. У шафі, повній книжок, він знайшов одну з яскравими кольоровими малюнками. Це був дитячий ілюстрований буквар:

Акулу пишемо з "А".

Це риба страшна морська.

"Б" в барабані є,

У нього ось хлопчик б'є.

Малюнки його дуже зацікавили.

У книзі було багато антропоїдних мавп, схожих обличчям на нього, а кількома сторінками далі він знайшов під літерою "М" малесеньких знайомих, мавпочок, схожих на тих, які пустували на деревах предковічного лісу. Але він ніде не знайшов зображення кого-небудь зі свого племені. У всій книзі ніхто не скидався ані на Керчака, ані на Тублата, ані на Калу.

Спочатку він спробував зняти пальцями зі сторінок маленькі фігурки, але тут-таки переконався, що вони не справжні, хоча й не знав, що це таке. Пароплави, потяги, корови та коні залишалися для нього цілковитою загадкою і не дуже цікавили його, а от дивні крихітні карлючки, які поміщалися під і між кольоровими малюнками, притягували всю його увагу; він подумав, що це зображення комах, бо більшість із них мала ніжки, але в жодної не було ані рук, ані очей. Таким було його перше знайомство з літерами, а йому було вже понад десять років.

У середині книжки Тарзан розшукав свого давнього ворога — левицю Сабор, а трохи ближче до початку скручену в клубок змію — Гісту.

О, як це було цікаво! Жодного разу за всі попередні десять років Тарзан не відчував такого задоволення.

Він так захопився, що не помітив, коли почало сутеніти і малюнки стало погано бачити.

Тарзан поклав книжку назад у шафу і зачинив дверцята, не бажаючи, щоб хтось іще знайшов і знищив його скарб. Коли він вийшов у пітьму, то замкнув за собою важкі двері так само, як вони були замкнуті перед тим, як він спромігся їх відчинити. Але перш ніж вийти, він помітив на підлозі мисливський ніж і прихопив його з собою, щоб

показати співплемінникам. Він не зробив і дванадцяти кроків у джунглях, як просто перед ним із тіні приземкуватого куща виросла величезна постать. У першу мить Тарзан подумав, що це хтось із його племені, але в наступну втямив, що перед ним Болгані — величезна горила. Вона була так близько, що про втечу годі було думати, і маленький Тарзан зрозумів, що він повинен битися не на життя, а на смерть: ці великі тварини були смертельними ворогами його племені і при зустрічах ніколи не просили і не давали пощади.

Якби Тарзан був дорослим самцем-мавпою з роду свого племені, він був би серйозним супротивником для горили, але, будучи лише маленьким хлопчиком, щоправда, неймовірно м'язистим, як на свій вік, він не витримував порівняння зі своїм жорстоким супротивником. Одначе в його жилах текла кров народу, серед якого багато спортсменів, і на додаток він мав за собою досвід десятирічного тренування з дикими звірами у джунглях.

Він не знав страху, який знаємо ми: його маленьке серце билось прискорено від збудження, зустріч із ворогом була для нього своєрідною розвагою. Якби він мав можливість, то втік би, але лише тому, що розум підказував йому — він нерівня величезному звіру, який стояв перед ним. І, зрозумівши, що втекти неможливо, він зустрів горилу прямо й хоробро, не здригнувшись жодним м'язом, без найменшої ознаки страху.

Він стикнувся зі звіром на половині його стрибка, колошматячи його величезне тіло стиснутими кулаками з таким самим успіхом, з яким муха атакувала б слона. Але в одній руці він усе ще тримав ножа, знайденого у батьківській хатині, і, коли горила почала діяти руками й зубами, Тарзан випадково вдарив її вістрям у волохаті груди.

Лезо глибоко вп'ялося в тіло мавпи, і та заверещала від болю й злості.

У цю коротку мить хлопчик довідався про призначення гострої блискучої іграшки, і, доки величезний звір повалив його на землю, він декілька разів устромив йому ножа в груди аж по руків'я.

Горила, вдаючись до прийомів бою, притаманних її породі, завдавала страшних ударів долонями і намагалась роздерти хлопчикові шию та груди своїми могутніми іклами.

Близько хвилини вони качалися по землі у дикому запалі бійки. Роздерта і закривавлена рука дедалі слабкіше вдаряла довгим гострим лезом, відтак маленька постать судомно випросталася і безтямно перекотилася на мертволист який килимом укривав джунглі.

За кілька кілометрів глибше у лісі плем'я Керчака почуло дикий рев горили, і, як завжди в разі небезпеки, Керчак скликав усіх для захисту від спільного ворога, бо горила могла бути не сама. Водночас Керчак ще й перевіряв, чи всі члени племені слухають його наказів. Негайно з'ясувалося, що немає Тарзана, і Тублат, зрадівши, з усіх сил почав опиратися пропозиції піти на поміч малому. Керчак також недолюблював маленького сироту, тому послухався Тублата і повернувся до купи листя, на якій уже вмостився був на ночівлю.

Але Кала вирішила інакше: щойно дізнавшись, що Тарзана немає, вона помчала по сплутаних гілках туди, звідки все ще виразно долинали крики горили.

Запала ніч, і місяць, сходячи, розсіював слабке світло, розкидаючи страхітливі, моторошні тіні серед гущавини лісу.

Де-не-де сріблясте проміння сягало землі, але здебільшого воно робило пекельну темряву лісових надр ще густішою.

Нечутно, мов велетенський привид, перелітала Кала з дерева на дерево. То швидко пробігала по товстих гілках, то стрибала стрімголов з

одного дерева на інше, мерщій наближаючись до місця трагедії, яке згідно її життєвого досвіду було вже неподалік.

Крики горили свідчили, що вона веде смертельний бій з якимось іншим мешканцем дикого лісу. Несподівано крики припинились, і в джунглях запанувала мертва тиша.

Кала нічого не могла зрозуміти, бо останній крик Болгані був сповнений передсмертного страждання й агонії, але до неї не долинув жоден звук, за яким можна було б визначити, хто супротивник горили.

Вона знала, що її маленький Тарзан неспроможний вбити дорослого самця-горилу. Тому, наближаючись до місця, звідки долинав шум сутички, рухалася дедалі обережніше і нарешті почала зовсім повільно і з осторогою скрадатися по нижніх гілках, тривожно вдивляючись у скроплену місячним світлом темряву і шукаючи очима бійців. Вона побачила їх простертими на невеликій галявині, залитій місячним світлом: маленьке пошматоване й закривавлене тіло Тарзана біля величезного мертвого самця-горили.

З глухим криком кинулася Кала до Тарзана і, притиснувши закривавлене тіло до грудей, стала шукати в ньому ознак життя. І ледь вчула слабке биття маленького серця.

Кала, ніжно обійнявши хлопчика, віднесла його крізь чорну темряву до свого племені. Довгі дні й ночі проводила вона біля нього, приносячи йому їжу й питво, відганяючи мух та інших комах від його жорстоких ран.

Нещасне створіння не мало, звичайно, поняття ані про медицину, ані про хірургію. Вона лише лизала рани і таким чином тримала їх у чистоті, щоб цілюща природа швидше робила свою справу.

Спершу Тарзан нічого не їв, а лиш борсався і сіпався у жорстоких нападах лихоманки та маячні. Єдине, чого він прохав, — це води, яку мати приносила єдиним відомим їй способом, тобто у власному роті.

Жодна людська мати не могла б виявити більшої самовідданості, ніж ця дика тварина, піклуючись про маленького сироту, якого доручила їй доля.

Нарешті гарячка вщухла і хлопчик почав одужувати. Жодна скарга не вихопилася із його міцно стулених вуст, хоча рани завдавали йому нестерпних страждань.

Один бік грудей був роздертий до ребер, з яких троє було зламано могутніми ударами горили. Одна рука була майже перегризена величезними зубами, і з шиї видерто чималий шматок м'яса, від чого оголилася яремна вена, яку лише дивом не перекусили люті щелепи.

З терплячістю звірів, які вигодували його, Тарзан спокійно зносив свої страждання, вважаючи за краще заповзати у зарості високих трав і безмовно лежати там, згорнувшись у клубок, аніж виказувати власну неміч.

Лише Калу він завжди був радий бачити. Але тепер, коли йому стало краще, вона почала відходити від нього на довші проміжки часу в пошуках їжі, бо бідна тварина харчувалася абияк — лише б тільки підтримати своє існування. І тепер Кала скидалася на мару.

7. СВІТЛО ПІЗНАННЯ

Минуло чимало часу, і той час здався маленькому страднику цілою вічністю, поки він нарешті став на ноги. Але відтоді його одужання пішло так швидко, що через місяць він був ще дужчий і спритніший, аніж доти.

Одужуючи, він багато разів пригадував усі обставини двобою з горилою і задумав розшукати дивовижну маленьку зброю, яка перетворила його з бідолашної слабкої істоти на переможця лісового страхіття.

Окрім того, йому ще кортіло повернутися в хатину і далі оглянути всі ті дивовижні речі, що були в ній.

І ось одного разу рано-вранці він сам-один вирушив у дорогу.

Після недовгих пошуків він знайшов геть обгризені кістки свого ворога, а біля них трохи присипаний опалим листям ніж, заіржавлений від довгого лежання на вогкій землі та засохлої на ньому крові горили.

Йому не сподобалася зміна колись блискучої і гладенької поверхні, та, попри все, це була грізна зброя, якою він вирішив користуватися в разі необхідності. Він твердо постановив, що віднині більше не рятуватиметься втечею від безпідставних нападів старого Тублата. Наступної миті він був біля хатини, за кілька хвилин одімкнув двері й увійшов. Найперше хлопець уважно вивчив замок, коли двері було відчинено: він з'ясував, що замикало двері і яким чином вони відчинялися від його дій. Він переконався, що зможе замкнути двері зсередини, що й зробив, аби ніхто не міг порушити його досліджень. Він заходився ретельно й послідовно обшукувати хатину, але його увагу швидко привернули книги, які дивовижним чином вабили до себе.

Серед них був буквар, кілька читанок, багато книжок з малюнками і товстий ілюстрований словник.

Тарзан передивився все, але найбільше йому сподобалися малюнки, хоча маленькі комашки, які вкривали сторінки там, де не було малюнків, збуджували у ньому подив і наводили на глибокі роздуми.

Він сидів на столі, підібгавши ноги, в батьківській хатині, схилившись усім своїм спритним засмаглим тілом над книгою, яку тримали дужі, мов різьблені, руки. Його довге чорне волосся звисало над блискучими розумними очима. Тарзан, маленька первісна людина, становив собою водночас зворушливу й знаменну картину: алегоричний образ первісного прагнення пробитись крізь пітьму незнання до світла знання.

Його маленьке обличчя виказувало напруження думки, бо якимось невловимим способом він уже знайшов ключ до розгадки пекучої таємниці дивних комашок.

У його руках був буквар, а в ньому малюнок маленької мавпи, схожої на нього самого, яка, за винятком обличчя й рук, була вкрита дивним кольоровим хутром; Тарзан вважав за хутро штанці і курточку. Під малюнком було три закарлючки:

"Boy" (хлопчик).

І він побачив у тексті на сторінці, що ці три фігурки повторювалися багато разів у одному й тому самому порядку.

Потім він зрозумів, що комашок було порівняно небагато, вони повторювались безліч разів, зрідка трапляючись в однині, здебільшого в супроводі інших.

Він став повільно гортати сторінки, шукаючи сполучення "boy". Нарешті знайшов його під малюнком іншої маленької мавпи і ще однієї, досить дивної тварини, яка стояла на всіх чотирьох, наче шакал, і була дуже на нього схожа. Під цим малюнком комашки утворювали таке сполучення:

"A boy and a dog" (хлопчик і собака).

Ось вони, три комашки, які всюди супроводжували маленьку мавпу.

Він дуже-дуже повільно просувався у своєму навчанні, бо, сам того не знаючи, поставив перед собою надзвичайно важке й копітке завдання, завдання, яке здається неможливим — навчитися читати, не маючи жодного уявлення про літери й письмо і не підозрюючи про їхнє існування.

Він досяг своєї мети не через день і не через тиждень і не через рік; повільно, дуже повільно він вчився після того, як усвідомив можливості, що чаїлися в комашках, і до п'ятнадцяти років уже знав усі ті комбінації літер, які означали різноманітні малюнки у букварі та в двох читанках.

Про значення і вживання сполучників, дієслів, прикметників, займенників він не мав жодного уявлення.

Одного разу, коли йому було вже близько дванадцяти років, у шухляді столу, яку доти ніяк не вдавалося відімкнути, Тарзан знайшов декілька олівців, — провівши кінцем одного з них по столі, він із задоволенням побачив, що олівець залишив по собі чорну риску.

Він ретельно заходився біля цієї нової іграшки, і стіл невдовзі вкрився неправильними петлями та кривульками, а графіт стерся до дерева. Згадавши про сучок, яким він писав на піску, Тарзан вирішив використати для писання олівець і чистий папір, запас якого знайшов серед книжок.

Це виявилося нелегкою справою, бо він тримав олівець так, як тримав палицю або руків'я свого ножа, що аж ніяк не сприяло писанню на папері або виразності написаного.

Але він наполегливо шукав і нарешті знайшов таке положення олівця, при якому ним було найлегше водити по паперу. Врешті-решт

йому вдалося відтворювати комашок дрібнішими, так само, як раніше великі літери кінцем сучка по землі.

Відтоді його успіхи пішли швидше. З допомогою великого словника та здорового глузду — вияву видатних розумових здібностей — він сміливо здогадувався про багато речей, які не міг осягнути розумом, і майже завжди його здогади збігалися з істиною. Щоправда, з роками він геть забув англійську мову, як живе слово, але книги поповнювали запас його понять, і він дедалі більше розвивався і проникав у таємницю неймовірного дива — людської думки.

На той час, як йому сповнилось сімнадцять, він уже навчився читати прості, дитячі читанки і вповні збагнув справжнє значення маленьких комашок.

Тарзан не соромився більше свого безволосого тіла чи людських рис обличчя, бо зрозумів, що він походив з іншої раси, не тієї, що його дикі й волохаті товариші. Він був ЛЮДИНА, вони були МАВПИ, а маленькі мавпи, що снували у верховіттях дерев, були МАВПОЧКИ. Він також знав, що стара Сабор була ЛЕВИЦЯ, а Гіста — ЗМІЯ, Тантор — СЛОН. Отак він навчився читати.

Відтоді він дуже швидко посувався в навчанні. З допомогою великого словника і допитливості здорового розуму, спадково наділеного надзвичайними мислительними здібностями, він зорієнтувався багато в чому з того, чого не міг по-справжньому збагнути, і досить часто його здогади були близькі до правди.

У навчанні Тарзана було чимало прогалин, передовсім через звичку його племені до мандрів, та навіть коли він не мав змоги сидіти над своїми книгами, його діяльний розум і далі дошукувався потаємного змісту гри, що його так захоплювала.

Шматки кори, пласке листя, рівні ділянки землі правили Тарзанові за зошити, на яких він видряпував вістрям свого мисливського ножа нові уроки.

Але хлопець не забував і про нагальніші вимоги життя.

Він вправлявся з мотузками і бавився своїм ножем, якого навчився гострити об пласке каміння.

Плем'я збільшилося з часу появи у ньому Тарзана. Оскільки під проводом Керчака мавпи зуміли витіснити зі своєї частини джунглів інші племена, їжі стало більше, а напади сусідів майже припинилися.

У міру змужніння молоді самці брали собі дружин з власного племені, а якщо щастило викрадати їх з іншого племені, то приводили їх у плем'я Керчака і вважали за краще жити з ним у мирі, аніж влаштовуватись самостійно.

Траплялося, що якийсь самець, сміливіший за своїх ровесників, пробував сперечатися за владу з Керчаком, але ще нікому не вдалося вирвати пальму першості у цієї лютої і жорстокої мавпи.

Тарзан посідав у племені особливе становище. Хоча мавпи і вважали його за свого, проте він дуже відрізнявся від них і відчував себе самотнім. Дорослі самці або цілковито ігнорували його, або так люто ненавиділи, що від передчасної смерті хлопця рятували лише дивовижні спритність і зграбність та ще відчайдушний захист величезної Кали.

Найнепримиреннішим його ворогом був Тублат, але завдяки саме Тублатові вороги Тарзана перестали його переслідувати. Цілком несподівано, коли йому було близько тринадцяти років, його враз залишили у спокої. Щоправда, часом хтось із його ворогів впадав у дивне шаленство, яке подеколи доймає самців багатьох великих звірів у джунглях. Але тоді ніхто з членів племені не був у безпеці.

Того дня, коли Тарзан завоював право на загальну повагу, плем'я зібралось у маленькому природному амфітеатрі, в низині між невисоких пагорбів, вільній від дерев та ліан. Відкритий майданчик був майже круглий. Зівсебіч височіли могутні могікани пралісу з такою суцільною стіною заростей між стовбурами, що дістатись на арену можна було лише по верховіттю.

Плем'я часто збиралося тут, не боячись вторгнень. Посередині амфітеатру стояв один з тих дивних земляних барабанів, які споруджують антропоїди для своїх дивовижних обрядів і звуки яких долинають до людей із глибин джунглів, але ніхто з людей ніколи не бачив цих обрядів.

Численні мандрівники бачили барабани великих мавп, багато хто чув їхній гуркіт і шум диких, страшних оргій первісних володарів джунглів, але Тарзан — лорд Грейсток — був єдиною людською істотою, яка брала участь у шаленій, несамовитій оргії думдум.

З цього первісного обряду виникли, напевне, всі форми та церемонії сучасної церкви й держави. В усі незліченні віки наші люті волохаті предки танцювали думдум під звуки своїх земляних барабанів під сяючим промінням тропічного місяця у надрах могутніх джунглів. Це почалось у ту давно забуту ніч, коли перший наш волохатий пращур, розгойдавшись на хиткій гілці, легко стрибнув на легкий дерен первісної арени.

Того дня, коли Тарзан поклав кінець переслідуванням, яких він зазнавав дванадцять з тринадцяти років свого життя, мавпяче плем'я, що нині налічувало вже сотню голів, промайнувши нижнім ярусом дерев, нечутно стрибнуло на арену амфітеатру.

Обрядами думдум плем'я відзначало важливі події в своєму житті: перемогу, взяття полоненого, вбивство великого лютого мешканця

джунглів, смерть царя, обрання на його місце іншого, і кожному випадкові відповідав певний обряд думдум.

У той день святкували вбивство велетенської мавпи, члена іншого племені. І коли плем'я Керчака стало спускатися в амфітеатр, два величезні самці принесли труп переможеного.

Вони поклали свою ношу перед земляним барабаном І всілися біля неї, чатуючи, тоді як решта спала у високій траві, аж доки світло місяця, який сходив, подало знак починати дику оргію.

Кілька годин над галявиною панувала тиша, яку порушували лише пронизливі крики строкатих папуг та щебет і свист тисяч птахів, які пурхали поміж яскравими орхідеями та вогненно-червоними квітками, що звисали з поросших мохом гілок лісових велетів.

Нарешті, коли настала ніч, мавпи заворушились, утворивши широке кільце довкола земляного барабана. Самиці та дитинчата розташувались по зовнішньому краю кільця, а дорослі самці навпроти них усередині. Біля барабана всілися три старі самці, озброєні сукуватими палицями.

І коли першим слабким промінням місяць посріблив верхів'я довколишніх дерев, мавпи почали тихо й повільно бити по резонуючій поверхні.

У міру того, як амфітеатр освітлювався, самиці били дедалі частіше, доки врешті дике ритмічне гудіння виповнило довколишні джунглі на багато кілометрів. Великі хижаки припинили своє полювання і, нашорошивши вуха та підвівши голови, вслухалися в глухі удари, які свідчили про те, що почалося свято думдум.

Коли гуркіт барабана став оглушливим, Керчак стрибнув у проміжок між самцями та барабанщицями.

Випроставшись, закинувши голову далеко назад, дивлячись просто в овид місяця, що сходив, та вдаряючи себе в груди величезними волохатими лапами, він страхітливо й оглушливо завив.

Раз, удруге, втретє страхітливий крик прокотився над безмовністю стихлого, наче вимерлого лісу.

Потім, зігнувшись, Керчак нечутно пробіг уздовж кола, повз мертве тіло, що лежало перед вівтарем-барабаном, але не зводив з нього своїх маленьких хижих червоних очиць.

Потім інший самець стрибнув на арену і, повторивши страшні вигуки царя, скрадаючись, пішов за ним. Після цього вистрибнули інші, швидко, одні за одними, і нарешті весь ліс задвигтів од майже безперервного гуркоту та кровожерних вигуків.

Ця сцена зображала виклик ворога.

Коли всі дорослі самці приєдналися до тонкого ланцюга танцюристів, почався напад.

Схопивши величезну палицю із приготованої для такої нагоди купи дрючків, Керчак з бойовим ричанням оскаженіло кинувся на мертву мавпу і завдав їй страшного удару. Гуркіт барабана посилювався й пришвидшувався у міру того, як кожен вояк, наблизившись до жертви полювання, завдавав їй удару своєю палицею і приєднувався до шаленого вихору Танцю Смерті.

Тарзан також брав участь у цьому дикому танці. Його засмагле й спітніле м'язисте тіло виблискувало в світлі місяця, вирізнялося гнучкістю та витонченістю з-поміж незграбних, величезних волохатих звірів.

Ніхто не скрадався майстерніше за нього під час цього мімічного полювання, ніхто не був досконаліший за нього в дикому шаленстві нападу, ніхто не підстрибував так високо, як він, у Танкові Смерті.

У міру підсилення та частішання ударів по барабану танцюристи аж хмеліли від божевільного ритму та диких вигуків.

їхні стрибки та вихиляси ставали дедалі нестямнішими, з вишкірених зубів скрапала слина, їхні губи й груди вкрилися піною.

Цей дикий танок тривав більше години, коли раптом, за знаком Керчака, удари в барабан припинилися і самиці-барабанщиці похапливо вислизнули крізь кільце у зовнішнє коло глядачів.

І тоді самці, всі як один, прожогом кинулися на тіло ворога, яке під їхніми страшними ударами перетворилося у безформну, криваву, волохату купу.

М'ясо рідко траплялося мавпам, як пожива, у достатній кількості, і їхня дика оргія закінчилася бенкетом, усі вони накинулись на м'ясо.

Величезні ікла вгризалися в тушу, відривали великі шматки, при цьому дужчим із мавп діставалися кращі шматки, а слабкіші бігали довкола, вичікуючи зручної миті, щоб кинутися всередину і підібрати загублений шматок або вихопити хоч кісточку, перш ніж усе буде поділено.

Тарзан любив м'ясо і потребував його більше, ніж мавпи. М'ясоїд за природою, він ніколи не міг вдовольнити свою потребу в м'ясі і тепер протисся своїм рухливим тілом крізь зграю мавп, що билися між собою, сподіваючись хитрістю вхопити шматок, який йому важко було здобути силоміць.

На боці в нього висів мисливський батьків ніж у саморобних піхвах, які він змайстрував за взірцем тих, що бачив на малюнку в книжці.

Нарешті хлопець дістався до купи м'яса, яка швидко зменшувалася, і своїм гострим ножем відтяв найсоковитішу частину: ціле волохате передпліччя, що стриміло з-під ніг могутнього Керчака, який так був поглинутий своєю царською прерогативою об'їдання, що навіть не звернув уваги на безсумнівну образу своєї величності.

Маленький Тарзан вибрався геть, міцно притискаючи до грудей свою здобич.

Посеред тих, хто марно кружляв довкола, був і старий Тублат. На бенкеті він виявився одним з перших, але віддалився, щоби спокійно з'їсти свій добрячий шмат, і тепер замірявся вхопити новий.

Близько посаджені, налиті кров'ю, свинячі очиці Тублата блиснули лютою ненавистю, коли він побачив ворога. В них зайнялася й заздрість до ласого шматка, який ніс хлопець.

Проте й Тарзан побачив свого найлютішого ворога і, відгадавши замір величезного звіра, прожогом кинувся до самичок та дитинчат, сподіваючись заховатися серед них.

Але Тублат гнався за ним слід у слід. Переконавшись, що йому не сховатись, Тарзан зрозумів — залишається лише втеча.

Він мерщій побіг до найближчих дерев, одним спритним стрибком дістався нижньої гілки і вчепився за неї рукою, потім вхопив зубами свою ношу і швидко подерся вгору, неухильно переслідуваний Ту блатом.

Хлопець видирався дедалі вище і нарешті видряпався на хитку верхівку гіллястого монарха лісів, куди його обважнілий переслідувач не

зважувався лізти. Усівшись на верхівці, хлопець заходився обкладати лайкою та дошкульними насмішками розлюченого, вкритого піною звіра, який сидів метрів на десять нижче від нього.

І Тублат сказився.

З диким вереском він скочив додолу, у натовп самиць та дитинчат, рвучи іклами шиї малюків та видираючи цілі шматки з тіл самиць, які траплялися йому на дорозі.

Тарзан спостерігав за цією шаленою веремією люті. Він бачив, як самиці та малюки кинулися врозтіч, на дерева. Самиці, що були посеред арени, теж відчули на собі міцні зуби свого співплемінника і чкурнули в чорну темінь лісу.

В амфітеатрі, окрім Тублата, залишалася ще одна мавпа — самиця, що тікала останньою до дерева, на якому сидів Тарзан, а за нею слідом гнався страшний Тублат.

Це була Кала, і щойно Тарзан зауважив, що Тублат її наздоганяє, він каменем упав униз, назустріч своїй названій матері.

Вона вже торкнулася нижніх гілок, а над нею сидів Тарзан, вичікуючи, чим закінчаться ці перегони.

Кала стрибнула й зависла на низькій гілці просто над головою Тублата. Здавалося, вона вже була в безпеці, але почувся сухий, лункий тріск, гілка зламалася, і Кала звалилася Тублатові на голову, збивши його з ніг.

Обоє прожогом схопилися на ноги; та хоч вони були спритні, Тарзан виявився ще спритнішим, і, отже, розлючений самець опинився віч-на-віч з людським дитинчам, яке стояло між ним і Калою.

Але його зубам не судилося вп'ястися у хлопця.

М'язиста рука рвонулася вперед і затисла волохате горло, а друга декілька разів увігнала мисливський ніж у широкі груди.

Удари сипалися блискавично і припинилися лише тоді, коли Тарзан відчув, що тіло ворога сунеться додолу.

Коли труп Тублата вже лежав на землі, Тарзан поставив ногу на шию давнього й найлютішого ворога. А тоді, закинувши назад молоду голову й звівши очі до повновидого місяця, вигукнув страшний переможний клич свого племені.

Мавпи одна за одною позлазили зі своїх схованок на дерева і стали довкола Тарзана та його переможеного ворога. Коли всі зібралися, Тарзан звернувся до них.

— Я — Тарзан! — кричав він. — Я могутній боєць! Нехай усі шанують Тарзана і матір його Калу! Серед нас немає могутнішого за Тарзана! Нехай тремтять його вороги!

Дивлячись просто в люті, червоні очі Керчака, молодий Грейсток, вдаривши себе в могутні груди, ще раз видав свій пронизливий зухвалий клич.

8. МИСЛИВЕЦЬ З ВЕРХОВІТЬ

Другого ранку після думдуму плем'я повільно рушило лісом до берега.

Тіло Тублата лишилось там, де воно впало, тому що плем'я Керчака не їсть своїх мерців.

Цей неквапний похід був спричинений пошуками їжі. Капустяні пальми, сірі сливи, банани та інші ласощі траплялись їм на кожному кроці так само, як і дикі ананаси. Іноді впольовували вони й дрібних ссавців, пташок, плазунів та комах, знаходили яйця. Горіхи всі лускали своїми могутніми щелепами і лише надто тверді розбивали камінням.

Одного разу їм зустрілася Сабор, і мавпи поквапилися видертись на горішні гілки, бо хоч левиця й рахувалася з їхньою численністю та гострими зубами, вони з такою ж повагою ставились до її сили та хижої люті.

Тарзан сидів на низькій гілці, просто над цим величезним звіром, який продирався крізь гущавину.

Він пожбурив ананас в одвічного ворога свого племені. Могутній звір зупинився і, озирнувшись, уп'явся очима в людину, що насміхалася з нього.

Сердито вимахуючи хвостом, левиця вишкірила жовті ікла, зморщила носа так, що він укрився цілою сіткою поздовжніх і поперечних смужок, і примружила злі очі, які стали двома щілинками, що виблискували люттю й ненавистю.

Вона прищулила вуха і, дивлячись просто в вічі Тарзанові, прокричала пронизливий і лютий бойовий виклик.

А хлопчик-мавпа відповів жахливим криком своєї породи.

Якусь мить вони мовчки дивилися одне на одного, потім величезна кішка повернулася, і джунглі поглинули її так, як океан поглинає кинутий у нього камінчик.

Аж тут на думку Тарзанові спав великий задум. Хіба не він убив лютого Тублата і хіба це не свідчить про те, що він могутній боєць?

Тепер він вистежить хитру Сабор і також уб'є її. Тоді він стане славетним мисливцем!

У глибині його маленького серця билося виразне бажання вкрити тіло одягом, бо зі своїх книжок з малюнками він знав, що всі люди вкриті одягом, тоді як мавпи одягу не мають.

Отже, одяг справді свідчить про могутність, про перевагу людини над усіма іншими тваринами, бо ж інакше навіщо носити на собі такі бридкі речі? Багато місяців тому, коли він був меншим, йому кортіло здобути шкуру левиці Сабор, або лева Нуми, або леопарда Шіти, щоб вкрити своє безволосе тіло й не скидатися більше на бридку змію Гісту. А тепер він пишався своєю гладенькою шкірою, бо вона свідчила про його походження від могутнього племені, і бажання ходити голяка то перемагало, то поступалося бажанню перейняти звичаї своєї породи і вдягти незручне, гидке вбрання.

Після того як Сабор ушилася, плем'я помандрувало далі джунглями, але в голові Тарзана снували плани, як краще вбити ворога, і впродовж кількох днів він майже не думав про щось інше.

Того самого дня сталася подія, яка дещо відволікла його увагу.

Серед білого дня густа пітьма раптом вкрила джунглі: усе життя завмерло. Дерева стояли нерухомо, наче паралізовані чеканням великого і неминучого лиха. Вся природа чекала-і недовго.

Здалеку долинув тихий, сумний стогін. Він наближався, стаючи дедалі гучнішим.

Величезні дерева враз нахилилися, наче під тиском велетенської руки. Вони хилилися дедалі нижче, і, крім приглушеного та сумного стогону вітру, не було чути ніякого іншого звуку.

Раптом велетні джунглів випросталися і змахнули могутнім гіллям, гнівно та оглушливо протестуючи. Яскраве, сліпуче світло зблиснуло з-поміж буремних хмар. Глухий гуркіт грому кинув свій грізний бойовий клич. Ринула злива, і джунглі перетворилися на пекло.

Тремтячи від холодного дощу, мавпи притиснулись до стовбурів великих дерев. Блискавка, звиваючись у пітьмі, висвітлювала шалено розгойдані гілки, потоки води та зігнуті стовбури.

Час від часу якийсь старий патріарх лісів, уражений сліпучою блискавкою, розколювався на тисячі трісок серед дерев, що його оточували, ламаючи довкола незліченні гілки та нищачи дрібніших сусідів.

Великі й малі гілки, відламані грізним вихором, літали в несамовитому танці, несучи смерть та руйнацію численним мешканцям низьких заростей.

Буря лютувала безперервно кілька годин, і протягом усього цього часу плем'я, збившись у гурт, тремтіло від страху. Наражаючись на небезпеку від стовбурів та гілок, що падали, паралізовані яскравими спалахами блискавок та ударами грому, мавпи нажахано тулилися одна до одної.

Буря скінчилася так само несподівано, як і почалася. Вітер ущух, з'явилося сонце. Природа знову всміхалася.

Коли повернувся день, мокре листя, гілки й вологі пелюстки пречудових квітів засяяли у всій своїй красі. І оскільки природа пробачила своїм дітям, то вони їй також пробачили. Життя пішло так само, як і перед тим, коли на землю впали темрява й страх.

Але Тарзана несподівано осяяло: він збагнув таємницю одягу! Як добре було б йому зараз у теплій шкурі Сабор! І це послужило ще одним поштовхом до здійснення його заміру.

Упродовж кількох місяців плем'я блукало неподалік хатини Тарзана, і він більшу частину часу присвячував самоосвіті, а коли подорожував джунглями, то завжди тримав свого аркана напоготові, і не одна дрібна тварина потрапила в його зашморг.

Одного разу зашморг обхопив коротку шию вепра Хорти, дикий стрибок якого скинув Тарзана з низької гілки, на якій він лежав, чигаючи на здобич, і звідки кинув аркан.

Хижак з величезними іклами озирнувся на шум падіння і, побачивши легку здобич у вигляді молодої мавпи, пригнув голову і стрімголов кинувся на розгубленого хлопця.

На щастя, Тарзан не постраждав від падіння, бо по-котячому впав навкарачки і таким чином пом'якшив поштовх.

Він прожогом схопився на ноги і одним мавпячим стрибком опинився на низькій гілці в ту мить, коли вепр Хорта промчав під ним.

Таким чином Тарзан на власному досвіді пізнав, чого можна чекати і чого треба боятися, кидаючи аркан.

Він утратив свій мотузок, але зрозумів, що коли б з дерева його стягла Сабор, то наслідки події були б іншими і йому довелося б розлучитися з життям.

Пішло кілька днів на те, щоб ізсукати новий мотузок, і, коли, нарешті, він був готовий, хлопець вийшов на полювання і причаївся серед гущавини на товстезній гілці над добре втоптаною стежкою, що вела до водопою.

Під ним пройшло чимало дрібних тварин. Але його не цікавила така незначна здобич. Для досягнення своєї мети йому потрібна була велика тварина.

Нарешті з'явилась та, на кого чекав Тарзан. Розкішні м'язи вигравали під оксамитовою шкірою опасистої, лискучої левиці Сабор.

Подушечки її величезних лап м'яко й нечутно опускалися на вузьку стежку. Вона високо тримала голову, плавно та граційно вимахуючи довгим хвостом.

Сабор підходила дедалі ближче до того місця, де на гілляці причаївся Тарзан, тримаючи напоготові скручений кільцями мотузок.

Немов відлитий із бронзи, нерухомий, як смерть, сидів Тарзан. Сабор пройшла під ним. Вона зробила ще крок, другий, третій, і мотузок звився над нею.

Одну мить зашморг висів над її головою, наче довга змія, а потім, наступної миті, коли вона підвела голову, щоб дізнатися про причину свисту, що його створював аркан, зашморг обхопив її шию.

Різким рухом Тарзан міцно затягнув зашморг на оксамитовій шиї, а потім, попустивши мотузок, учепився обіруч за свою гілляку.

Сабор спіймалася.

Великим стрибком переляканий звір метнувся в джунглі, але Тарзан вирішив не втрачати другий мотузок так, як перший. Він був навчений досвідом. Левиця встигнула зробити лише половину другого стрибка, коли відчула, що зашморг перехопив їй горло: вона перевернулася в повітрі і важко гепнулася на спину. Тарзан міцно прив'язав кінець мотузка до стовбура великого дерева, на якому сидів.

Досі його план цілком вдавався, але коли він, ухопившись за мотузок, уперся в розгалуження двох товстенних гілляк, то переконався, що підтягнути до дерева могутнє тіло левиці, яка має сталеві м'язи та ще пручається і завиває, підтягнути і повісити Її — то вже інша справа.

Стара Сабор була неймовірно важка, і коли впиралась усіма своїми величезними лапами, ніхто, крім слона Тантора, неспроможний був зрушити її з місця.

Левиця повернулася на стежку, з якої їй було видно того, хто завдав їй такої нечуваної образи. З лютим виттям вона несподівано кинулася на нього високим стрибком, але коли величезне тіло вдарилось об гілку, на якій щойно сидів Тарзан, його там не виявилось.

Він уже сидів на іншій, кількома метрами вище від своєї полонянки. Якусь мить Сабор висіла на гілці, і Тарзан дражнив її та кидав сучки й гілки у її незахищену морду.

Звір зістрибнув на землю, і Тарзан швидко спустився нижче, щоб схопити аркан, але Сабор уже виявила тонкий мотузок, що стримував її, і перегризла його величезними зубами, перш ніж Тарзан встиг удруге натягнути ослаблий зашморг.

Тарзан був дуже засмучений. Його добре продуманий план звівся нанівець, і він, сидячи на гілляці, дражливо верещав і перекривлював левицю, що ревіла під ним.

Упродовж кількох годин Сабор походжала туди-сюди під деревом, чотири рази присідала і стрибком пробувала дістати кривдника, який витанцьовував над нею, але з таким самим успіхом вона могла б ловити вітер, який перешіптувався з верховіттями дерев.

Врешті ця забава втомила Тарзана: з прощальним викличним ревінням, поціливши стиглим плодом у вишкірену морду ворога, по якій він густо і глевко розмазався, Тарзан швидко помчав по верхів'ях дерев на висоті кільканадцяти метрів над землею і невдовзі опинився серед членів племені.

Він розповів їм подробиці пригоди, випнувши груди і так відчайдушно нахваляючись, що знітив навіть своїх найлютіших ворогів і змусив Калу плакати від гордощів та щастя.

9. ЛЮДИНА І ЛЮДИНА

Тарзан прожив без особливих пригод ще кілька років диким життям джунглів. Він змінився лише в тому, що виріс, порозумнішав і більше дізнався з книжок про дивовижні краї, що лежать десь за межами його прадавнього лісу. Життя ніколи не здавалося йому нудним або одноманітним. Можна було ловити рибу Пісах у численних струмках та мілких озерах. Крім того, повсякчас остерігатися Сабор та її лютих родичів. Постійна небезпека надавала гостроти кожній хвилині, проведеній на землі. Вороги часто полювали на нього, але частіше полював на них він, і хоча їхні хижі гострі кігті ніколи не торкнулись його, одначе бували моменти, коли важко було б просунути грубий листок між їхніми кігтями та його гладенькою шкірою.

Швидка була левиця Сабор, швидкі були Нума й Шіта, але Тарзан був справжньою блискавкою.

Зі слоном Тантором він заприятелював. Як? Не питайте. Але мешканці джунглів знають, що часто у місячні ночі Тарзан гуляв разом зі слоном Тантором, а коли шлях був вільний, Тарзан їхав, високо сидячи на могутній спині Тантора.

Усі інші мешканці джунглів були його ворогами, за винятком власного племені, де в нього тепер було чимало друзів.

Багато днів у ці роки він пробув у хатині, де усе ще лежали кістки його батьків та маленький скелет малюка Кали. У вісімнадцять років він вільно читав і розумів майже все в численних і різноманітних книжках, які стояли на полицях.

Він умів, як ми вже знаємо, також і писати друкованими літерами швидко і чітко; але по-справжньому писати він не навчився, хоча серед його скарбів і було кілька зошитів; у хатині знайшлося так мало англійських рукописів, що він вирішив не вивчати цю іншу форму писемності, хоча пізніше й навчився сяк-так читати їх.

Отже, маємо перед собою вісімнадцятирічного англійського юнака, нащадка лордів, який не вмів говорити по-англійському, але вмів читати й писати своєю рідною мовою.

Він не знав, крім себе, жодної людської істоти, бо невелику місцину, якою кочувало його плем'я, не перетинала жодна велика ріка, по якій могли б спуститися тубільці із Центральної Африки.

Високі пагорби оточували їх з трьох боків, океан омивав з четвертого, місцевість населяли леви, леопарди та отруйні змії. Одвічні хащі переплутаної рослинності не привабили ще жодного сміливого дослідника з племені людей.

Але одного чудового дня, коли Тарзан сидів у хатині свого батька, поринувши в таємниці нової книжки, колишній спокій джунглів зник назавжди.

Далеко на східній межі пагорбів по гребеню рухалася змійкою дивна процесія.

Попереду йшли п'ятдесят чорношкірих вояків, озброєних списами, вістря яких були гартовані на повільному вогні, а також луками й отруєними стрілами. На їхніх списах висіли овальні щити, у носи було

просунуто величезні кільця, а з їхнього скуйовдженого волосся стирчали пуки яскравого пір'я.

На їхніх лобах було витатуювано три паралельні кольорові лінії, а на грудях три концентричні кола. Жовті зуби цих людей були гострі, як ікла хижаків, а вивернуті губи надавали ще звірячішого вигляду їхній зовнішності.

За ними йшло кількасот дітей та жінок, які несли на головах тяжку поклажу: кухняне та хатнє начиння і паки слонячої кістки. За ними йшло ще близько сотні вояків, у всьому подібних до тих, що були в передовому загоні.

Про те, що вони остерігалися нападу ззаду більше, аніж можливих небезпек спереду, свідчило саме шикування їхньої колони. Так воно й було, бо вони рятувалися від вояків білих людей, які так пригноблювали їх, змушуючи добувати слонову кістку та каучук, що одного дня тубільці повстали проти своїх поневолювачів і знищили білого офіцера разом із його невеликим загоном чорношкірих.

Упродовж кількох днів вони об'їдалися м'ясом; але несподівано з'явився сильніший загін, який напав на селище вночі, помщаючись за смерть своїх товаришів.

Тієї ночі чорні солдати білої людини поїли м'яса донесхочу, а нечисленні рештки колись могутнього племені рушили в похмурі джунглі — у дорогу до невідомого і до свободи.

Але те, що означало свободу і втіху для чорних дикунів, — несло з собою відчай і смерть для диких мешканців джунглів.

Три дні маленький загін продирався крізь зарості незнайомого і непролазного лісу і, нарешті, на четвертий день вийшов на берег неширокої річки: тут ліс був порівняно не дуже густий.

Вони заходилися будувати нові житла і вже через місяць розчистили велику ділянку, спорудили хатини та огорожу; посадили плантації ямсу та маїсу. І зажили у своєму новому селищі так само, як і колись. Тут не було ані білих людей, ані солдатів: не потрібно було збирати ані каучук, ані слонову кістку для жорстоких і невдячних хазяїв.

Минуло кілька місяців, перш ніж дикуни ризикнули вибратися у глиб довколишніх лісів.

Декотрі вже стали здобиччю старої Сабор, і чорні вояки остерігалися виходити за міцну огорожу: джунглі кишіли хижими і кровожерними кішками, левами та леопардами.

Але одного дня Кулонга, син старого царя Мбонги, забрів далеко на заході в гущавину. Він ішов, обережно й сторожко тримаючи гнучкого списа, а лівою рукою міцно притискав довгий овальний щит до свого стрункого, лискучого, мов у чорного дерева, тіла.

На спині у нього висів лук, а з сагайдака стирчав пук тонких прямих стріл, густо змащених темною смолистою речовиною, яка робила найменший укол стріли смертельним.

Ніч застала Кулонгу далеко від огорожі батьківського селища, але він не відмовився від подорожі на захід і, залізши на гілки величезного дерева, спорудив там щось на кшталт площадинки, на якій передрімав ніч. Кількома кілометрами на захід від нього ночувало плем'я Керчака.

Рано-вранці мавпи прокинулись і розбрелися джунглями у пошуках їжі; Тарзан за звичкою пішов до хатини, щоб, спокійно полюючи, наїстися по дорозі до узбережжя.

Мавпи розійшлися поодинці, парами і по троє навсебіч, але далеко не віддалялися, щоб можна було гукнути одна одну в разі небезпеки. Кала повільно йшла слонячою стежкою і заклопотано перекидала гнилі

гілки й стовбури у пошуках соковитих комах та моху, коли ледь чутний шерех попереду змусив її насторожитись. На два десятки метрів перед нею стежка вела прямо, і в глибині цього листяного тунелю вона побачила дивну і страшну постать, яка повільно рухалась. Це був Кулонга.

Кала не стала його роздивлятися, а повернулася й швидко пішла стежкою назад. Вона не тікала згідно із звичаєм своїх предків, які намагаються не втекти від небезпеки, а уникнути її.

Її слідами поспішав Кулонга. Перед ним було м'ясо. Він міг убити мавпу і добряче поласувати. Він біг, звівши списа.

На повороті стежки він знову побачив її у іншому прямому тунелі. Рука із списом відвелася назад, м'язи блискавично напружилися під лискучою шкірою. Рука рвонулася вперед, і спис помчав навздогін Калі…

Повз! Спис лише подряпав їй бік.

Заревівши від люті й болю, мавпа кинулася на свого кривдника. Враз дерева затріщали під вагою її одноплемінників, які швидко перелітали з гілки на гілку до місця події, відгукнувшись на заклик Кали.

Коли вона озирнулася, Кулонга зірвав лук і блискавично припасував на нього стрілу. Відтягнувши тятиву далеко назад, він послав отруєну стрілу просто в серце величезного антропоїда.

З жахливим зойком Кала впала долілиць на очах ураженого племені. Здійнявши вереск і рев, мавпи кинулися навздогін Кулонзі, але перестрашений дикун мчав стежкою, як налякана антилопа.

Він чув про лють цих диких волохатих звірів, і його єдиною думкою зараз було якомога збільшити відстань між собою та ними.

Вони гналися за ним по верховіттях досить довго, але потім поодинці стали повертатися до місця, де сталася трагедія. Ніхто з них досі не бачив іншої людини, окрім Тарзана, і вони поволі метикували, до якої б це породи могла належати страшна істота, що з'явилася в їхніх джунглях.

Далеко на березі, біля хатини, Тарзан почув відгомін події і, здогадавшись, що з племенем трапилось щось поважне, квапливо вирушив на шум.

Прибувши, він застав усе плем'я дуже збудженим довкола мертвого тіла його матері.

Горе і лють Тарзана не знали меж. Кілька разів він проревів свій бойовий клич. Він бив себе кулаками в могутні груди і раптом, упавши на тіло Кали, заридав у страшній тузі осиротілого серця.

Втрата єдиної на світі істоти, яка виявляла до нього ніжність і любов, стала для хлопця тяжким ударом.

Що з того, що Кала була лише величезною потворною мавпою? Для Тарзана вона була ніжною, близькою, а тому гарною!

До неї він, сам того не підозрюючи, виявляв усю повагу та любов, які людська дитина почуває до рідної матері. Він не знав іншої матері, і Кала отримувала те, що належало б прекрасній леді Алісі, якби вона була жива.

Коли перший напад горя минув, Тарзан опанував себе і, розпитуючи мавп, свідків убивства Кали, дізнався про все те, що можна було переказати їхнім обмеженим запасом слів.

Але цього йому було достатньо. Він дізнався, що дивна безголоса чорна мавпа з пір'ям, яке росло з голови, метнула в Калу смерть із гнучкої гілки і втекла зі швидкістю оленя Бари на схід сонця.

Тарзан не став чекати, а видершись на дерево, швидко помчав лісом. Він знав, як в'ється слоняча стежка, якою втік убивця Кали, і поспішав джунглями навперейми чорному воякові, який, звісно, рухався, повторюючи звивини стежки. На боці в Тарзана висів батьків ніж, а на плечі лежав мотузок, скручений у коло. Через годину він трапив на стежку і, спустившись на землю, уважно оглянув ґрунт.

У масній грязюці на березі вузенького струмка він знайшов сліди, які з усіх мешканців джунглів залишав він один, але його були значно більші. Серце йому шалено закалатало. Невже він переслідує людину — когось із власної породи?

Він знайшов два сліди: в один і в інший бік. Це означало, що його жертва вже верталася цією стежкою. Роздивляючись останній слід, він зауважив, що крихітна грудка землі скотилася з краю сліду у його заглибину; ага, слід свіжий, звір щойно пройшов!

Тарзан знову дістався верховіть дерев і швидко, нечутно помчав високо над стежкою. Не встиг він здолати кількох кілометрів, як побачив чорного вояка, що стояв на невеликій галявинці. В руці він тримав гнучкого лука зі смертельною стрілою.

Навпроти нього на краєчку галявини, нахиливши голову, з вкритими піною іклами, стояв вепр Хорта, готуючись до нападу.

Тарзан із цікавістю роздивлявся істоту, яка стояла під ним і була така схожа на нього загальним виглядом і так відрізнялася кольором шкіри й рисами обличчя. У його книжках були зображення негра, але як несхожі були тьмяні, мертві відбитки на цю сповнену життя лискучу істоту!

У людині, яка стояла з напнутим луком, Тарзан упізнав не так негра, як Стрільця з абетки: з С починається Стрілець.

Дивні речі! Від збудження Тарзан ледь не виказав своєї присутності. А дійство унизу йшло своїм робом. Дужа чорна рука сильно нап'яла тятиву; вепр Хорта кинувся вперед, і тоді чорношкірий пустив отруйну стрілу. Тарзан побачив, як вона майнула зі швидкістю блискавки й уп'ялася в ворсистий загривок вепра.

Щойно стріла злетіла з тятиви, як Кулонга наклав іншу, але вепр Хорта налетів на нього так швидко, що негр не встиг її спустити. Одним стрибком чорношкірий перелетів над звіром і, повернувшись із неймовірною швидкістю, вгородив другу стрілу в спину Хорти.

Потім Кулонга видряпався на дерево, що стояло неподалік.

Хорта повернувся, щоби знову кинутися на ворога, зробив десяток кроків, спіткнувся і повалився на бік. Якусь хвилину його м'язами перебігла судома, і він завмер. Кулонга зліз з дерева. Ножем, що висів у нього на боці, він вирізав з тіла вепра кілька великих шматків, потім, розклавши посеред галявини багаття, засмажив і з'їв стільки м'яса, скільки йому хотілося. Решта залишилася лежати на місці.

Тарзан з цікавістю спостерігав. Жадоба вбивства люто пекла його груди, але жадоба знання була дужча. Хлопець вирішив вистежити дикуна й довідатися, звідки той прийшов. Він уб'є його пізніше, в зручну мить, коли лук та смертоносні стріли лежатимуть осторонь.

Поївши, Кулонга зник за першим поворотом стежки. Тарзан спустився на землю. Він одрізав ножем кілька шматків м'яса від тулуба Хорти, але не став їх смажити.

Він бачив вогонь і раніше, але лише тоді, коли блискавка Ара пожирала якесь дерево.

Тарзана глибоко вразило те, що звір джунглів умів робити жовтогарячі ікла, які пожирали дерево і залишали тільки тонкий пил; але чому чорний вояк зіпсував їжу, пхнувши її у вогонь, хлопець зрозуміти не міг. Ара була товаришем Стрільця і він ділився з нею їжею?

Але хоч би там що, Тарзан не мав жодного наміру псувати м'ясо й, ситно попоївши сирого м'яса, закопав решту туші поблизу стежки так, щоб знайти її на зворотному шляху.

Потім лорд Грейсток витер свої масні пальці об голі стегна і рушив слідом за Кулонгою, сином царя Мбонги; у цей самий час у далекому Лондоні інший лорд Грейсток, молодший брат справжнього лорда Грейстока, відіслав назад відбивні котлети своєму клубному кухареві, тому що вони були недосмажені, а коли поїв, умочив кінчики пальців у срібну чашу, наповнену духмяною водою, і витер їх клаптем білосніжного полотна.

Цілий день Тарзан слідкував за Кулонгою, прослизаючи між деревами, немов злий дух.

Він бачив, як той ще двічі посилав свої смертоносні стріли: одного разу в гієну Дінго, іншого — в мавпочку Ману. В обох випадках тварини вмирали майже миттєво, бо отрута Кулонги була дуже свіжа і сильна.

Тарзан довго розмірковував про цей дивовижний спосіб убивства, повільно рухаючись по сліду на безпечній відстані від своєї жертви. Він знав, що подряпина стріли не може так швидко вбивати диких звірів джунглів, які звичайно виживали після кривавих сутичок зі своїми лютими сусідами, коли їх гризли і рвали мало не на шматки.

Ні, в цих маленьких дерев'яних паличках крилася якась таємниця, бо лише одна їхня подряпина тягла за собою смерть. Він мусить це дослідити.

Тієї ночі Кулонга спав на гілках великого дерева, а високо над ним причаївся Тарзан.

Прокинувшись, Кулонга побачив, що його лук і стріли зникли. Чорний вояк і розсердився, і перелякався. Не так розсердився, як перелякався. Він обшукав землю під деревом і дерево над землею, але й сліду не знайшов ані стріл, ані лука, ані нічного злодія.

Кулонгу охопив панічний жах. Йому не вдалося підібрати списа, якого він метнув у Калу, а тепер, із втратою лука й стріл, єдиною його зброєю став ніж. Залишалася одна надія — чимшвидше добігти до селища Мбонги.

Він був переконаний, що перебуває неподалік селища, і припустив бігцем по слонячій стежці.

Із непролазної гущавини листя у кількох кроках від нього вислизнув Тарзан і спокійно рушив за ним.

Лук і стріли Кулонги були міцно прив'язані до верхів'я величезного дерева, зі стовбура якого при землі було зрізано гострим ножем пасмо кори, а одна з гілок була надломлена кількома метрами вище. Так Тарзан помічав свої лісові траси та позначав схрони.

Кулонга біг далі, а Тарзан наближався до нього все ближче і врешті рухався просто над головою чорношкірого. Змотаний мотузок він тримав у правій руці. Він був майже готовий до вбивства. Тарзан відкладав його лише тому, що йому кортіло дізнатися мету подорожі чорного вояка; і його терпіння було віддячене, коли перед ним несподівано відкрилася велика галявина, в глибині якої стояло чимало дивовижних осель.

Тарзан перелітав у цю хвилину по деревах просто над Кулонгою. Ліс раптом увірвався, далі метрів на двісті тягнулися оброблені поля.

Тарзан повинен був діяти миттєво, якщо не хотів, щоб його здобич вислизнула. Життя в джунглях привчило його діяти з блискавичною швидкістю.

І в ту мить, коли Кулонга виступив з тіні джунглів, тонкий мотузяний зашморг, кинутий з нижньої гілки величезного дерева, яке стояло на межі полів Мбонги, швидко звився над ним і, перш ніж царський син устиг зробити кілька кроків по відкритій місцині, затягнувся у нього на шиї.

Тарзан так швидко потягнув до себе свою здобич, що переляканий крик Кулонги завмер у нього в горлі. Перебираючи руками, Тарзан тягнув чорношкірого, який опирався, аж доки підтягнув його до дерева і повісив за шию; потім Тарзан виліз на товсту гілку і втягнув жертву, яка ще пручалася, в гущавину дерева.

Тут він якнайміцніше прив'язав мотузок до товстої гілки і встромив мисливського ножа в серце Кулонзі. Помста за Калу здійснилася.

Тарзан уважно оглянув чорношкірого, немовби вперше побачив людину. Пасок з ножем у піхвах привернув Тарзанову увагу, і він привласнив його. Мідний браслет з ноги також йому сподобався, і він надів його на власну ногу. Хлопець із захопленням оглянув татуювання лоба і грудей. Тоді залюбувався загостреними зубами. Він поміряв і привласнив віник із пір'я, а потім узявся до справи. Тарзан був голодний, а перед ним лежало м'ясо, м'ясо здобичі. Етика джунглів дозволяє йому їсти це м'ясо.

Чи можемо ми засудити його? Які мірки застосувати до мавполюдини із серцем, головою та тілом англійського джентльмена і вихованням дикого звіра?

Він у чесному бою вбив ненависного Тублата, який його теж ненавидів, але йому й на думку не спало їсти м'ясо Тублата. Це було для нього не менш бридко, аніж людожерство для людини.

Але хто такий Кулонга, що його не можна їсти однаково спокійно, як вепра Хорту чи оленя Бару? Хіба він не один із численних мешканців джунглів, які поїдають одне одного, щоб утамувати голод?

Однак якесь незбагненне відчуття зупинило раптом його руку. Чи не довідався він із книг, що він — людина? І чи Стрілець — не людина? Чи їдять люди людей? Далебі, він нічого цього не знав. До чого ж тут сумніви? Він спробував відрізати м'ясо Кулонги, але несподівано зазнав нападу нудоти. Він не розумів, що з ним.

Тарзан відчував лише, що не зможе їсти м'ясо чорної людини. Отже, успадкований віковічний інстинкт заступив його недосконалий розум і врятував від порушення всесвітнього закону, про існування якого він навіть не підозрював.

Швидко спустивши тіло Кулонги додолу, він зняв з нього зашморг і знову подався у верховіття.

10. ПРИВИД СТРАХУ

Тарзан сидів на гілці, рясно вкритій листям, і роздивлявся очеретяні хатини селища за обробленими полями.

Він помітив, що в одному місці ліс підходить упритул до селища, і рушив туди, гнаний гарячковою потребою подивитись на життя тварин своєї породи, прагненням якнайбільше довідатись про їхнє життя, якнайближче роздивитись дивні лігва, у яких вони мешкають.

Досвід первісного життя серед диких лісових звірів не дозволяв йому дивитись на негрів інакше, як на ворога. Його зовнішня подібність

до них не вводила в оману стосовно зустрічі, яку влаштував би йому перший-ліпший представник цієї породи, якби вони його викрали.

Тарзан не страждав сентиментальністю. Він нічого не знав про братство людей. Крім його племені, усі для нього були лютими ворогами, за винятком дуже небагатьох, серед яких на першому місці стояв слон Тантор.

Він усвідомлював це без люті й ненависті. Убивство було законом відомого йому дикого світу. Радощів у його житті було мало, і найбільші з них — полювання та бій. Він за всіма визнавав право мати однакові з ним бажання навіть тоді, коли сам ставав дичиною.

Його дивовижне життя не зробило його ані похмурим, ані кровожерним. Те, що він радів, убиваючи, і вбивав з веселим сміхом на своїх прекрасних губах, не означало вродженої жорстокості. Здебільшого він убивав задля того, щоб прохарчуватися, але, будучи людиною, він іноді вбивав задля власного задоволення, чого не робить жодна тварина, бо зі всіх створінь тільки людина вбиває знічев'я й легковажно, просто аби завдати страждань і спричинити смерть.

А коли він убивав із помсти або з метою самозахисту, то діяв розважливо, ретельно і без докорів сумління. Це була просто ділова акція, і легковажність у даному разі неприпустима.

Тепер, наблизившись до селища Мбонги, він був цілком готовий убивати або ути вбитим, якщо його викриють. Він рухався дуже обережно. Кулонга навчив його поважати дерев'яні палички, які несли певну і швидку смерть.

Нарешті він дістався до великого густолистого дерева, з гілок якого звисали гірлянди довгих ліан. І в цій майже непомітній для сторонніх очей криївці над селищем він причаївся і став дивитися на сцени, які

відбувалися під ним, дивуючись кожній подробиці нового для нього життя.

Голі діти бавилися і бігали вулицею селища.

Жінки працювали: одні товкли у грубих камінних ступах просо, інші пекли з борошна млинці, поодалік на полях знову-таки жінки обробляли сапками землю, пололи та жали збіжжя.

Усі вони носили на стегнах дивні відстовбурчені подушки із сухої трави, і більшість із них була обвішана мідними та латунними браслетами. У багатьох на чорних шиях висіли кумедно скручені кільця дроту, а ще у декотрих носи були прикрашені величезними кільцями.

Тарзан дедалі більше дивувався цим чудернацьким істотам. Він побачив кількох чоловіків, що дрімали в затінку, а на самому краєчку галявини помітив озброєних вояків, що охороняли селище від несподіваного нападу ворога.

Він зауважив, що працювали лише жінки: жоден чоловік не працював ані на полях, ані в селищі.

Потім він перевів погляд на жінку, яка знаходилася внизу просто під ним. Перед нею на малому вогні стояв невеликий казан, у якому кипіло густе червонувате смолисте місиво. З одного боку лежала купа дерев'яних стріл, які вона вмочувала загостреними кінцями в казан і складала на вузенькі козли з гілок, які стояли поруч з іншого боку.

Тарзан був вражений. Ось у чому полягала таємниця страшної вбивчої сили маленьких снарядів Стрільця! Він помітив, як ретельно жінка слідкувала за тим, щоб не торкнутися руками речовини в казані, і коли одного разу краплинка потрапила їй на палець, вона негайно занурила руку в посудину з водою і стерла плямку жмутом листя…

Тарзан нічого не знав про отрути, але здоровий глузд підказав йому, що вбиває саме ця смертельна речовина, а не маленька стріла, яка є лише посланцем, що несе ту речовину в тіло жертви.

Як кортіло йому здобути якомога більше цих смертоносних скіпок!

Якщо жінка хоч на хвилину залишить свою працю, він спуститься додолу, візьме оберемок і знову вихопиться на дерево, перш ніж вона встигне перевести подих.

Розмірковуючи, у який би спосіб відволікти її увагу, Тарзан почув дикий крик, який долинув з другого кінця галявини. Озирнувшись, він побачив чорного вояка, який стояв під тим самим деревом, на якому він годину тому позбавив життя вбивцю Кали. Чоловік кричав і розмахував списом над головою. Час від часу він показував на землю біля своїх ніг.

Селище заворушилося. Із багатьох хатин вибігли озброєні люди і стрімголов помчали полями. За ними посунули старі, жінки, діти, і за хвилину селище спорожніло.

Тарзан здогадався: вони знайшли тіло його жертви, але це цікавило його менше тієї обставини, що в селищі не залишилося нікого, хто міг би завадити йому забрати стріли, які лежали внизу.

Швидко й нечутно спустився він на землю до казана з отрутою. Якусь мить стояв нерухомо, і його швидкі блискучі очі вивчали селище.

Нікого не було видно. Його погляд зупинився на вході до найближчої хатини. Тарзанові захотілося заглянути до неї, і він обережно підійшов до солом'яної будівлі. Близько хвилини стояв біля входу, сторожко вслухаючись. Ані звуку. Він прослизнув у напівтемряву хатини. Стіни було завішано зброєю: довгими списами, дивними ножами та двійком вузьких щитів. У центрі хатини стояв казан, а біля дальньої стіни лежала трав'яна підстилка, вкрита плетеними матами, — напевне, вони правили

власникові за постіль та ковдру. На підлозі валялося кілька людських черепів.

Тарзан обмацав кожний предмет, спробував списи і понюхав їх, оскільки він "бачив" переважно своїми чутливими й дуже розвиненими ніздрями. Він вирішив заволодіти однією з цих довгих, гострих палиць, але не міг захопити її цього разу, тому що мусив нести стріли.

Кожний знятий зі стіни предмет він складав посеред хатини на купу, зверху неї поставив догори дном казанок, а на нього один із вишкірених черепів, на який надів головний убір Кулонги. Потім відступив, щоб помилуватися своїм витвором, і вишкірився. Тарзан любив жарти!

Але тут він почув шум численних голосів, жалібні вигуки та голосний плач і насторожився. Невже він затримався надто довго? Він швидко підійшов до виходу і поглянув уздовж вулиці в напрямку воріт селища.

Тубільців ще не було видно, але він виразно чув, що вони наближаються плантаціями. їхні голоси вже зовсім поруч! Він блискавично кинувся відкритою місциною до купи стріл. Схопивши їх стільки, скільки міг понести під пахвою однієї руки, і перекинувши ногою казан, він зник у густолисті дерева саме в ту мить, коли дикуни ввійшли у ворота в дальньому кінці селищної вулиці. Він усівся на гіллі, щоб подивитися, що буде далі, — і був схожий на велетенського дикого птаха, який готовий змахнути крильми при першій ознаці небезпеки.

Тубільці заповнили вулицю. Четверо з них несли мертве тіло Кулонги. За ними пленталися жінки, які страхітливо кричали і моторошно примовляли. Вони наблизилися до входу в хатину Кулонги, ту саму, в якій Тарзан виявив своє почуття гумору.

Щойно кілька з них увійшло до хижки, як одразу вискочили з неї в дикому, гамірному замішанні. Вони довго жестикулювали, кивали на хатину та квилили, аж доки кілька вояків підійшли і зазирнули

всередину. Нарешті старий з численними металевими прикрасами на руках і ногах та намистом із всохлих людських рук, яке звисало на груди, увійшов до хатини. Це був Мбонга, цар, батько Кулонги.

Якусь мить усі мовчали. Потім Мбонга вийшов із змішаним виразом гніву та забобонного страху, які проступали в кожній рисі його бридкої зовнішності. Він сказав кілька слів воїнам, що юрмилися довкола, і вони вмить розсипалися по селищу, ретельно обшукуючи кожну хатину, кожен закут у межах огорожі.

Перш за все вони наштовхнулися на перекинутий казан і тут-таки виявили зникнення отруйних стріл. Більше вони не знайшли нічого, і через кілька хвилин довкола царя зібрався охоплений жахом натовп дикунів.

Мбонга ніяк не міг пояснити дивних подій. Уже те, що знайшли ще тепле тіло його сина Кулонги на самій межі полів, зарізаного й обібраного на відстані людського голосу від селища, майже на порозі батьківських володінь, було вкрай загадковим явищем, але те, що було виявлено в хатині мертвого Кулонги, сповнило їхні дикі серця відчаєм, і їхні бідні голови шукали найдивовижніших і найзабобонніших пояснень.

Вони зібралися маленькими групами і розмовляли півголосом, раз у раз озираючись і поглядаючи довкола розширеними від страху очима.

Тарзан спостерігав за ними з густолистої гілки великого дерева. Багато що в їхній поведінці було для нього незрозумілим, бо він не знав забобонів, а про почуття страху у нього було лише невиразне уявлення.

Сонце стояло високо в небі. Тарзан ще не їв цього дня, а до того місця, де він закопав смачні рештки вепра Хорти, було багато кілометрів. Отож він повернувся спиною до селища Мбонги і зник у густолисті джунглів.

11. ЦАР МАВП

Ще було засвітла, коли він дістався до свого племені, хоч і зупинився одного разу, щоб відкопати і з'їсти рештки дикого кабана, і ще раз — щоб забрати луки та стріли Кулонги з верхівки дерева, на якому він їх сховав.

Тарзан був добряче навантажений, коли зістрибнув посеред племені Керчака. Гордо випнувши груди, він розповів про свої пригоди і показав трофеї. Керчак забурчав і відійшов убік: він заздрив дивному членові свого племені і вишукував у своєму маленькому мозкові привід, щоб вилити лють на Тарзанові.

На світанку другого дня Тарзан почав тренуватися у стрільбі з лука. Спочатку він промахувався майже щоразу, але нарешті навчився цілитися і приблизно через місяць був вельми вправним стрільцем, хоч і витратив весь запас стріл.

Плем'я і далі перебувало в джунглях неподалік від узбережжя, і Тарзан чергував свої вправи у стрільбі з лука з подальшими дослідженнями невеликої, але вміло підібраної батьківської бібліотеки.

Саме у цей час молодий англійський лорд знайшов невеличку металеву скриньку, заховану в глибині однієї із шафок. Ключ стирчав у замку, і кількахвилинний огляд та спроби було винагороджено вдалим відкриттям сховку.

У ній він знайшов вицвіле фото чисто виголеного молодого чоловіка, всипаний діамантами золотий медальйон на короткому золотому ланцюжку, кілька листів та маленьку книжку.

Тарзан уважно оглянув кожну річ… Фотографія сподобалася йому понад усе, бо очі на ній були усміхнені, а обличчя дивилося відверто Й прямо. Це був його батько.

Медальйон також сподобався йому, і він повісив його собі на шию, як прикрасу, які бачив у негрів із селища Мбонга. Коштовне каміння дивно замерехтіло на його гладкій, засмаглій шкірі. Листів він не міг прочитати, бо майже не знав прописних літер; він склав їх назад у касетку разом із фотографією і зосередився над книжкою.

Вона була заповнена майже до кінця дуже виразним почерком, і хоча всі маленькі комашки здавалися йому знайомими, їхні сполучення та комбінації були тепер дивні й незрозумілі.

Тарзан уже давно вмів користуватися словником, але, на свій превеликий жаль та розчарування, він переконався в його непридатності за даних обставин. Він не зміг знайти жодного слова з усієї книжки і поклав її назад до металевої скриньки, постановивши згодом розгадати її таємницю.

Бідолаха! Якби він тільки знав, що ця маленька книжка містила під своєю шкіряною палітуркою ключ до його походження, пояснення загадки його дивного життя! Це був щоденник Джона Клейтона, лорда Грейстока, написаний за звичкою французькою мовою.

Тарзан поставив скриньку на місце у шафу, але відтоді завжди носив у серці риси мужнього, усміхненого обличчя свого батька, а в голові виразне рішення розкрити таємницю чорної книжки. А тепер він постановив узятися за невідкладну справу, бо запас стріл закінчився, і для того, щоб поновити його, треба було побувати в селищі чорних людей.

Тарзан вирушив у дорогу другого дня на світанку і, швидко рухаючись вперед, досяг галявини перед полуднем. Він знову видерся на високе дерево і, як і попереднього разу, побачив жінок на полях та на вулиці, а просто під ним кипіла в казані отрута. Він пролежав кілька годин, вичікуючи хвилини, щоб спуститися та викрасти стріли. День

згасав, а Тарзан усе ще лежав, причаївшись, над жінкою, яка, нічого не підозрюючи, працювала біля казана.

Повернулися робітниці з поля. Вояки, що були на полюванні, вигулькнули з лісу, і, коли всі увійшли в загорожу, ворота було зачинено й замкнено.

У всьому селищі запарували казани: перед кожною хатиною сиділа жінка, яка готувала вариво. Усі тримали в руках млинці з проса та маніоки.

Раптом з лісової галявини долинув крик. Тарзан придивився. Це був загін мисливців, які припізнилися. Вони поверталися з півночі і напіввели-напівволочили тварину, що пручалася.

Коли вони наблизилися до селища, ворота широко розчинилися перед ними навстіж. Побачивши жертву полювання, плем'я зняло дикий крик. Здобиччю була людина.

Коли полоненого потягли вулицею, жінки та діти накинулися на нього з палицями й камінням. Тарзан, молодий та дикий звір джунглів, здивувався безглуздій жорстокості своєї породи.

Зі всіх мешканців джунглів лише леопард Шіта мордував свою здобич. Етика решти вимагала швидко і милосердно добити жертву. З книжок Тарзан набрався лише уривчастих відомостей про життя людських істот. Коли він вистежував у лісі Кулонгу, то сподівався, що прийде в місто дивних будинків на колесах, які пускають хмари чорного диму з великого дерева, встромленого в дах одного з них, або до моря, вкритого великими плавучими помешканнями, які називалися, як він вичитав, по-різному: кораблями, вітрильниками, пароплавами та баржами.

Він був дуже розчарований убогим маленьким селищем чорношкірих, яке причаїлося в його власних джунглях і в якому не було жодного будинку хоча б такого завбільшки, як його власна хатина на далекому березі.

Він бачив, що ці люди зліші за його мавп і так само люті й жорстокі, як сама Сабор. Тарзан починав утрачати повагу до своєї породи.

Ось вони прив'язали нещасну жертву до стовпа, приблизно посередині селища навпроти хатини Мбонги. І вояки, розмахуючи ножами та списами, з вереском і танцями закружляли довкола полоненого. Жінки утворили інше, ширше коло і, всівшись, почали бити в барабани. Це нагадувало Тарзанові думдум, і він знав, що буде далі. Він міркував, чи не накинуться вони на м'ясо ще живої жертви? Мавпи не робили цього ніколи.

Кільце вояків довкола полоненого дедалі звужувалось у міру того, як вони хмеліли від дикого танцю під оглушливий гуркіт барабанів. Раптом майнув спис і вколов жертву. Це послужило сигналом для півсотні інших. Очі, вуха, руки та ноги жертви було прохромлено. Кожна частина тіла, яка не захищала життєво важливих органів, стала мішенню лютих списоносців.

Жінки й діти радісно верещали. Вояки облизували свої бридкі губи і силкувалися перевершити один одного в дикості та мерзенності жорстоких принижень і тортур, на які наражався бранець, який ще не втратив притомності.

Саме тоді Тарзан, годованець мавпи, вирішив, що зручна мить настала. Погляди всіх були спрямовані на жахливе видовище біля стовпа. Денне світло змінилося темрявою безмісячної ночі, і лише запалене поблизу оргії вогнище кидало тремтливий посвіт на моторошну сцену.

Він обережно зістрибнув на м'яку землю в кінці селищної вулиці і швидко зібрав стріли, цього разу всі, бо захопив із собою гнучкі лозини, щоб зв'язати їх в оберемок. Не кваплячись, він старанно їх обв'язав, а потім, коли повернувся, щоб піти, його пойняв біс жарту. Він почав озиратись, бажаючи влаштувати яку-небудь капость цим дивним, грубим істотам, щоб вони знову відчули його присутність серед них.

Поклавши в'язку стріл біля підніжжя дерева, Тарзан почав скрадатися по затіненому боці вулиці, доки дістався до тієї самої хатини, у якій побував першого разу.

Всередині була темрява, але, помацавши руками, він знайшов те, по що прийшов, і негайно рушив до виходу. Та ледве він устиг зробити крок, як його сторожке вухо вловило звук кроків за стіною, які наближалися. Наступної миті постать жінки заступила вхід до хатини. Тарзан нечутно притиснувся до протилежної стінки і намацав руків'я гострого батьківського ножа.

Жінка швидко пройшла на середину хатини і зупинилася, пробуючи намацати в темряві річ, по яку прийшла. Напевне, її не було на звичному місці, бо вона й далі мацала і все ближче до того місця, де стояв Тарзан. Вона була так близько, що юнак відчув тваринне тепло її тіла. Він замахнувся ножем, але в цю мить жінка відійшла вбік, і невдовзі клекотливий вигук підтвердив, що вона знайшла те, що їй було потрібно. Жінка повільно повернулась, вийшла з хатини, і Тарзан побачив, що вона тримає в руках горщика.

Він пішов за нею слідом і, виглянувши надвір, побачив, що всі жінки квапливо йшли до хатин і виходили з них із горщиками та казанками, які вони наповнювали водою і ставили на маленькі вогнища довкола стовпа, на якому висіла жертва, живе втілення муки.

Вибравши момент, коли поблизу нікого не було, Тарзан побіг до своєї в'язки стріл, яку залишив біля підніжжя дере ва в кінці селища. Як і

минулого разу, він, перш ніж гнучким кошачим стрибком злетіти на нижні гілки лісового велетня, перекинув казан.

Потім нечутно заліз високо на дерево і знайшов місце, з якого міг крізь листя дивитися на сцену, що відбувалася внизу.

Жінки були заклопотані розподілом м'яса полоненого по горщиках, а чоловіки стояли осторонь, спочиваючи від дикого танцю. У селищі було більш-менш спокійно.

Тарзан високо підняв предмет, який поцупив з хатини, і з легкістю, якої набув, кидаючи плоди та кокосові горіхи, метнув його на групу дикунів.

Той предмет упав посеред них, кресонувши одного по голові і збивши його з ніг. Потім покотився по землі у бік жінок і зупинився біля напіврозшматованого тіла.

Кілька секунд негри безтямно дивилися на нього, а потім кинулися врозтіч до хатин.

На землі лежав, вишкіривши зуби, людський череп.

Його падіння з неба було дивом, яке сильно вплинуло на забобонних негрів.

Тарзан перелякав їх, вони знову відчули у своєму середовищі присутність якоїсь незримої та неземної злої сили, що причаїлася в лісі поруч із їхнім селищем.

Пізніше, коли вони знайшли перекинутий казан і переконалися в повторній крадіжці стріл, то почали думати, що, певне, образили якогось могутнього бога, котрий править цією частиною джунглів, — образили тим, що замешкали тут, попередньо його не вблагавши.

Відтоді вони щодень ставили їжу під деревом, під яким зникали стріли, — це була спроба приборкати гнів могутнього бога. Але насіння страху вже було посіяне, Тарзан, сам того не знаючи, започаткував численні незгоди, які невдовзі спадуть на нього і на його мавпяче плем'я.

Тієї ночі він спав у лісі, неподалік селища, і рано-вранці повільно рушив у зворотному напрямку, полюючи по дорозі. Він знайшов лише кілька ягід та хробаків і був дуже голодний, коли несподівано, відвівши очі від поваленого стовбура, під яким порпався, побачив посеред стежки, не далі як у двадцяти кроках, левицю Сабор.

Великі жовті очі дивилися на нього й палахкотіли похмурими вогниками люті, а червоний язик облизував жадібні губи. Сабор скрадалася повзучи, як хробак, притискаючись животом до землі.

Тарзан і не думав тікати. Навпаки, він вітав нагоду, якої так довго чекав: тепер він був озброєний не лише одним трав'яним мотузком. Юнак зірвав зі спини лук, поклав на нього добре змащену отрутою стрілу, і, коли Сабор стрибнула, стріла зустріла її на півдорозі. Ту ж мить Тарзан від стрибнув убік і, щойно величезна кішка торкнулася землі, глибоко встромив їй у стегно другу смертельну стрілу.

З диким ревінням звір озирнувся і стрибнув удруге, зу стрівши третю стрілу, що уп'ялася йому в око. але цього разу він був надто близько до Тарзана, і той не зміг вчасно уникнути поштовху тіла, що падало на нього.

Юнак повалився під величезну тушу свого ворога, але встиг вихопити ножа і завдати ним кількох ударів. Якусь мить вони пролежали, і Тарзан зрозумів: нежиттєва маса, що лежить на ньому, віднині нездатна зашкодити ані люди ні, ані мавпі. З труднощами він виліз з-під важкої туші, і. коли, випроставшись, позирнув на мертву Сабор, його єство сповнила хвиля захоплення. Випнувши груди, він

поставив ногу на тіло свого могутнього ворога і, закинувши назад гарну молоду голову, проревів страхітливий клич мавпи-переможця.

Ліс відгукнувся на цей дикий переможний крик. Замовкли птахи, великі та малі звірі забралися подалі в хащі, бо ніхто не хотів сваритися з великими антропоїдами.

А в той самий час у Лондоні інший Грейсток промовляв до своєї породи у палаті лордів, і ніхто не жахався звуків його лагідного голосу.

Сабор здалася несмачною навіть Тарзанові, але голод — найкраща присмака до жорсткого й несмачного м'яса, і через деякий час юнакові вже захотілося подрімати на добре натоптаний шлунок. Утім, спершу треба було зняти шкуру; адже це була одна з причин, через яку він хотів убити левицю.

Тарзан легко зняв величезне хутро, бо навчився робити це на дрібніших тваринах. Закінчивши роботу, він почепив свій трофей на гілку високого дерева і, згорнувшись якнайзручніше у розгалуженні цього самого дерева, поринув у сон, глибокий і без сновидінь.

Втомлений і обважнілий від їжі, Тарзан проспав ціле сонячне коло, прокинувшись лише десь опівдні другого дня. Він негайно спустився до туші Сабор і розлютився, коли побачив лише кістки, що їх дощенту обгризли інші голодні мешканці джунглів.

Через півгодини неквапної дороги він побачив молодого оленя, і перш ніж той відчув близьку присутність ворога, стріла вп'ялася йому в шию.

Отрута подіяла так швидко, що олень, ледве зробивши десяток стрибків, з розгону впав мертвий у кущі. Тарзан знову добре наївся, але не став спати. Він поквапився туди, де залишив своє плем'я, і, знайшовши його, з гордістю показав шкуру левиці Сабор.

— Дивіться, мавпи Керчака! — закричав він. — Подивіться на діло рук Тарзана, могутнього вбивці! Хто з вас будь-коли вбив хоч одного із племені Нуми? Тарзан наймогутніший серед вас, тому що Тарзан не мавпа, Тарзан...

Але тут він замовк, у мові антропоїдів не було слова для позначення людини, а як воно вимовляється англійською, Тарзан давно забув.

Плем'я зібралося подивитися на трофей Тарзана і послухати його промову.

Лише Керчак стояв осторонь, сповнений ненависті й люті.

Нарешті щось прорвалось у маленькому лютому мозку антропоїда. Зі страшним ревінням величезний звір кинувся на натовп.

Кусаючись і працюючи своїми руками, він перебив і перекалічив близько десятка мавп, перш ніж решта встигли врятуватися на верхів'ях дерев.

Бризкаючи слиною та верещачи від несамовитої люті, Керчак шукав предмет своєї ненависті і нарешті побачив, що той сидить неподалік, на низькій гілці.

— Іди сюди, Тарзане, славетний вбивцю! — закричав Керчак. — Іди сюди і спробуй-но зубів найславетнішого! Де це бачено, щоб могутні бійці тікали на дерева з першою ознакою небезпеки? — І Керчак видав зливу лайок своєї породи.

Тарзан спокійно зістрибнув додолу.

Зачаївши подих, плем'я дивилося, як Керчак з ревінням накинувся на жалюгідну, порівняно з ним, постать.

На своїх коротких ногах Керчак сягав понад два метри. Його велетенські плечі здіймалися і кругліли могутніми м'язами. Потилична частина його короткої шиї здавалася суцільною масою залізних м'язів, які випиналися біля основи черепа так, що голова була схожа на невелику кулю, що виступала з гори м'яса.

Закопилені губи оголили його величезні бойові ікла, а маленькі, злі, налиті кров'ю очі палали моторошним вогнем шаленства.

Очікуючи на нього, стояв Тарзан — також чудова м'язиста тварина, але його чималий зріст та величні опуклі м'язи справляли жалюгідне враження поруч із Керчаком.

Лук і стріли лежали осторонь, там, де він їх поклав, показуючи шкуру Сабор мавпам. Він був озброєний лише мисливським ножем та чудовим розумом для подолання лютої міці свого ворога.

Коли супротивник накинувся на нього, молодий Грейсток вихопив із піхов свого довгого ножа і з зустрічним ревінням, не менш моторошним та кровостудним, аніж ревіння звіра, що був перед ним, метнувся назустріч напасникові. Він був надто хитрий, щоб дати цим довгим волохатим рукам схопити себе. І у ту мить, коли тіла ворогів повинні були зіштовхнутися, Тарзан схопив свого супротивника за зап'ястя і, легко відстрибнувши вбік, встромив ніж по руків'я у тіло Керчака трохи нижче серця.

Перш ніж Тарзан устиг висмикнути ножа, Керчак, зробивши блискавичний стрибок, спробував схопити напасника своїми страшними лапами і вирвав руків'я із затиску Тарзана. Керчак спрямував у голову хлопця страшний удар долонею, який, коли б досяг мети, поза сумнівом провалив би Тарзанові череп. Але людина виявилася спритніша за мавпу і, прихилившись, сама завдала Керчакові жахливого удару в сонячне сплетіння.

Керчак захитався через смертельну рану під серцем, він ледве не втратив свідомість, але все ж зібрав останні сили — на єдину мить, достатню, щоб вивільнити свою руку з Тарзанової і зчепитися обіруч із спритним суперником у страшному клубкові.

Міцно притиснувши до себе Тарзана, Керчак силкувався вхопити зубами його горло і тиснув жилавими пальцями шию супротивника, не даючи жадібним іклам уп'ястися в його гладеньку смагляву шкіру.

Так вони боролись. Один намагався перекусити шию супротивника своїми страшними іклами, другий силкувався задушити його пальцями, водночас відштовхуючи від себе вишкірену морду.

Страшна сила мавпи поступово давалася взнаки, і зуби розлюченого звіра майже торкалися горла Тарзана, та ось величезне тіло Керчака раптом затремтіло, на мить напружилося, а потім важко повалилося на землю.

Керчак був мертвий.

Звільнивши ножа, який так часто давав йому перемогу % над м'язами, сильнішими за його власні, Тарзан поставив ногу на шию переможеного ворога, і на весь ліс пролунали дикі урочисті крики переможця.

Так молодий Грейсток вступив у царювання над великими мавпами.

12. РОЗУМ ЛЮДИНИ

У племені Тарзана лише Теркоз, син Тублата, ие бажав визнавати його влади. Але він так боявся гострого ножа та смертоносних стріл нового володаря, що своє невдоволення виявляв лише у дрібних, хоч і дошкульних каверзах.

Тарзан добре розумів, що Теркоз чекає зручної нагоди, щоб якимось несподіваним віроломством відібрати в нього владу, і тому був завжди насторожі.

Упродовж кількох місяців життя племені точилося, як і доти, за винятком лише того, що блискучий розум Тарзана та його видатні мисливські здібності донесхочу забезпечували плем'я їжею, тож більшість була задоволена зміною влади. Ночами Тарзан водив мавп на поля чорних людей, і там, скоряючись мудрим наказам свого вождя, вони їли лише стільки, скільки їм було потрібно, а не знищували те, чого не могли з'їсти, як це роблять мавпочки Ману та інші породи дрібних мавп.

І хоча дикуни були розлючені постійним грабунком полів, вони не відмовлялися їх обробляти, що сталося б у тому разі, якби Тарзан дозволив своєму племені безглузде плюндрування плантацій.

Протягом цього часу Тарзан зробив багато нічних візитів у селище і поновив запас стріл. Він невдовзі помітив пожертви, які дикуни залишали під деревом. Це відкривало йому доступ за огорожу, і внезабарі він став з'їдати все, що вони йому приносили.

Коли перелякані дикуни переконалися, що за ніч їжа зникає, їхньому відчаю та страху не було меж, бо одна справа приносити їжу в жертву богові або нечистій силі, а зовсім інша — знати, що дух справді відвідує селище і забирає їжу. Було це нечувано і повнило їхні забобонні душі моторошними передчуттями.

Та це ще не все. Періодичне зникнення стріл та дивні жарти, здійснювані незримими руками, довели їх до такого стану, що життя на новому місці перетворилося на муку, і Мбонга став радитися зі старійшинами про те, щоб кинути селище і пошукати нового місця якнайглибше у джунглях.

Чорні вояки, що ходили на полювання, стали мандрувати чимраз далі на південь, у серце лісу, шукаючи місце для нового селища.

Своїми подорожами мисливці дедалі частіше турбували плем'я Тарзана. Спокійний ліс почав повнитися новими дивними криками. Звірі і птахи позбавилися спокою. З'явилася людина...

Інші тварини також блукають джунглями вдень і вночі — люті, жорстокі звірі, але їхні слабкі сусіди тільки на якийсь час тікали від них, а після того, як небезпека минала, поверталися на попереднє місце.

З людиною справа інакша. Коли вона з'являється, більшість великих звірів інстинктивно назавжди залишають місцевість. Так чинять і великі людиноподібні мавпи. Вони тікають від людини так само, як людина тікає від чуми.

Досить довго плем'я Тарзана залишалося біля узбережжя, тому що новий вождь не хотів полишати скарбів своєї хатини. Але одного разу, коли декілька членів племені побачили численних чорношкірих, які розчищали джунглі й споруджували хатини на березі невеличкого струмка, що правив звірам за місце водопою упродовж багатьох поколінь, мавпи не витримали, і Тарзан повів їх на відстань багатьох переходів у глиб країни, у місця, ще не сплюндровані ногою людської істоти.

Раз на місяць, швидко перелітаючи з однієї розхитаної гілки на іншу, Тарзан повертався, аби пробути весь день серед книг та поповнити запас стріл. Діставати стріли ставало дедалі важче, бо чорні привчилися на ніч ховати свої припаси в комори та житла.

Тарзанові доводилося слідкувати за ними вдень, щоб дізнатися, куди вони ховають стріли.

Він двічі входив поночі в хатини, обмацував мати і викрадав стріли з-під носа у вояків, що спали. Але цей спосіб був ризикований, і тому він заходився ловити вояків поодинці своїм довгим арканом; знявши з них зброю та прикраси, він у тихі нічні години скидав їхні тіла з високого дерева просто посеред селищної вулиці.

Ці витівки так лякали чорних, що, якби Тарзан відвідував їх частіше, аніж раз на місяць, вони залишили б і це нове селище. А так проміжки часу між нападами щоразу давали їм надію, що кожен напад буде останнім.

Чорні у своїх подорожах ще не дійшли до хатини Тарзана, яка стояла далеко на узбережжі, але юнак побоювався, що вони виявлять і пограбують його скарби у той час, як він буде з антропоїдами, і тому перебував дедалі більше часу поблизу останнього притулку свого батька і дедалі менше — серед племені. Потроху члени мавпячої громади почали страждати від його зневажання обов'язків вождя, поміж ними завжди виникали сварки й суперечки, які міг уладнати лише цар. Закінчилося тим, що мавпи-старійшини дорікнули Тарзанові, і він не покидав їх цілий місяць.

Царські обов'язки серед антропоїдів нечисленні і нескладні. Після полудня приходить Тфака зі скаргою на старого Мунго, який украв його нову дружину. Тарзанові доводиться скликати всіх зацікавлених, і якщо він бачить, що дружина віддає перевагу своєму новому господареві, то велить: так тому й бути. Або ж наказує, щоб Мунго дав Тфані на обмін одну зі своїх доньок.

Хоч би яким було його рішення, мавпи вважали його остаточним і задоволено повертались до своїх справ.

А то раптом прибігає з вереском Тана, затискаючи долонею рану у боці, з якої струмує кров. її чоловік Гунто жорстоко покусав її. А

покликаний Гунто пояснює, що Тана ледача, не хоче носити йому комах та горіхи і не чухає його спину.

Тарзан сварить обох. Гунто він погрожує смертоносними скіпками, якщо той і надалі мордуватиме Тану, а Тану змушує пообіцяти, що вона надалі сумлінніше ставитиметься до своїх жіночих обов'язків.

І так день у день, у переважній більшості випадків дрібні родинні незлагоди, які необхідно владнати, перш ніж вони виростуть у заворушення, що погрожує розколом племені.

Але Тарзанові усе це надокучило, коли він зрозумів, що царювання означає втрату свободи. Його тягло до хатини та голубленого сонцем моря, до прохолоди затишного будиночка та до нескінченних див у численних книгах. Змужнівши, він зрозумів, що переріс своє плем'я. Інтереси мавп були йому далекі. Мавпи були нижчі від нього і не могли зрозуміти дивних і чудових видінь, які виникали в діяльному мозкові їхнього вождя. Мавпячий словник був такий обмежений, що Тарзан не міг би розповісти їм про нові істини та широкі обрії думки, які читання відкрило його жадібному поглядові, не міг би поділитися з ними сподіваннями, які хвилювали його душу. Він більше не мав, як колись, серед членів племені друзів і товаришів. Дитина може вдовольнятися товариством нижчих істот, але дорослій людині потрібна хоча б позірність духовної рівності для встановлення дружніх стосунків.

Якби Кала була жива, Тарзан пожертвував би всім, щоб залишитися з нею. Але її більше не було, а жваві друзі дитинства перетворилися на лютих та похмурих звірів, і він почував, що йому набагато краще бути в самотній хатині, аніж виконувати обов'язки вождя орди диких звірів.

Бажання Тарзана відмовитися від царювання над мавпами сильно послаблювалося ненавистю та заздрістю Теркоза, сина Тублата. Впертий молодий англієць не міг змусити себе відступити перед таким лютим ворогом.

Він добре знав, що на його місце вождем буде обрано Теркоза; цей лютий звір раз і назавжди утвердив свою фізичну перевагу над небагатьма мавпами, які насмілилися повстати проти його дикої зухвалості.

Тарзанові хотілося приборкати лютого звіра без ножа або стріл. Його сила й спритність так зросли під час змужніння, що він думав: якби в антропоїда не було великих бойових ікол, які давали йому перевагу над погано озброєним Тарзаном, він зміг би перемогти страшного Теркоза в рукопашній сутичці.

Але одного дня справи обернулися так, що Тарзан міг за власним бажанням або залишитися в племені, або покинути його без найменшої шкоди для своєї гідності.

Сталося це так.

Плем'я спокійно випасалося, розійшовшись по широкій місцині, коли несподівано, на схід від того місця, де на березі прозорого струмка долічерева лежав Тарзан, намагаючись спіймати спритними засмаглими пальцями в'юнку рибину, пролунав відчайдушний вереск. Усі члени племені швидко помчали на переляканий клич і застали Теркоза, який жорстоко колошматив величезними лапами стару самку, тримаючи її за карк.

Наблизившись, Тарзан здійняв руку, щоб угамувати Теркоза. Самка була не його, а старого самця, бойові дні якого вже давно минули, і він більше не міг захищати своїх родичів.

Теркоз знав, що побиття чужої жінки суперечить законам племені, але, будучи забіякою, скористався слабкістю чоловіка самки, щоб покарати її за відмову віддати йому ніжного молодого гризуна, якого та спіймала. Переконавшись, що Тарзан прийшов без стріл, він ще дужче заходився лупцювати стару самку, прагнучи принизити ненависного

вождя. Тарзан не став повторювати своє застереження, а натомість прожогом кинувся на Теркоза, який сам цього чекав.

Відтоді, коли могутній можновладний горила Болгані жорстоко пошматував його і коли Тарзан пробив його дике серце ножем, юнакові не доводилося витримувати такого страшного двобою.

Цього разу ніж Тарзана лише почасти рятував його від блискучих ікол Теркоза; незначна перевага тваринної сили мавпи над людиною майже повністю врівноважувалась дивовижною спритністю та гнучкістю останньої.

Та якщо підсумувати шанси, то деяка перевага була на боці антропоїда, і якби його супротивник не мав однієї особливої риси, яка вплинула на результат сутички, молодий Грейсток загинув би, як і жив досі — незнаним диким звіром Екваторіальної Африки. Але він володів тим, що безмежно підносило його над лісовими одноплемінниками, — тією маленькою іскрою, яка освітлює основну різницю між людиною і твариною, — розумом! І це врятувало його від смерті під хижими іклами та залізними м'язами Теркоза.

Минуло заледве кілька секунд від початку сутички, а вони вже качалися по землі, колошматячи, шматуючи і кусаючи одне одного: два величезні дикі звірі, що билися на смерть.

Теркоз мав з десяток ножових поранень на голові та грудях, скалічений Тарзан обливався кров'ю, надірваний шмат шкіри з волоссям із його черепа звисав, закриваючи одне око.

Але юному англійцеві в гой час вдавалося відводити від своєї шиї страшні ікла, і тепер, коли вони кілька миттєвостей билися дещо слабкіше, відсапуючись, Тарзан склав блискавичний план. Він вигнеться довкола Теркоза і, вчепившись нігтями й зубами йому в спину, буде бити ножем доти, доки Теркоз перестане існувати!

Цей маневр йому вдався легше, аніж він сподівався: дурний звір, не розуміючи намірів Тарзана, не намагався перешкодити йому сягнути мети. Але коли, нарешті, він утямив, що його супротивник учепився в нього там, де він не міг дістати його ані зубами, ані кулаками, Теркоз так стрімко кинувся додолу, що Тарзанові лишилося тільки відчайдушно чіплятися за вертке й неймовірно рухливе тіло, що безупинно стрибало. І перш ніж він устиг завдати хоча б одного удару, сильний поштовх вибив ножа з його руки, і Тарзан залишився без захисту.

У наступні кілька хвилин Тарзан багато разів змінював положення рук, доки врешті несамохіть одна з таких швидких змін дала йому змогу зробити новий захват правою рукою, від якого, як він швидко зрозумів, супротивник не зуміє звільнитися.

Він пропустив руку із-за спини під рукою Теркоза так, що передпліччя й долоня лягли ззаду на шию мавпи. Це був "напівнельсон", сучасний спосіб боротьби, на який випадково наштовхнувся молодий англієць; але вищий розум підказав йому цінність того, що він винайшов. Від цього способу залежало його життя.

Він досяг такого самого положення для лівої руки, і через кілька хвилин бичача шия Теркоза затріщала під цілим "нельсоном".

Теркоз більше не звивався. Обоє лежали спокійно на землі — Тарзан на спині Теркоза. Кругла голова мавпи повільно пригиналася дедалі ближче до грудей.

Тарзан знав, чим це закінчиться. Через мить шия зламається. І тут, на щастя Теркоза, в Тарзанові заговорила та сама здатність, яка допомогла йому подолати мавпу — вміння розмірковувати.

"Якщо я його вб'ю, — думав Тарзан, — яка мені від цього буде користь? Адже це означає позбавити плем'я сильного бійця! І якщо

Теркоз буде мертвий — він нічого не буде знати про мою перевагу, а живий він завжди правитиме за приклад іншим мавпам".

— Ка-года? — просичав Тарзан на вухо Теркозові У вільному перекладі з мови мавп це означає: "Здаєшся?"

Відповіді не було, і Тарзан трішки наліг, що викликало у звіра жалібний зойк страждання.

— Ка-года? — повторив Тарзан.

— Ка-года! — проревів Теркоз.

— Слухай, — сказав Тарзан, припинивши тиск, але не звільняючи його. — Я, Тарзан, цар мавп, могутній мисливець, могутній боєць! У всіх джунглях нема нікого, хто був би дужчий за мене! Ти мені сказав "ка-года". Усе плем'я чуло! Не сперечайся більше ані зі своїм царем, ані зі своїми одноплемінниками, тому що наступного разу я тебе вб'ю. Зрозумів?

— Хух, — ствердив Теркоз.

— Ти задоволений?

— Хух, — сказала мавпа.

Тарзан відпустив його, і кількома хвилинами пізніше кожен знову зайнявся своєю справою, начебто ніщо не порушувало первісного спокою лісових пасовиськ.

Але в свідомості мавп глибоко вкорінилося переконання, що Тарзан — славетний боєць і дивна істота. Дивна тому, що мав у своїх руках життя ворога — і відпустив його, не завдавши йому шкоди!

Коли за звичаєм усі мавпи зібралися перед заходом сонця, Тарзан, промивши свої рани в прозорих водах струмка, підкликав до себе старих самців.

— Ви бачили сьогодні, що наймогутніший серед вас — це Тарзан? — запитав він.

— Хух! — відповіли вони хором. — Тарзан славетний І

— Тарзан, — провадив він далі, — не мавпа. Тарзан не подібний до свого народу! Його вчинки — не ваші вчинки, і тому Тарзан іде в лігво своєї породи на берег великого озера, біля дальнього берега. Ви повинні вибрати іншого вождя, тому що Тарзан більше не повернеться!

Так молодий Грейсток зробив перший крок до поставленої мети — пошуків подібних до себе білих істот.

13. ЙОГО ПОРОДА

Другого ранку Тарзан, страждаючи від ран, яких завдав йому Теркоз, вирушив на захід до морського берега.

Він посувався дуже повільно і, переночувавши в джунглях, дістався до хатини лише пополудні другого дня.

Наступні кілька днів він виходив з хатини, тільки щоб назбирати плодів та горіхів для вгамування голоду. Через десять днів він уже цілком одужав, якщо не вважати на страшний напівзагоєний шрам, який, починаючись над лівим вухом, ішов впоперек голови і закінчувався біля правого вуха. Це був слід, залишений Теркозом, який зірвав у нього частину шкіри на голові.

Одужуючи, Тарзан пробував зробити собі плащ із шкури Сабор. Шкура пролежала увесь час у хатині й задубіла, а що він не мав

жодного уявлення про кушнірство, то йому довелося відмовитися від омріяної мети.

Тоді Тарзан подумав украсти одяг у когось із чорних людей селища Мбонги. Він вирішив відзначити свій розрив із мавпами всіма можливими способами, і ніщо не здавалося йому прикметнішою ознакою людини, аніж прикраси та одяг.

Він зібрав зняті із загиблих від його швидкого й нечутного зашморгу вояків прикраси для рук та ніг і надів їх так само, як надівали дикуни.

На шиї в нього висів на золотому ланцюжку всипаний діамантами медальйон його матері, леді Аліси. За спиною, на паскові, знятому з переможеного негра, висів сагайдак зі стрілами. ^

На поясі він також носив саморобний пасок із невеликих шматків невичиненої шкіри, з якого звисали піхви, також його виробництва, а в піхвах — батьківський мисливський ніж. Довгий лук Кулонги висів у Тарзана на лівому плечі.

Молодий Грейсток становив собою доволі дивну й войовничу постать. Густе чорне волосся опадало йому ззаду на плечі, а над чолом воно було нерівно обрізане мисливським ножем, щоб не закривало очей. Його рівний досконалий торс, так само м'язистий, як у найкращих римських гладіаторів, але з м'якими і ніжними обрисами еллінського бога, з першого погляду свідчив про неймовірну силу, поєднану з гнучкістю та спритністю.

Тарзан був взірцем первісної людини, мисливця-воїна. Зі шляхетним поворотом гарної голови на широких плечах, з живим вогнем розуму у чудових ясних очах, він здавався напівбогом з того дикого народу стародавніх лісів, який пішов у вічність.

Але Тарзан не думав про це. Він непокоївся, що не має одягу, аби показати усьому населенню джунглів, що він — людина, а не мавпа, і ще тому, що його душу часто охоплювало побоювання, чи не може він знову перетворитись на мавпу.

Чи ж не пробивалось у нього на обличчі волосся? У всіх мавп обличчя були волохаті, але чорні люди були, за нечисленними винятками, безволосі. Щоправда, у книжках він бачив малюнки людей, оброслих волоссям над губами, на щоках та підборідді; і однак Тарзан побоювався. Майже щодень він правив гострий ніж і зішкрябував свою молоду бороду, щоб знищити цю ганебну відзнаку мавп.

Так він навчився голитися: грубо й болюче, проте успішно.

Одного ранку, відчувши, що одужав після двобою з Теркозом, Тарзан вирушив до селища Мбонги. Він безпечно йшов звивистою лісовою стежкою замість того, щоб пересуватися по деревах, — і раптом опинився віч-на-віч із чорним вояком.

Вираз подиву на обличчі дикуна був майже кумедний, і, перш ніж Тарзан устиг зняти зі спини лука, той повернувся й побіг стежкою із застережливим криком, наче був не сам.

Тарзан кинувся навздогін по деревах і хвилини через три побачив попереду, як тікали люди. їх було троє, і вони чимдуж гнали один за одним крізь густий чагарник.

Тарзан обігнав їх, і вони не помітили ані його нечутного бігу у них над головами, ані постаті, яка причаїлася попереду на низькій гілці, під якою пролягала стежка.

Тарзан пропустив двох перших; але, коли наблизився третій утікач, нечутний зашморг охопив чорну шию і рвучко затягнувся наглухо.

Озирнувшись на передсмертний крик жертви, воїни побачили, як її зсудомлене тіло якимись чарами піднеслося з землі і зникло в густому листі крислатого дерева. З криками жаху дикуни наддали ходи.

Швидко й нечутно Тарзан відправив полоненого на той світ, знявши з нього зброю та прикраси і — о радість! — чудову пов'язку на стегна, яку тут-таки надів на себе.

Тепер він був справді одягнений, як і належить людині. Ніхто не зможе більше сумніватися в його високому походженні! Як йому захотілося повернутися до племені і покрасуватися перед його заздрісними поглядами цією дивовижною знахідкою!

Завдавши собі тіло негра на плече, він уже повільніше рушив по деревах у напрямку обгородженого пакіллям селища, бо знову потребував стріл. Наблизившись до огорожі, він побачив збуджену юрбу, яка оточила обох утікачів, що, тремтячи від страху та втоми, ледве були спроможні переказати нечувані подробиці своєї пригоди.

Вони розповідали, як Мірандо, що йшов попереду них на деякій відстані, раптово прибіг, вигукуючи, що його переслідує білий голий вояк. Утрьох вони кинулися тікати до селища — так прудко, як тільки могли нести їх ноги. Повторний, сповнений смертельного жаху крик Мірандо змусив їх озирнутися, і вони побачили жахливе видовище: тіло їхнього товариша летіло вгору, в листя, руки й ноги його сіпалися в повітрі, а язик стирчав із роззявленого рота. Більше він не вимовив ані звуку, і над ним нікого не було видно!

Жах негрів межував з панікою, але хитрий старий Мбонга удав, що не вірить розповіді, і пояснив її страхом перед якоюсь реальною небезпекою.

— Ви розповідаєте нам довгу байку, — проголосив він, — тому що не насмілюєтеся сказати правду! Ви не смієте зізнатися в тому, що, коли лев стрибнув на Мірандо, ви втекли й кинули його. Боягузи!..

Мбонга не встиг договорити, бо вгорі почувся лункий тріск гілок, на який чорношкірі зі страхом підвели очі. Видовище змусило затремтіти навіть мудрого старого Мбонгу; звиваючись та перевертаючись на льоту, падало мертве тіло Мірандо, яке врешті звалилося з моторошним хряскотом додолу біля їхніх ніг.

Дикуни дружно кинулися врозтіч і невдовзі зникли в густій тіні довколишніх джунглів.

Тарзан впустився в селище, поновив свій запас стріл та з'їв пожертву — їжу, яку залишали дикуни, аби він зглянувся над ними. Перш ніж піти, він відніс тіло Мірандо до воріт селища і поставив його біля огорожі так, що здавалося, ніби його мертве обличчя дивиться на стежку, яка вела в джунглі.

Відтак Тарзан повернувся до хатини на узбережжі.

Тільки після доброго десятка спроб перелякані дикуни насмілилися пройти у селище повз жахливе, ошкірене обличчя мертвого одноплемінника. Побачивши, що стріли та їжа зникли, вони довідалися про те, чого найбільше боялись: Мірандо бачив злого духа джунглів.

Це їм здалося цілком природним. Помирали тільки ті, хто бачив страхітливого бога джунглів, тому що ніхто із живих у селищі його не бачив. Тим, що загинули від його руки, довелося побачити його, і за це вони наклали головами.

Отже, доки вони постачатимуть його їжею та стрілами, він не буде їм шкодити, якщо тільки вони не будуть на нього дивитися. Через те

Мбонга звелів на додаток до пожертви їжею класти дарунок стрілами цьому Мунанго-Ксеваті, і відтоді так і повелося.

Цього разу, коли Тарзанові відкрився берег, на якому стояла хатина, перед його очима постало дивне й незвичайне видовище.

На спокійних водах закритої бухти стояв великий корабель, а на берег було витягнуто невеликий човен.

Але найдивовижніше було те, що берегом між морем та його хатиною рухалося кілька білих людей, схожих на нього!

Тарзан побачив, що майже у всьому вони скидалися на людей, змальованих у книжках. Він підкрався по деревах якнайближче і опинився майже над ними.

Разом їх було десятеро — засмаглих, брудних волоцюг Вони з'юрмилися біля човна і розмовляли голосно й сердито, сильно жестикулюючи та вимахуючи кулаками.

Несподівано один із них, маленький, худорлявий, чорнобородий чоловічок, який нагадував Тарзанові своїм виглядом щура Помба, поклав руку на плече величезного дебелого чоловіка, з яким сперечалася і сварилася решта присутніх.

Маленький чоловічок кивав на джунглі, і велетень був змушений озирнутися, щоб поглянути у вказаному напрямі. Щойно він це зробив, як худорлявий вихопив із-за пояса револьвер і вистрілив йому в спину.

Дебелий чоловік змахнув руками, коліна в нього підігнулися, і він без жодного звуку впав на пісок мертвий.

Тарзан уперше почув постріл, і він його дуже здивував, але навіть цей незвичний звук не вразив його здорових нервів хоча б слабким

відчуттям страху. Над усе його гнітила поведінка білих незнайомців. Напружено думаючи, він насупив брови. "Добре зробив я, — подумав він, — що стримав своє перше бажання кинутися їм назустріч і привітати цих білих людей, як братів".

Певне, вони не відрізнялися від чорних людей, були не цивілізованіші, ніж мавпи, і не менш жорстокі, ніж Сабор.

Якусь мить усі стояли і мовчки дивилися на маленького худорлявого чоловічка і на мертвого велетня на піску.

Потім один із них засміявся і поплескав худорлявого по спині. Вони знову жваво забалакали і зажестикулювали, але сперечалися вже менше.

Невдовзі вони спустили на воду човна, стрибнули в нього і попливли до великого корабля, на палубі якого снували інші постаті.

Коли вони піднялися на борт, Тарзан спустився на землю за великим деревом і поповз до хатини, намагаючись, щоб його не побачили з корабля.

Прослизнувши в двері, він побачив, що в хатині все перерито. Його книжки й олівці лежали на підлозі, зброя, щити і невеликий запас інших скарбів теж валялися то тут, то там.

Коли він побачив це, його охопив гнів, а свіжий шрам на лобі проступив пурпуровою смугою на засмаглій шкірі. Він квапливо підбіг до шафи і почав порпатися в дальньому кутку нижньої полиці. Ох! Він полегшено зітхнув, коли, витягнувши бляшану скриньку і відчинивши її, переконався, що його найбільші скарби лишилися неторкнуті. Фотографія чоловіка з усміхненим енергійним обличчям та маленька загадкова чорна книжка були цілі. Але що це?

Його сторожкі вуха вловили слабкий, але незнайомий звук. Підбігши до вікна, він поглянув на бухту й побачив: з великого судна було спущено на воду поруч із першим другий човен. Невдовзі він помітив, як багато людей почало перелізати через край великого судна і сідати в човни. Вони поверталися на берег більшою кількістю.

Ще мить Тарзан слідкував, як вони спустили в човни кілька скринь та пакунків, а потім, коли відпливли від корабля, годованець великої мавпи схопив аркуш паперу і кілька хвилин писав на ньому олівцем, доки з'явилося кілька рядків рівних, добре вимальованих, майже друкованих літер.

Цю записку Тарзан приколов до дверей гострою тріскою. Потім ухопив свою коштовну бляшану скриньку, стріли, кілька списів та луків, скільки міг донести, вислизнув з хати і зник у лісі.

Коли човни врізалися у сріблястий пісок, з них вийшла на берег доволі дивна компанія. Загалом їх було двадцятеро. Один був високий сивий чоловік у великих окулярах в оправі. На його трохи згорблених плечах незграбно висів чистий одяг: лискучий шовковий циліндр ще більше підкреслював невідповідність його одягу з африканськими джунглями.

Другим з човна вийшов високий молодик у білому полотняному костюмі, а слідом за ним стривожений і метушливий літній пан з дуже високим чолом.

За ними вибралася величезна негритянка, строкато вдягнена, яка перелякано лупала очима то у бік джунглів, то в бік зграї матросів, що лаялися, вивантажуючи з човнів ящики та пакунки. Останньою на берег зійшла дівчина років дев'ятнадцяти, яку молодик, що стояв при самій воді, високо підняв і переставив на сухий пісок. Вона подякувала йому приязно, широкою усмішкою, але обоє мовчали. Компанія мовчки рушила до хатини. Було ясно, що ці люди вирішили, що їм робити,

заздалегідь — там, на судні. Вони підійшли до дверей — матроси з ящиками і паками по переду, а за ними п'ятеро людей, які дуже відрізнялися від них своїм виглядом. Матроси опустили ношу додолу, і один з них помітив Тарзанову записку.

— Гей, хлопці! — гукнув він. — Що це? Годину тому цієї записки не було!

Решта з'юрмилися довкола нього. Задні витягали шиї над плечима передніх, а що серед них було мало письменних, та й ті ледве вміли читати, то один звернувся до низенького старого в циліндрі та сюртуці.

— Гей, професоре! — покликав він. — Ходи-но сюди і прочитай цю дурну записку!

Закликаний у такий спосіб старий пан, не кваплячись, підійшов у супроводі своїх супутників до матросів. Поправивши окуляри, він поглянув на записку, а потім повернувся і пішов геть, бурмочучи собі під ніс "Дивовижно! Дивовижно!"

— Гей, стара шкапо! — загукав чоловік, який звернувся до нього по допомогу. — Ти гадаєш, що потрібен був нам для того, щоб про себе читати кляту записку? Іди сюди і прочитай її вголос!

Старий зупинився і вернувся зі словами:

— Ой, так, шановний добродію, прошу вибачити! Це було нерозважливо з мого боку, так, цілковито нерозважливо! Записка дивовижна!

Він знову подивився на записку, перечитав її і, напевне, знову пішов би геть, розмірковуючи над її змістом, якби матрос не схопив його за комір і не проревів йому в самісіньке вухо:

— Вголос читай, тупоголовий старий телепню!

— Ох, так, авжеж! — м'яко озвався професор і, знову поправляючи окуляри, прочитав уголос:

"Це дім Тарзана із племені великих мавп, убивці звірів і багатьох чорних людей. Не псуйте речей, це речі Тарзана. Тарзан стежить. Тарзан із племені великих мавп".

— Хто він такий — Тарзан? — закричав той самий матрос.

— Він, певне, знає англійську, — сказав молодик.

— Але що означає "Тарзан із племені великих мавп"? — вигукнула молода дівчина.

— Я не знаю, міс Портер, — відповів молодик. — Може, ми зустрілися з мавпою, що втекла з Лондонського зоопарку і привезла європейську освіту в рідні джунглі. Що ви ду маєте з цього приводу, професоре Портер? — запитав він, звертаючись до старого пана.

Професор Архімедес Кв. Портер поправив окуляри.

— Ну певно, що так, поза всяким сумнівом, це дивовижно! — сказав він, — Але я не можу нічого сказати про цей вочевидь рідкісний випадок! — І професор неквапливо почвалав у джунглі.

— Але, тату, — вигукнула дівчина, — ви ще нічого про це не сказали!

— Тихше, дитино, тихше! — заперечив професор добрим поблажливим тоном. — Не завдавай клопоту своїй гарненькій голівці такими важкими та світоглядними питаннями. — І він знову тихенько

почалапав уже в інший бік, дивлячись собі під ноги і заклавши руки під поли сюртука, які розвівалися позаду.

— Я так думаю, що старий телепень знає про це не більше за нас! — пробурчав матрос із пацючим обличчям.

— Прошу висловлюватися пристойно! — гнівно закричав молодик, якого обурив тон матроса.

— Ви забили своїх офіцерів і пограбували нас! Ми цілковито у вашій владі, але ви будете ставитися до професора Портера та міс Портер із повагою, інакше я скручу вам в'язи голіруч, байдуже, що у вас револьвери!

І молодик так близько підбіг до матроса з пацючим обличчям, що той перелякано відступив на крок, хоч у нього за паском стирчали два револьвери і неприємного вигляду ніж.

— Підлий боягузе! — вигукнув молодик. — Ви ніколи не посмієте вистрілити в людину інакше, аніж у спину, а в мене й так не насмілитесь вистрілити!

І він, спокійно повернувшись спиною до матроса, пішов геть.

Матрос повільно простягнув руку до руків'я одного з револьверів, його очі злісно поглядали на постать молодого чоловіка, яка віддалялась.

Товариші дивилися на нього, а він усе ще вагався: в душі він був ще більший боягуз, аніж вважав Вїльям Сесіль Клейтон.

Невідомо, що б він зробив, бо існувала ще одна обставина, про яку ніхто з прибулих не знав, як не знав і того, що вона зіграє величезну роль у їхньому житті на цьому негостинному африканському березі.

Два сторожкі ока не пропустили жодного руху, дивлячись крізь листя ближнього дерева! Тарзан бачив сум'яття, викликане його запискою, і хоча не розумів жодного слова зі швидкої мови, для нього багато що було зрозуміле із жестів та виразів облич.

Учинок маленького матроса з пацючим обличчям, який убив одного із своїх товаришів, викликав у Тарзана обурення; і це обурення ще більше посилилося, коли Тарзан побачив його сварку із симпатичним молодиком.

Досі Тарзан був незнайомий із дією вогнепальної зброї, хоча й читав про неї в книжках; тепер, коли він побачив, що "пацюча морда" торкає руків'я револьвера, то пригадав бачену нещодавно сцену і, природно, розміркував, що молодика буде вбито так само, як перед тим велетня-матроса.

Тоді Тарзан наклав отруєну стрілу на лук і прицілився в матроса з пацючим обличчям, але листя було дуже густе, і він вирішив, що стріла відхилиться через якусь гілочку або листя, і тому замість стріли пустив зі свого спостережного пункту важкий спис.

Клейтон пройшов кілька кроків. Матрос із пацючим обличчям витягнув револьвер наполовину, решта матросів напружено слідкувала за тим, що відбувалося.

Професор Потер зник у джунглях, куди за ним пішов метушливий Самуель Т. Філандер, його асистент та секретар. Негритянка Есмеральда була заклопотана вибиранням речей своєї пані з купи ящиків та пак, накиданої біля хатини, а міс Портер повернулася й пішла за Клейтоном, коли щось наче штовхнуло її і змусило озирнутися на матроса.

Тоді майже водночас сталися три події: матрос вихопив револьвер і навів його в спину Клейтонові, міс Портер застережливо зойкнула, а

довгий спис з металевим вістрям майнув угорі, наче блискавка, і наскрізь пробив праве плече людини з пацючим обличчям.

Револьвер вистрілив у повітря, а матрос звалився з криком болю й страху.

Клейтон озирнувся й підбіг до місця події. Матроси стояли переляканою купкою з револьверами в руках, боязко вдивляючись у джунглі. Поранений матрос корчився і стогнав на землі.

Клейтон непомітно підібрав револьвера, що випав з руки пацюкуватого, і сховав його на грудях, а потім підійшов до матросів і почав стурбовано вдивлятися в джунглі.

— Хто б це міг бути? — прошепотіла Джейн Портер, і Клейтон, озирнувшись, побачив, що вона стоїть за ним, широко розплющивши здивовані очі.

— Мабуть, Тарзан справді стежить за нами, — відповів він невпевнено. — Мене цікавить лише те, кому адресувався цей спис. Якщо Снайдерсові, то наш мавпячий друг — справді друг. Але, Боже мій, куди поділися ваш батько і містер Філандер? Хтось або щось-таки є в цих лісах, та ще й зі зброєю. Гей! Професоре! Містере Філандере! — закричав Клейтон.

Відповіді не було

— Що нам робити, міс Портер? — запитав Клейтон, обличчя якого захмарилося неспокоєм та ваганням. — Я не можу залишити вас саму з цими горлорізами, а ви не можете вирушити зі мною в джунглі. Та комусь треба йти шукати вашого батька. Він полюбляє знічев'я блукати околицями, не вибираючи напрямку й не усвідомлюючи небезпеки, а містер Філандер, вочевидь, не набагато практичніший за нього. Пробачте мені за відвертість, але ми всі тут у небезпеці, і коли

розшукаємо вашого батька, треба буде якось пояснити йому, що своєю нерозважливістю він наражає вас і себе на небезпеку.

— Яз вами цілком згодна, — відповіла дівчина, — і анітрішки не ображаюсь. Любий таточко віддав би за мене життя, не розмірковуючи, якби лише можна було хоч на мить зосередити його увагу на цій справі. Єдиний засіб зберегти його від лиха — це прикувати до дерева. Він такий непрактичний!

— Знайшов! — несподівано вигукнув Клейтон. — Ви вмієте стріляти з револьвера?

— Так, а що?

— У мене є револьвер, з ним ви й Есмеральда будете у відносній безпеці в хатині, доки я розшукаю вашого батька та містера Філандера. Ідіть кличте Есмеральду, а я піду на розшуки. Вони не могли відійти далеко!

Джейн Портер послухалася його поради, і, коли двері зачинилися за жінками, Клейтон вирушив у джунглі.

Кілька матросів намагалися витягти списа з рани товариша; наблизившись до них, Клейтон попрохав у одного з них револьвер на час розшуків професора в джунглях.

До пацюкуватого матроса, коли він переконався в тому, що все ще живий, повернулося усе його нахабство, і він з лютою лайкою відмовив Клейтонові від імені усієї своєї компанії дати будь-яку вогнепальну зброю.

Ця людина, на ймення Снайпс, узяла на себе роль начальника від моменту вбивства попереднього керівника, і оскільки відтоді минуло дуже мало часу, то ще ніхто з матросів не оскаржував його авторитету.

Клейтон у відповідь лише знизав плечима. Відходячи, він підібрав спис, який пронизав Снайпса, і з цією примітивною зброєю син тодішнього лорда Грейстока вирушив у густі джунглі.

Кожні кілька хвилин він гукав професора й асистента. Ті, що залишилися в хатині, чули, як його голос поступово віддалявся й нарешті злився з іншими звуками первісного лісу.

На той час, коли професор Архімедес Кв. Портер після довгих переконувань свого асистента Самуеля Т. Філандера вирішив нарешті рушити до табору, вони безнадійно заблудилися в джунглях, хоча й не підозрювали цього.

Добре хоч те, що вони рушили до західного берега Африки, а не до Занзібару на протилежному боці чорного континенту.

Коли вони вийшли на берег і не застали там жодного табору, Філандер став стверджувати, що вони знаходяться на північ від місця, яке шукають, тоді як насправді вони були приблизно метрів за сто вісімдесят на південь від нього.

Цим непрактичним ученим навіть на думку на спало голосно загукати, аби привернути увагу своїх друзів. Навпаки, з повною переконаністю, породженою дедуктивними міркуваннями, побудованими на хибній гадці, містер Самуель Т. Філандер міцно схопив професора Архімедеса Кв. Портера під руку і, незважаючи на слабкі заперечення шановного добродія, потяг його в бік Кейптауна, що лежав за півтори тисячі кілометрів на південь.

Коли Джейн Портер та Есмеральда зачинилися в хатині, першою думкою негритянки було забарикадувати двері зсередини. Вона озирнулася, щоб знайти щось для цієї мети, але тут-таки перелякано зойкнула й кинулася на шию своїй пані, мов перелякана дитина.

Озирнувшись на її крик, Джейн Портер наштовхнулась очима на те, що його викликало, — людський кістяк, який лежав на підлозі. На ліжкові вона побачила інший кістяк.

— У якому ми жахливому місці! — прошепотіла перелякана дівчина.

Але в її переляковані не було паніки.

Нарешті, звільнившись від чіпких обіймів Есмеральди, яка не переставала верещати, Джейн Портер перетнула кімнату, щоби зазирнути в маленьку колиску, здогадавшись про те, що в ній знаходяться, перш ніж крихітний кістяк відкрився її поглядові у всій своїй жалюгідній та зворушливій тендітності.

Про яку жахливу трагедію свідчили ці кістки? Дівчина здригнулася на думку про те, що може чекати її та її друзів у цій зловісній хатині — привиди таємничих і, можливо, ворожих істот. Вона спробувала відігнати похмурі передчуття і, нетерпляче тупнувши ніжкою, звернулася до Есмеральди з вимогою негайно припинити скигління.

— Годі, Есмеральдо, замовкніть! — закричала вона. — Від вашого крику тільки гірше! Ніколи я не бачила такої великої дитини, — закінчила вона жалібно, з легким тремтінням у голосі, згадавши, що троє людей, від яких залежала її безпека, блукають у нетрях страшного лісу.

Вона помітила, що двері обладнано зсередини важкою дерев'яною засувкою, і після декількох спроб вони спільними зусиллями засунули її на місце.

Після цього вони сіли поруч на лаву, обнялися й стали чекати.

14. ПОЛОНЕНІ ДЖУНГЛІВ

Після того, як Клейтон зник у джунглях, бунтівники зі "Стріли" почали радитися, що їм робити далі. В одному всі вони були згодні — треба повернутися на "Стрілу", що стояла на якорі, бо там їх не зможуть дістати списи незримого ворога. Отже, поки Джейн Портер та Есмеральда барикадувалися в хатині, бунтівники квапливо гребли до корабля на тих самих двох човнах, якими дісталися на берег.

Тарзан стільки побачив того дня, що голова йому пішла обертом від подиву. Але найдивовижнішим видовищем було обличчя прекрасної білої дівчини.

Нарешті люди його породи! У цьому він був переконаний. І молодик, і обидва дідугани цілком відповідали його уявленню про своє плем'я.

Але, безсумнівно, вони були не менш люті та жорстокі, аніж інші люди, яких він бачив. Те, що вони нікого не вбили, пояснити можна тільки тим, що вони були беззбройними. Вони, мабуть, виявляться зовсім іншими, коли в їхніх руках буде зброя.

Тарзан бачив, як молодик підібрав Снайпсів револьвер і сховав його на грудях, він бачив також і те, як бережно той передав його дівчині, коли та заходила до хатини. Він не з'ясовував першопричин усього побаченого, але відчув симпатію до молодика та обох літніх людей, а до дівчини відчув якийсь дивний, нез'ясований потяг.

Що ж до дебелої чорної жінки, то вона мала якесь відношення до дівчини і тому також подобалась йому.

До матросів, особливо до Снайпса, Тарзан відчував неприязнь, З їхніх погрозливих рухів та виразів обличчя він здогадувався, що вони вороги тієї іншої групи, і вирішив стежити за ними.

Тарзан не міг збагнути, навіщо чоловіки пішли в джунглі, але йому й на гадку не спадало, що вони можуть заблукати в заплутаних хащах

низьколісся, які були йому так само знайомі, як людині — головна вулиця її рідного міста. Побачивши, що матроси відпливли до судна, і заспокоївшись стосовно дівчини та її супутниці в хатині, Тарзан вирішив вистежити молодика в джунглях, щоб довідатися про його наміри.

Він швидко помчав у напрямку, що його обрав Клейтон, і невдовзі почув невиразні через велику відстань і тепер вже не часті оклики англійця.

Через кілька хвилин Тарзан наздогнав білого, який знеможено прихилився до дерева, витираючи з чола піт.

Добре замаскований листяною завісою, Тарзан почав уважно вивчати цей новий зразок своєї породи.

Час від часу Клейтон голосно гукав, і нарешті Тарзан здогадався, що той шукає літніх людей.

Тарзан збирався вже сам вирушити на розшук, коли несподівано помітив жовте гладеньке хутро звіра, який обережно скрадався крізь зарості до Клейтона.

Це був леопард Шіта. Тарзан уже чув тихе шурхотіння трави і не розумів, чому молодий білий не насторожився? Хіба він не чує наближення леопарда? Тарзан вперше бачив Шіту таким незграбним.

Але ні, біла людина справді не чула наближення хижака! Шіта приготувався до стрибка, і тоді у тиші джунглів пролунав жахливий клич великої мавпи перед нападом: Шіта повернувся і зник, зчиняючи шум у кущах.

Клейтон злякано схопився на ноги. Кров захолонула в його жилах. Ніколи досі за все своє життя такі страшні звуки не вражали його слуху. Він не був боягузом, але якщо будь-коли чоловікові доводилось

відчувати на серці крижані пальці страху, то Вільям Сесіль Клейтон, старший син лорда Грейстока з Англії, відчув їх цього дня в гущавині африканських джунглів.

Шум у кущах від стрибка величезного тіла, що продиралось крізь зарості зовсім поруч, та звук крику згори, від якого холола кров, украй випробували мужність Клейтона, але він не міг знати, що був зобов'язаний життям цьому крикові і що крик цей видав його двоюрідний брат — справжній лорд Грейсток.

День хилився до вечора, і Клейтон, змучений, підупалий духом та знічений, не знав, що робити: чи далі продовжувати пошуки професора Портера, наражаючи своє життя на ризик загинути поночі в джунглях, чи вернутися до хатини, де він міг принаймні бути поруч із Джейн Портер, якій зусібіч загрожували небезпеки.

Йому не хотілося повертатися в табір без її батька, але ще більше не хотілося полишати її саму без захисту серед бунтівників зі "Стріли" та сотні невідомих небезпек джунглів.

Крім того, думав він, може, професор і Філандер уже повернулися в табір. Найімовірніше, що це саме так. Принаймні він повернеться, а потім вирішить, чи й далі робити те, що поза сумнівом є марною справою. Отже, продираючись крізь густі й переплутані чагарі, він поплентався туди, де, на його думку, стояла хатина.

На Тарзанів подив, молодик попрямував до селища Мбонги, і Тарзан переконався, що той заблудився.

Тарзанові це було майже незрозуміло: розум підказував йому, що жодна людина не вирушить до селища жорстоких чорношкірих, озброєна лише списом, який, з усього судячи, був для білого незвичною зброєю, бо ніс він його дуже незграбно. До того ж він не йшов по сліду

білих чоловіків. Він чомусь залишив його позаду, хоч в очах Тарзана сліди білих чоловіків були виразні й помітні.

Тарзан нічого не розумів. Невблаганні джунглі швидко порішать цього беззахисного чужинця, якщо не відвести його назад до хатини.

Ну от, маєш! Нума-лев уже вистежує білу людину кроків за дванадцять праворуч!

Клейтон почув шурхіт великого тіла, яке посувалося поруч із ним, а потім пролунало громове рикання, яке розляглося у вечірньому повітрі. Людина зупинилася, звівши над головою списа, обличчям до кущів, з яких долинув страхітливий звук. Тіні густішали, западала ніч.

Боже! Померти тут самому, під іклами диких звірів, бути замордованим і розшматованим, почувати на обличчі гаряче дихання звіра і його важкі лапи на грудях!

Якусь мить тривала тиша. Клейтон стояв нерухомо, звівши списа. Наступної миті глибокий шерех у кущах дав йому зрозуміти, що звір підповзає. Він збирався до стрибка. Нарешті Клейтон його побачив: не далі аніж за двадцять метрів перед ним з'явилося довге, гнучке, м'язисте тіло і бура голова чорногривого лева.

Звір дуже повільно просувався вперед, повзучи на череві. Зустрівшись очима з Клейтоном, він зупинився і повільно, обережно підтягнув задні ноги.

Клейтон болісно чекав, боячись кинути списа і не сміючи тікати. Він почув шум над головою. "Новий ворог", — подумав він, але не посмів відвести погляду від жовто-зелених зіниць звіра. Пролунало різке тенькання, наче порвалася струна банджо, і в ту саму мить у жовту шкуру лева, який наготувався стрибнути, уп'ялася стріла.

З риканням, сповненим болю й люті, звір стрибнув, але Клейтон якось примудрився відстрибнути вбік і, повернувшись до розлюченого царя звірів, зблід від видовища, яке розгорнулося перед його очима. Майже одночасно з тим, як лев повернувся для нового стрибка, з дерева скочив голий велет просто на спину звіра.

З блискавичною швидкістю звита із залізних м'язів рука обвилася довкола величезної шиї, і звір, який люто рикав і рвав кігтями повітря, був рвучко піднятий так легко, як Клейтон підняв би кімнатного песика.

У пам'ять англійця назавжди вкарбувалася сцена, яка постала перед ним у сутінках африканських джунглів.

Людина, що стояла перед ним, була втіленням фізичної досконалості та велетенської міці — але не в цьому полягала її перевага в бою з величезною кішкою, бо хоч які могутні були її м'язи, вони не витримували порівняння з м'язами Нуми. Своєю перевагою вона була зобов'язана спритності, розумові та довгому гострому ножеві.

Правою рукою він обхопив шию лева, а лівою кілька разів устромив ножа в незахищене місце біля лівої лопатки. Розлючений звір, піднятий дибки, безпомічно борсався в такому неприродному становищі. Якби бій протримав ще кілька секунд, у його наслідку можна було б сумніватись, але все закінчилося так швидко, що звір мертвий звалився додолу, перш ніж устиг отямитися від несподіванки.

Тоді дивне створіння, яке перемогло звіра, випросталося над його тілом і, закинувши назад чудову голову, видало той самий крик, який кількома хвилинами раніше так налякав Клейтона.

Перед ним стояв молодий чоловік, зовсім голий, за винятком пов'язки на стегнах і кількох варварських прикрас на руках і ногах; коштовний діамантовий медальйон блищав на брунатній шкірі грудей. Встромивши ножа в піхви, чоловік підняв кинуті на землю перед боєм

лук та сагайдак. Клейтон звернувся до незнайомця англійською, дякуючи за сміливий порятунок і вітаючи його з дивовижною силою та спритністю, але єдиною відповіддю йому були уважний погляд та легке знизування могутніми плечима, яке могло однаково означати і зневагу до своїх чеснот, і нерозуміння Клейтонової мови. Закинувши за спину сагайдак і лук, дикун, яким його Клейтон вважав, знову витяг ножа і спритно вирізав кілька шматків м'яса з туші лева. Потім, запросивши знаком Клейтона приєднатися до нього, всів ся навпочіпки і почав їсти. Міцні білі зуби роздирали сире м'ясо, він виразно насолоджувався трапезою, але Клейтон не міг примусити себе розділити цей бенкет зі своїм дивним господарем; однак він спостерігав за ним і врешті дійшов висновку, що це і є Тарзан, записку якого було знайдено вранці на дверях хатини. Якщо так, то він повинен знати англійську мову.

Клейтон знову спробував заговорити з мавполюдиною, але відповідь, цього разу вголос, пролунала дивною мовою, схожою на белькотіння малих мавп, перемішане з риканням дикого вепра. Ні, це не міг бути Тарзан, бо цілком очевидно, що англійська мова йому незнайома. Коли Тарзан закінчив трапезу, він підвівся, показав напрямок, протилежний тому, яким доти йшов Клейтон, і рушив уперед крізь джунглі.

Приголомшений і розгублений, Клейтон вагався, чи слухатися незнайомця, вважаючи, що той заведе його ще далі в глиб лісових нетрів, але дикун побачив, що білий не схильний іти за ним. Він вернувся, схопив його за комір і потяг за собою, аж доки переконався, що Клейтон зрозумів, що від нього вимагається. Тоді він дав йому можливість іти самому.

Англієць вирішив, що потрапив у полон, і не бачив іншого виходу, аніж рухатися за своїм поневолювачем. Так они повільно йшли лісом, на них лягло густе покривало непроникної лісової ночі, а довкола чулися м'які кроки, змішані з хрускотінням гілок та моторошними голосами дикого життя, яке, здавалось Клейтонові, насувалося на нього.

Несподівано до Клейтона долинув звук віддаленого пострілу — один постріл, а потім тиша. У хатині на березі дві вкрай перелякані жінки, вчепившись одна в одну, сиділи в присмерку на низенькій лаві.

Негритянка істерично ридала, кленучи той злощасний день, коли вона полишила рдний Меріленд, а біла дівчина, зовні спокійна і з сухими очима, переймалася внутрішніми страхами та передчуттями. Вона боялася не так за себе, як за трьох чоловіків, що блукали в глибині непролазних диких джунглів, з яких тепер безупинно долинали крики й ревіння, гавкіт та гарчання страшних лісових мешканців, що вийшли на полювання.

Раптом вона почула, що об стіну хатини треться чиєсь велике тіло. Кілька хвилин тривала тиша, навіть гомін лісу стих до слабкого шамотіння, і несподівано дівчина почула пирхання звіра біля дверей, від яких вона сиділа менш ніж за два метри. Вона здригнулася й щільніше притиснулася до чорношкірої.

— Тихше! — прошепотіла вона. — Тихше, Есмерадьдо! — Здавалося, що ридання та схлипування жінки привернули увагу звіра, який ходив за тонкою стіною.

За дверима почулося слабке шкряботіння. Звір намагався проникнути в хатину. Шкряботіння припинилося, і знову довкола хатини почулися м'які скрадливі кроки величезних лап. Знову кроки завмерли під вікном, від якого дівчина тепер не могла відвести очей.

— Боже, — прошепотіла вона, тому що тепер на освітленому місяцем небі вимальовувалася у маленькому квадраті вікна голова величезної левиці.

Палаючи, її очі втупилися в дівчину із зосередженою люттю.

— Подивись, Есмеральдо, — прошепотіла Джейн. — Боже милостивий, що нам робити?! Дивись! Швидше! Вікно!

Притиснувшись ще щільніше до своєї пані, Есмеральда кинула переляканий погляд на квадрат місячного світла саме в ту мить, коли левиця люто й глухо заревіла.

Видовище, яке постало перед очима нещасної негритянки, було надто вразливим для її наміру натягнутих нервів.

— О Габерель! — закричала вона і впала на підлогу непритомною і нерухомою масою.

Упродовж цілої вічності, як здавалось дівчині, величезний звір стояв, спершись передніми лапами на підвіконня і вдивляючись у кімнату. Потім він спробував ґрати на міцність своїми страшними кігтями

Дівчина майже перестала дихати, коли, на її полегшення голова зникла і вона знову почула кроки звіра, який віддалявся. Але потім кроки знову наблизилися до дверей і дряпання поновилося дедалі дужче й дужче доки врешті величезний звір став рвати масивні дошки, геть розлючений тим, що не може дістатися до беззахисних жертв Якби Джейн Портер знала неймовірну міць цих дверей вона б менше переймалася нападом левиці з цього боку.

Чи ж міг Джон Клейтон передбачити, споруджуючи ці незграбні, але міцні двері, що двадцятьма роками пізніше вони будуть захищати від іклів та кігтів людожера чудову американську дівчину, яка тоді ще й не народилася?

Цілих двадцять хвилин звір то обнюхував двері, то бився об них, час від часу дико завиваючи від люті.

Нарешті він припинив свої спроби, і Джейн Портер почула, як він повернувся до вікна під яким завмер на мить, а потім кинувся усією вагою на ґрати, які ослабли від часу.

Дівчина почула скрипіння дерев'яних брусів під натиском, але вони витримали, і величезне тіло впало додолу.

Левиця повторила цей маневр декілька разів, доки нарешті перестрашена полонянка побачила, що частина ґратів піддалася, і в ту саму мить величезна лапа і голова просунулися в раму вікна.

Могутнє рам'я та шия помалу-малу розсували бруси, і гнучке тіло дедалі більше просовувалося всередину.

Наче в трансі, дівчина підвелася з місця, притиснувши руку до грудей і втупивши розширені від страху очі в морду, що вишкірилася за якихось три метри від неї. Біля її ніг лежало непритомне тіло негритянки. Якби тільки вона могла привести її до тями, тоді, може, спільними зусиллями вони б зуміли відігнати лютого й кровожерного напасника.

Джейн Портер нахилилася і, схопивши. чорношкіру за плечі, міцно затормосила нею.

— Есмеральдо, Есмеральдо! — закричала вона. — Допоможи мені, інакше ми пропали!

Есмеральда повільно розплющила очі і перше, що побачила, були вкриті піною ікла голодної левиці. З вереском нещасна жінка стала навкарачки і в цій позі пробігла по кімнаті, волаючи на повний голос:

— О Габерель! О Габерель!

Есмеральда важила понад сто кілограмів, що аж ніяк не підкреслювало зграбність її фігури, коли вона ходила, а гранична метушливість, поєднана з огрядністю, справляла вельми кумедне враження, коли вона вважала за краще пересуватися навкарачках.

На мить левиця завмерла, напружено слідкуючи за втечею Есмеральди, яка наблизилась до шафи й спробувала запхати в неї своє опасисте тіло, але позаяк полиці розділялися проміжками в якихось півметра, то їй вдалося встромити між них лише голову, і на цьому, видавши такий дикий вереск, перед яким потьмяніли усі звуки джунглів, вона заспокоїлась, бо знову знепритомніла. Коли Есмеральда затихла, левиця поновила спроби протиснути величезне тіло крізь ослаблі ґрати.

Нерухома й бліда, дівчина, яку дедалі більше охоплював жах, стояла біля протилежної стіни, шукаючи якогось виходу. Раптом її рука, міцно притиснута до грудей, відчула тверді обриси револьвера, якого вранці дав їй Клейтон. Вона швидко вихопила його з-за корсажа, скерувала цівку просто в писок левиці і спустила курок.

Блиснуло полум'я, і громоподібне ревіння, сповнене болю й люті, відізвалося на гуркіт пострілу.

Джейн Портер побачила, як величезний звір відвалився від вікна, і тоді вона також знепритомніла, впустивши револьвера.

Але Сабор не була вбита. Куля лише болісно поранила її в лопатку. її квапливий, але лише тимчасовий відступ був викликаний несподіваним сліпучим спалахом та оглушливим гуркотом. Наступної миті вона повернулася до ґрат і з подвоєною лютістю почала протискуватися в отвір, щоправда, з меншим успіхом, бо одна лапа майже не діяла. Вона побачила, що її здобич — обидві жінки — нерухомо лежить на підлозі. Жодного опору не передбачалось. М'ясо лежало перед нею, а Сабор лишилося тільки продертися крізь ґрати, щоб схопити його.

Вона повільно просувала своє величезне тіло, сантиметр за сантиметром, крізь вікно. Ось просунулась голова, ось одна лапа, ось рам'я. Вона повільно підняла поранену лапу, щоб обережно просунути її між вузькими брусами.

Ще мить — і просунуться обидві лопатки, а за ними легко проковзне й довге гнучке тіло та вузькі стегна.

У цю мить Джейн Портер знову розплющила очі

15. ЛІСОВИЙ БОГ

Страх і болісне передчуття охопили Клейтона, коли він почув постріл. Він знав, що вистрілити міг якийсь матрос, але думка, що він озброїв Джейн Портер револьвером, і розхитані нерви викликали в ньому болісну переконаність у тому, що їй загрожує якась велика небезпека: може, в цю хвилину вона захищається від нападу диких людей та звірів.

Клейтон міг лише приблизно здогадуватись про хід думок свого дивного викрадача або провідника, але те, що він, почувши постріл, якоюсь мірою схвилювався, було цілком очевидно; Тарзан так пришвидшив ходу, що Клейтон, спотикаючись у темряві слідом за ним, щохвилини падав, марно силкуючись не відставати, і нарешті залишився позаду.

Боячись заблудитись, він голосно окликнув дикуна і через мить задоволено побачив, як той зістрибнув з дерева. Хвилину Тарзан пильно дивився на молодого чоловіка, наче не знаючи, що з ним робити; потім, зігнувшись перед Клейтоном, він знаком запросив його обхопити руками шию і з білою людиною на спині вистрибнув на дерево.

Наступні кілька хвилин стали для молодого англійця незабутніми. Високо серед гілок, які вгиналися і розгойдувалися, він, тримаючись за

дикуна, мчав зі швидкістю, яка йому здавалася надзвичайною, тоді як Тарзан дратувався тим, що рухається надто повільно.

З однієї високої гілки Тарзан з Клейтоном на спині перелітав по карколомній дузі на сусіднє дерево, потім траплялося, що він упродовж кількадесят метрів твердо йшов на масі переплетених гілок, балансуючи, мов канатоходець, високо над чорними прірвами низьколісся.

Від першого відчуття крижаного страху Клейтон перейшов до захоплення та заздрощів перед цими велетенськими м'язами та дивовижним інстинктом або знанням, яке вело лісового бога крізь чорнильну імлу з такою самою впевненістю та безпекою, з якою Клейтон міг би гуляти лондонськими вулицями сонячного дня.

Іноді вони виходили на місця, де нависле листя було не таким густим, і яскраве місячне проміння освітлювало перед зачудованим поглядом Клейтона дивний шлях, яким вони рухались.

У Клейтона перехоплювало подих, коли він бачив жахливі прірви, що відкривалися внизу, бо Тарзан обирав найлегший шлях, який часто пролягав на висоті понад тридцять метрів над землею.

Й, одначе, з усією очевидною швидкістю Тарзан відчував, що рухається надто повільно, бо доводилося вибирати гілки, достатньо міцні для того, щоб витримати їхню подвійну вагу.

Нарешті вони досягли галявини біля берега. Сторожкі вуха Тарзана вловили дивний шум, що його спричинила Сабор, продираючись крізь ґрати, і Клейтонові здалося, ніби вони каменем упали додолу, — так стрімко спустився Тарзан. Одначе, коли вони торкнулися землі, він ледве відчув поштовх, а коли зістрибнув зі спини Тарзана, той зник за рогом хатини зі швидкістю білки.

Англієць швидко кинувся за ним і помітив, як задні лапи якогось величезного звіра майже зникли у вікні хатини.

Коли Джейн Портер розплющила очі і знову побачила неминучу загибель, її хоробре молоде серце відмовилося від останньої краплини надії. Але раптом вона з подивом зауважила, що хтось повільно витягує величезну тварину з вікна, за яким вона роздивилася у місячному світлі голови й плечі двох чоловіків.

Коли, оббігши довкола хатини, Клейтон побачив звіра, що зникав у вікні, то водночас побачив, як Тарзан схопив обіруч довгого хвоста і, впершись ногами в стіну хатини, напружив усю свою міць, намагаючись витягнути звіра з вікна.

Клейтон швидко приєднався до нього, але Тарзан прокричав йому владним і беззаперечним тоном якийсь наказ, як зрозумів Клейтон, хоч і не втямив, до чого він.

Нарешті їхніми спільними зусиллями величезне тіло почало дедалі більше висовуватися з вікна, і тоді лише Клейтон усвідомив усю зухвалу сміливість вчинку свого супутника.

Голій людині тягнути за хвіст з вікна людожера, який верещить і дряпається, задля порятунку незнайомої білої дівчини — це, поза сумнівом, вищий вияв геройства!

Щодо Клейтона, то справа стояла інакше, бо ця дівчина була не лише однієї з ним раси та племені, але й єдиною в цілім світі жінкою, яку він кохав.

Хоча він і знав, що левиця швидко порішить їх обох, він зволікав, щоб одвернути її увагу від Джейн Портер. А потім пригадав нещодавній бій цієї людини з величезним чорним левом і відчув себе впевненіше.

Тарзан далі віддавав накази, які Клейтон не міг зрозуміти. Він намагався пояснити дурній білій людині, що слід встромити його отруєні стріли в боки і в спину Сабор, а потім дістати її люте серце довгим вузьким мисливським ножем, який висів на стегні Тарзана, але білий не розумів, а Тарзан не смів відпустити могутню Сабор, щоб усе це зробити самому, тому що хирлявий білий і хвилини не зміг би її втримати.

Левиця повільно висувалася з вікна. Нарешті її рамена опинилися назовні. І тоді Клейтон побачив те, чого ніколи не бачили навіть вічні небеса. Тарзан, який не знав, як самостійно дати собі раду з розлюченим звіром, несподівано згадав свою боротьбу з Таркозом, і в ту мить, коли величезні лопатки висунулися з вікна і левиця трималася за раму самими лише кігтями, він відпустив звіра.

Зі швидкістю кулі кинувся він на спину Сабор і з першої ж спроби захопив звіра подвійним "нельсоном", якого навчився під час кривавого й тяжкого, але переможного бою з Таркозом.

З риканням левиця перекинулася на спину, натиснувши усією своєю вагою на ворога, але чорноволосий велетень тільки міцніше стиснув її в дужих обіймах. Рвучи повітря й землю, Сабор качалася й кидалася навсебіч, намагаючись вивільнитися від живого ворога, але сталеві м'язи напружувались дедалі дужче, пригинаючи її голову все нижче до жовтих грудей.

Сталеві Тарзанові передпліччя ковзали дедалі вище до загривка Сабор. Зусилля левиці ставали все слабкіші.

Нарешті Клейтон побачив у сріблястому світлі місяця, як величезні м'язи на плечах Тарзана здулися горою. Дикун напружився в останньому довгому й вирішальному зусиллі, і шийні хребці Сабор зламалися з дзвінким хряскотом.

У ту саму мить Тарзан схопився на ноги, і втретє за цей день Клейтон почув ревіння мавпи-самця. І слідом за ним пролунав пронизливий крик Джейн Портер.

— Сесіль, містере Клейтоне! О, що це? Що це?

Клейтон швидко підбіг до дверей хатини, гукнув, що все гаразд, і попросив упустити його. Швидко, як тільки могла, дівчина підняла важкий брус і майже втягнула Клейтона в хатину.

— Що це за страхітливий звук? — прошепотіла вона, тулячись до нього.

— Це був переможний крик людини, яка щойно врятувала вам життя, міс Портер! Постривайте, я покличу її, щоб ви могли їй подякувати.

Перелякана дівчина не хотіла залишатися сама і пішла з Клейтоном до зовнішньої стіни хатини, під якою лежало мертве тіло левиці.

Тарзан зник!

Клейтон кілька разів гукнув його, але відповіді не було, і вони поквапилися вернутися до хатини.

— Який жахливий звук! — вигукнула Джейн Портер. — Я тремчу на саму лише згадку про нього! Не кажіть мені, що людське горло видало це бридке, моторошне ревіння;

— Але це так, міс Портер, — сказав Клейтон. — Якщо це не людське горло, то горло лісового бога!

І він розповів їй про свої пригоди з дивною істотою: як дика людина двічі врятувала йому життя, про н дивовижну силу, про її брунатну шкіру та прекрасне обличчя.

— Я нічого не розумію! — закінчив він. — Спочатку я думав, що це Тарзан, але він не розмовляє і не розуміє англійської мови, отже, це припущення доводиться відкинути.

— Власне, хоч би хто він був, — вигукнула дівчина, — ми зобов'язані йому життям, і нехай благословить його Господь і береже у диких джунглях!

— Амінь! — палко закінчив Клейтон.

— Боже, чи я жива?

Вони озирнулися і побачили Есмеральду, яка сиділа на підлозі і дико лупала навсебіч очима, немов не довіряючи їхньому свідченню, де вона.

Ось тепер настала реакція для Джейн Портер, і вона з істеричним реготом упала на лаву.

16. "ДИВО З ДИВ!"

За кілька кілометрів на південь від хатини, на піщаній береговій смужці стояло і сперечалося двоє літніх людей.

Перед ними лежав безмежний Атлантичний океан, а позаду чорний континент; довкола зависла непроникна імла джунглів.

Хижі звірі вили й гарчали. Моторошні бридкі звуки полонили їхній слух. Вони проблукали кілька верст, шукаючи табір, але щоразу йшли в

хибному напрямку. Вони заблукали так само безнадійно, як коли б потрапили на іншу планету.

На цей час вони повинні були б спільно зосередитися на вирішенні головного під цю пору питання — питання життя й смерті, питання — як повернутися до табору.

Самуель Т. Філандер просторікав:

— Але, мій любий професоре, я й далі наполягаю на тому, що якби не перемога Фердінанда й Ізабелли над маврами в п'ятнадцятому столітті в Іспанії, то сьогодні цивілізація значно просунулася б уперед порівняно з тим станом, у якому ми її бачимо! Маври були винятково приязним і вільнодумним, ліберальним народом землеробів, ремісників та купців — це саме той тип людей, який уможливив існування в Америці та Європі цивілізації, тоді як іспанці...

— Тихіше, тихіше, пане Філандере, — обірвав його професор Портер, — їхня релігія цілковито заперечувала існування тих можливостей, про які ви говорите. Іслам є і буде вуздечкою для технічного прогресу, який позначив...

— Стривайте! — вигукнув пан Філандер, звернувши увагу на джунглі. — До нас хтось наближається!

Професор Архімедес Кв. Портер озирнувся туди, куди показував короткозорий професор пан Філандер.

— Тихіше, тихіше, пане Філандере! — пробурчав він. — Скільки разів я радив вам домагатися повного зосередження своїх розумових здібностей, бо це єдине, що може допомогти вам спрямувати величезну силу інтелекту на ті поважні проблеми, які, природно, випадають на долю мудрих! А тепер я ловлю вас на вельми помітному злочині супроти

ввічливості: ви урвали мою вчену промову, аби звернути мою увагу на звичайне чотириноге genus Felis. Отже, як я казав, па…

— Боже, професоре, лев! — закричав пан Філандер, напружуючи свій слабкий зір, який, однак, уловив невиразні обриси звіра на тлі темних тропічних чагарів.

— Так, так, пане Філандере, "лев", якщо ви наполягаєте на вживанні розмовної мови. Але, як я кажу…

— На Бога, професоре! — знов урвав його пан Філандер. — Дозвольте вам зауважити, що розбиті в п'ятнадцятому столітті маври поза всяким сумнівом залишаться у цьому жалюгідному стані навіть тоді, коли ми відкладемо обговорення цієї світової проблеми до того часу, поки дістанемо змогу тішитися з безпечної відстані неповторною красою Felis carnivora!

Цієї миті лев велично і спокійно зупинився на віддалі десяти кроків від сперечальників і почав зацікавлено їх розглядати.

Місячне світло затоплювало берег, і дивна компанія чітко виднілася на жовтому піску.

— Дивовижна недбалість! Дивовижна недбалість! — вигукнув професор Портер з ноткою роздратування в голосі. — Ніколи, пане Філандере, ніколи у своєму житті я не бачив, щоб цих звірів випускали з кліток вештатись на волі! Я неодмінно повідомлю директора найближчого зоопарку про це обурливе порушення порядку!

— Цілком слушно, професоре, — погодився пан Філандер. — І що швидше ви це зробите, то краще. Ходімо негайно!

Схопивши професора під руку, пан Філандер рушив уперед, аби опинитися чимдалі від лева.

Двоє вчених пройшли заледве кілька десятків кроків, коли пан Філандер озирнувся й помітив, що лев іде назирці за ними. Тоді він міцніше вхопив під руку невдоволеного професора і прискорив ходу.

— Тож, як я казав, пане Філандере... — повторив професор Портер.

Пан Філандер знов озирнувся. Лев побіг легким тюпцем, не бажаючи відставати.

— Він женеться за нами! — вигукнув пан Філандер, кидаючись навтьоки.

— Тихіше, тихіше, пане Філандере! — обурився професор. — Така нечувана покваплівість аж ніяк не личить мудрим науковцям! Що подумають перехожі, наші знайомі, якщо побачать наші легковажні стрибки? Прошу вас, рухаймося далі з більшою самоповагою!

Пан Філандер знов озирнувся. Який жах! Лев легко стрибав не далі як за п'ять кроків позаду.

Пан Філандер відпустив професорову руку і рвонув бігцем так прудко, що міг би скласти конкуренцію і фаховому спортсмену.

— Тож повертаючись до вищезгаданого, пане Філандере!.. — вигукнув професор... і теж кинувся навтікача, бо озирнувся і побачив хижі очиська й напівроззявлену пащеку разюче близько від своєї особи.

З полами, що тріпотіли, наче крила, в лискучому шовковому циліндрі професор Архімедес Кв. Портер мчав під місячним сяйвом слідами пана Самуеля Т. Філандера.

Попереду втікачам перегороджував дорогу маленький лісок, яким поросла піщана коса, що трохи видавалася в море. Обидва довгими

стрибками прямували до цього ліска, звідки пара пильних очей зацікавлено спостерігала, чим закінчаться химерні перегони.

На обличчі Тарзана блукала посмішка.

Він знав, що дідкам не загрожує небезпека, — принаймні з боку Нуми. Вже з того, що Нума випустив таку легку здобич, Тарзан виснував: Нумине черево достатньо напхане.

Лев міг вистежувати їх, аж поки йому знов захочеться їсти, хоча було можливе й те, що коли його не розгнівають, то ця забава швидко набридне звірові і він піде геть до свого лігва в джунглях.

Єдина серйозна небезпека полягала в тому, що котрийсь із утікачів міг спіткнутися і впасти, а це стало б для Нуми непереборною спокусою.

Тарзан швидко спустився на долішню гілку, й тієї миті, коли пан Самуель Т. Філандер, захеканий і засапаний, знеможений і нездатний вилізти на дерево, опинився під ним, велетень нагнувся і, схопивши вченого за комір, посадив його на гілку поруч себе.

Наступної миті й професор був піднятий нагору — саме тоді, коли обурений Нума ревнув і стрибнув навздогін за здобиччю, що зникала.

Якусь хвилину обидва втікачі, важко дихаючи, пластом лежали на грубезній гілці, а Тарзан, спершись на стовбур спиною, весело й зацікавлено спостерігав за ними.

Професор перший порушив мовчанку:

— Я глибоко засмучений, пане Філандере, тим, що ви виявили такий брак мужності та сміливості в присутності однієї з нижчих істот і вашим непристойним боягузтвом змусили й мене прискорити моє пересування у винятковий спосіб, аби я міг продовжити свою промову. Отже,

повертаючись до вищесказаного, коли ви мене перебили, пане Філандере, я говорив, що маври...

— Професоре Архімедесе Портере! — крижаним тоном урвав його пан Філандер. — Настала мить, коли терпіння стає злочином, а бажання образити — доброчинністю. Ви мене звинуватили в боягузтві. Ви стверджуєте, ніби втікали лише задля того, щоб наздогнати мене, а не для того, щоб урятуватися від лев'ячих кігтів? Стережіться, професоре Портере! Я відчайдушна людина! Навіть довготерплячий хробак підводить голову...

— Тихіше, пане Філандере, тихіше, тихіше! — зупинив його професор. — Опам'ятайтеся!

— Я аж ніяк не втратив глузду, професоре Портере! Але повірте мені, вельмишановний, що я от-от забуду про ваше поважне місце в науковому світі та про вашу сивину.

Професор посидів кілька хвилин мовчки, й пітьма приховала похмуру посмішку, що з'явилася на його зморшкуватому обличчі.

— Послухайте, Скінні Філандере! — нарешті проказав він грізним тоном. — Якщо ви домагаєтеся бійки, то скидайте ваш піджак і гайда на землю! Там я почеплю вам на око ліхтаря так само, як п'ятдесят років тому за клунею Поркі Еванса!

— Арху! — вигукнув здивовано пан Філандер. — Боже, як це любо чути! Коли ви стаєте людиною, Арху, я люблю вас. Але ви якимось чином розгубили свою людяність упродовж останніх двадцяти років!

Професор простягнув тонку тремтячу руку і в темряві намацав плече свого давнього товариша.

— Даруйте, Скінні, — м'яко мовив він, — зовсім не двадцять років, а одному Богу відомо, скільки часу я намагався бути людиною задля моєї Джейн і задля вас так само, відтоді як Він покликав до себе мою іншу Джейн.

Інша стареча рука, пана Філандера, потиснула ту, що лежала на його плечі; ніщо б не змогло передати краще чуття одного серця іншому.

Деякий час учені мовчали. Лев роздратовано гасав під ними туди-сюди. Третю людину, що сиділа на дереві, сховала густа тінь біля стовбура. Та постать була нерухома, як скульптура.

— Ви смикнули мене на дерево дуже вчасно, — сказав нарешті професор. — Я хочу подякувати вам. Ви врятували мені життя.

— Але я вас не витягав, професоре! — заперечив пан Філандер. — На Бога! Тодішнє збудження геть змусило мене забути, що я сам потрапив сюди завдяки дії якогось невідомого чинника! На цьому дереві, крім нас, повинен бути ще хтось чи ще щось.

— Отакої! — вигукнув професор Портер. — Ви цілком певні цього, пане Філандере?

— Цілком, професоре, — відповів пан Філандер. — І, — додав він, — я гадаю, що нам слід подякувати цій третій особі. Ймовірно, що вона сидить поруч з нами, професоре!

— Га! Що? Годі, годі, пане Філандере, годі, годі! — сказав професор Портер, обережно пересуваючись чимближче до пана Філандера.

В цей час Тарзан вирішив, що Нума вже доволі набігався під деревом. Отож він звів догори молоду голову, й у вухах переляканих старих загримів страшний застережливий клич людиноподібних мавп.

Обоє приятелів затремтіли на вутлій гілці, коли побачили, що величезний лев спинив свою неспокійну ходу після цього крику, від якого в жилах захолола кров, а потім швидко пірнув у джунглі й щез з очей.

— Навіть лев тремтить від страху! — прошепотів пан Філандер.

— Диво з див! — пробурмотів професор Портер, відчайдушно вчепившись у пана Філандера, щоб відновити рівновагу, небезпечно порушену переляком.

На їхню спільну біду центр ваги пана Філандера саме тієї миті припав на порожнє місце, тож досить було лише легенького доторку професора Портера, щоб зіштовхнути вірного секретаря з гілки. Хвилину обидва невпевнено балансували, а потім зі спільним і аж ніяк не вченим вереском доліголов полетіли з дерева, відчайдушно схопившись один за одного.

Збігло кілька хвилин, перш ніж хтось із них наважився ворухнутись. Кожен був переконаний: ця пригода принесла йому стільки переломів та вивихів, що вже годі й сіпатись.

Нарешті професор Портер зважився поворушити ногою. На подив, нога послухалась його, як і досі слухалася, незгірш. Тоді він зігнув другу ногу й знов її випростав.

— Диво дивне! — мовив він.

— Слава Богу, професоре! — прошепотів пан Філандер знервовано. — Отже, ви ще не вмерли?

— Тихо, тихо, пане Філандере, тихо! — зупинив його професор Портер. — Я в цьому ще й сам не переконався.

Дуже обережно професор Портер зігнув праву ногу, й — о радість! — вона була неушкоджена. Затаївши подих, помахав лівою рукою над своїм простертим тілом — рука діяла.

— Диво, диво дивне! — промовив він.

— Кому це ви подаєте знак, професоре? — збуджено запитав пан Філандер.

Професор не став відповідати на таке двозначне запитання, а натомість обережно підвів з землі голову й кілька разів хитнув нею вперед-назад.

— Диво! Дизо дивне! — прошепотів учений. — І голова ціла.

А пан Філандер, де впав, там і лежав непорушно. Він не міг зважитися ворухнутися. Адже хіба здатна на таке людина, у якої зламані руки, ноги й хребет?

Одне око його було занурене у м'який мул. Скосивши інше, він нажахано дивився на дивні витівки професора Портера.

— Яка шкода! — вигукнув пан Філандер півголосом. Струс мозку викликав повну розумову аберацію! Як шкода такої ще молодої людини!

Професор Портер перевернувся на живіт і повільно вигнув спину, ставши подібним до величезного кота, який здибався з розлюченим псом. Потім сів і обмацав різні частини свого тіла.

— Усе на місці! — вигукнув учений. — Диво дивне, диво з див!

З цими словами він підвівся і, в'їдливо позирнувши на все ще розпластане тіло пана Самуеля Т. Філандера, сказав:

— Годі, годі, пане Філандере! Не час тепер ніжитись. Треба вставати й діяти!

Пан Філандер продер від бруду своє друге око і з німою люттю втупився у професора Портера. Але потім усе ж спробував підвестись, і ніщо не могло зрівнятися з його подивом, коли ця спроба чудово вдалася!

Втім, його обурення жорстоко-несправедливим зауваженням професора Портера ще не перекипіло, і він ладнався заперечити, коли це його погляд натрапив на дивну постать, що стояла неподалік і уважно їх обох розглядала.

Професор Портер підібрав свого блискучого шовкового капелюха, обережно почистив його рукавом і надяг на голову. Він помітив, що пан Філандер тицяє у щось поза його спиною, озирнувся і побачив непорушного велетня, голого, за винятком пов'язки на стегнах та кількох металевих прикрас.

— Добрий вечір, вельмишановний пане! — мовив професор, злегка піднявши циліндр.

На відповідь велетень жестом запросив старих іти за ним і пішов берегом туди, звідки вони щойно прийшли.

— Я вважаю, що ми вчинимо мудро, коли підемо за ним! — зауважив пан Філандер.

— Годі, годі, пане Філандере! — заперечив професор. — Недавно ви наводили напрочуд логічні аргументи на користь того, що табір знаходиться на південь від нас! Я ставився скептично до цього, але врешті-решт ви мене переконали, тому я і зараз переконаний, що ми повинні йти на південь, щоб приєднатися до наших друзів. Отже, я йду на південь!

— Але ж, професоре Портере, можливо, цей чоловік знає краще! Він, напевне, тубілець цієї частини світу! Принаймні пройдімо з ним хоч трохи.

— Годі, годі, пане Філандере! — урвав професор. — Мене важко переконати, та коли вже я переконався, моє рішення стає незмінним! Я рушаю в попередньому напрямку, хоч би мені й довелося обійти довкола Африканського континенту, щоб досягти місця призначення!

Подальшу суперечку припинив Тарзан, який переконався, що дивні люди не йдуть за ним, і вернувся до них. Він знову подав їм знак, але старі продовжували розмовляти.

Врешті від їхнього дурного невігластва велетневі урвався терпець. Він схопив переляканого пана Філандера за плече, і перш ніж поважний джентльмен встиг усвідомити, вбито його чи довіку скалічено, Тарзан міцно зашморгнув свою мотузку довкола шиї пана Філандера.

— Годі, годі, пане Філандере! — запротестував професор Портер. — Вам аж ніяк не личить піддаватися такому приниженню!

Але щойно ці слова вилетіли з його вуст, як його самого було схоплено й міцно залигано тією самою мотузкою. І Тарзан рушив на північ, ведучи за собою вже вкрай переляканих професора та його секретаря.

У мертвій мовчанці вони йшли, як здавалося стомленим і згорьованим старим, годину за годиною, поки нарешті піднялися на невеличкий пагорб і страшенно зраділи, побачивши не далі як за сто метрів омріяну хатину. Тут Тарзан звільнив їх і, вказавши на маленьку оселю, зник у джунглях.

— Диво дивне! Диво з див! — пробурмотів професор. — Ви ж бачите, пане Філандере, що я, як завжди, тримався слушної думки, і коли б ви

не були такі вперті та неслухняні, ми б уникли цілої низки дивовижних, не сказати б небезпечних, пригод. Будь ласка, змусьте себе коритися проводові досвідченішого й практичнішого розуму наступного разу, коли вам знадобиться мудра порада!

Пан Самуель Т. Філандер був надто втішений щасливим кінцем своїх пригод, щоб обуритися ущипливим докором професора. Натомість він схопив приятеля під руку і потяг його до хатини.

Жертви корабельної аварії страшенно пораділи, коли знову опинилися всі разом. Світанок застав їх за переповіданням різноманітних пригод та обговоренням питання про тотожність захисників та хранителів, яких вони здибали на цьому дикому березі.

Есмеральда була переконана, що це був не хто інший як янгол господній, посланий навмисне, щоб їх оберігати.

— Якби ти побачила, як він наминав сире лев'яче м'ясо, Есмеральдо, — зареготав Клейтон, — ти б подумала, що він вельми плотський янгол!

— Нічого небесного в його голосі не було, — зауважила Джейн Портер і ледь здригнулася, згадавши страхітливе ревіння, яке пролунало після вбивства левиці.

— До того ж він не дуже відповідає моєму уявленню про гідність небесних посланців, — зауважив професор Портер. — Цей… е… е… джентльмен залигав двох поважних, мудрих вчених і потяг їх джунглями на вірьовці, мов якихось корів!

17. ПОХОРОН

Коли зовсім настав ранок, товариство, у якому ніхто ні чого не їв від минулого ранку, заходилося готувати їжу.

Матроси зі "Стріли" вивантажили для п'ятьох висаджених пасажирів невеликий запас сушеного м'яса, консервованих супів та овочів, печива, муки, кави і чаю; усе це було нашвидкуруч розпаковано, аби вгамувати зголоднілі шлунки.

Наступним завданням було зробити хатину придатною для подальшого проживання, і з цією метою вирішено прибрати похмурі сліди трагедії, що скоїлася в давні часи.

Професор Портер та пан Філандер дуже зацікавлено заходились оглядати скелети. Вони встановили, що обидва кістяки належали чоловікові й жінці білої раси.

Маленькому кістякові було приділено надто мало уваги, оскільки те, що він лежав у колисці, не лишало сумнівів: це було немовля, народжене від нещасного подружжя.

Виносячи для поховання кістяк чоловіка, Клейтон виявив масивного персня, який, імовірно, був на пальці чоловіка в момент його смерті, оскільки крізь нього все ще була просунута одна з тонких кісток плесна.

Коли Клейтон підняв персня, щоб краще роздивитись, то від подиву аж скрикнув: на благородному металі був викарбуваний родовий герб Грейстоків.

Водночас Джейн Портер знайшла в шафі книжки, і коли розгорнула одну з них, то побачила на титульній сторінці напис: "Джон Клейтон, Лондон".

В іншій книжці було лише одне слово — "Грейсток".

— Дивіться, пане Клейтоне! — вигукнула дівчина. — Що це? На цих книжках стоять імена членів вашої родини!

— А ось, — урочисто додав той, — родовий перстень Грейстоків, який щез відтоді, відколи мій дядько, Джон Клейтон, колишній лорд Грейсток, зник, ймовірно, загинувши у морі.

— Але як ви поясните, що ми знайшли ці речі тут, у диких африканських джунглях? — вигукнула Джейн.

— Це, пані Портер, пояснити можна лише тим, — відповів Клейтон, — що покійний лорд Грейсток не втонув, а помер у цій хатині, і ці кістки — все, що залишилось від його тлінного тіла!

— Тоді це повинна бути леді Грейсток, — сказала Джейн Портер, показуючи на купу кісток на ліжку.

— Чудова леді Аліса, — сказав Клейтон, — про численні чесноти якої та красу я стільки чув від моїх батьків! Бідна, бідна жінка! — сумно прошепотів він.

Шанобливо і врочисто рештки покійного подружжя були поховані біля стіни їхньої маленької африканської хатини, а між ними поклали маленький кістяк Калиного дитинчати.

Загортаючи крихкі кісточки немовляти у шмат полотна, пан Філандер звернув увагу на його череп. Потім підкликав професора Портера, й вони півголосом кілька хвилин розмовляли.

— Диво! Диво дивне! — говорив професор Портер.

— Як собі хочете, — наполягав пан Філандер, — але ми повинні негайно повідомити пана Клейтона про наше відкриття.

— Годі, годі, пане Філандере, годі! — запротестував професор Архімедес Кв. Портер. — Лишіть мертвих у спокої!

І ось сивий старий став читати заупокійну молитву над могилою, а четверо його супутників стояли з похиленими головами, знявши капелюхи.

З сусіднього дерева Тарзан спостерігав урочисту церемонію, але найпильніше вій пас очима тендітну постать та миле обличчя Джейн Портер.

Нові почуття пробуджувались у його дикій, темній душі. Лісовик не знав, чому він так дуже зацікавився цими людьми, яка причина змусила його зазнати таких труднощів задля порятунку трьох чоловіків. І не міг збагнути, чому він відірвав Сабор від тендітного тіла чужинки.

Чоловіки, певна річ, були дурні, смішні та боягузливі. Навіть мавпочки Ману розумніші за них… Якщо він, Тарзан, тієї самої породи, що й вони, то йому навряд чи можна пишатися своїм походженням!

Але дівчина… о, це зовсім інша справа! Тарзан чомусь знав, що вона створена для того, щоб бути під його захистом, а його призначення — захищати її.

Він не розумів, навіщо викопали велику яму. Щоб закопати сухі кістки?

Було б на тих кістках м'ясо — це ще зрозуміло, адже лише загрібши в землю, можна було врятувати м'ясо від гієни Дінго та інших злодіяк із джунглів.

Засипавши могилу, всі повернулися до хатини. Есмеральда все ще гірко оплакувала двох людей, про існування яких вона щойно довідалася і які померли двадцять років тому. Несамохіть негритянка позирнула на бухту, і її очі вмить висохли.

— Ви подивіться лишень на тих матросів! — пронизливо закричала вона, показуючи на "Стрілу". — Залишають нас самих на цьому клятому острові!

І справді, "Стріла" повільно виходила у відкрите море крізь вузьку бухту.

— Вони обіцяли залишити нам вогнепальну зброю та набої, — зауважив Клейтон. — Безсердечні люди!

— Усе це справа рук того суб'єкта, якого звуть Снайпсом, я певна! — докинула Джейн Портер. — Кінг був жорстокою людиною, але ж трішки й гуманною. Якби вони його не вбили, я знаю, він би потурбувався про те, щоб ми отримали все необхідне, і лише потім лишив би нас напризволяще!

— Як шкода, що вони не провідали нас перед відплиттям! — сказав професор Портер. — Я попросив би їх залишити нам скарб, адже я зовсім розорюся, якщо він пропаде!

Джейн Портер сумно подивилася на батька.

— Не варто про це думати, любий тату, — мовила дочка. — Це б нічого не дало, бо вони перебили офіцерів лише заради цього скарбу й через те саме висадили нас на цей жахливий берег.

— Годі, годі, дитино, годі! — заперечив професор Портер. — Ти славне дитя, але ти недосвідчена в життєвих справах! — і, відвернувшись, професор Портер спроквола почвалав до джунглів, заклавши руки за спину під полами сурдута і втупивши очі в землю.

Донька провела його поглядом, жалісно посміхаючись, а тоді обернулась до пана Філандера й прошепотіла:

— Будьте ласкаві, не давайте йому вештатись так, як учора! Ви ж знаєте, всі ми розраховуємо, що ви вбережете його.

— З ним що не день, то важче порозумітись, — відповів пан Філандер і глибоко зітхнув. — І зараз він, мабуть, вирушив до директора зоопарку поскаржитися на те, що минулої ночі один з левів гуляв на волі! О міс Джейн, ви не знаєте, що я від нього терплю!

— Знаю, знаю, пане Філандере, але хоч ми всі й любимо його, лише ви здатні знайти з батьком спільну мову; хоч би що він вам казав, а все ж він поважає вашу глибоку освіченість і тому прислухається до ваших міркувань. Бідолаха не розрізняє ерудицію та здоровий глузд!

Трохи знічений, пан Філандер рушив навздогін за професором Портером, силкуючись утямити, чи йому пишатись, а чи засмутитися від двозначного компліменту міс Портер.

Тарзан завважив вираз відчаю на обличчях маленької групи, що слідкувала за відплиттям "Стріли". Тому, а ще тому, що корабель був для нього великою дивиною, велетень вирішив дістатися на піщану косу на північ від протоки, аби ще раз якнайкраще роздивитися його, а також, коли вдасться, дізнатись, куди він вирушає.

Він чимдуж помчав по деревах і досяг піщаної коси за хвилину після того, як корабель вийшов з бухти, тож добре роздивився усі дива цього чудернацького плавучого дому

З двадцятеро чоловіків бігали туди-сюди палубою, тягну чи і смикаючи канати.

Повівав легенький береговий бриз, і корабель пройшов вихід з бухти із напівпіднятими вітрилами; але за косою піднялися всі вітрила, щоб корабель якомога швидше вийшов у море.

З глибоким захопленням Тарзан слідкував за красивими маневрами судна. Йому закортіло побути на борту. Незабаром гострі Тарзанові очі помітили легенький димок далеко на північному обрії, і він зацікавився: що ж могло горіти диміти серед великих вод?

Майже одночасно із ним помітив це і вахтовий на "Стрілі", й через кілька хвилин Тарзан побачив, що вітрила вже спущено й закріплено, а корабель повернув. Лісовик здогадався: судно вертається до берега!

Людина на носі раз у раз опускала в море канат, до кінця якого була прив'язана невелика річ. Тарзан гадки не мав, навіщо матроси таке роблять.

Нарешті судно стало прямо проти вітру, матроси кинули якір і згорнули всі вітрила. На палубі зчинилась велика метушня.

На воду спустили човен, і в нього звантажили велику скриню. Потім дванадцятеро матросів швидко завеслували до того місця, де серед листя на дереві причаївся Тарзан.

Коли човен наблизився, Тарзан побачив, що за стерном сидить чоловік із пацючим обличчям.

Кількома хвилинами пізніше човен зарився носом у пісок. Люди вистрибнули з нього й витягли на берег велику скриню. Вони перебували на північному боці коси, то й не були помітні мешканцям хатини.

Хвилину матроси злісно сварилися. Потім чоловік із пацючим обличчям подався з кількома товаришами на невеликий пагорб, де стояло дерево, на якому ховався Тарзан. Кілька хвилин вони роззиралися навсебіч.

— Це добре місце! — сказав матрос із пацючим обличчям, тицьнувши в землю під Тарзановим деревом.

— Не краще за будь-яке інше! — заперечив хтось із його супутників.

— Якщо нас застукають із скарбом на борту, то неодмінно заберуть скриню! Ми можемо закопати скарб тут, сподіваючись, що хоч хто-небудь із нас уникне каторги й повернеться сюди, щоб ним скористатися!

Чоловік із пацючим обличчям гукнув решту від човна, й матроси неквапливо підійшли до нього з лопатами й кайлами.

— Покваптесь-но, ви! — закричав Снайпс.

— Замовкни! — похмуро відповів один з них. — Ти не адмірал, а кляте лайно!

— Я капітан тут, хоч і мушу доводити це тобі, швабро! — заверещав Снайпс, присмачуючи свої слова порцією брудної лайки.

— Тихо, хлопці! — застеріг один із них, хто досі мовчав. — Буде тільки гірше, якщо ми зараз пересваримося!

— Цілком слушно, — погодився матрос, який постав проти начальницького тону Снайпса, — але з тієї самої причини нікому не вільно дерти носа у нашому товаристві!

— Ви, хлопці, копайте тут, — сказав Снайпс, показуючи на місце під деревом, — а поки ви копатимете, Пітер нехай зробить карту цього місця, щоб ми могли його згодом знайти. Ви, Томе, Білле, захопіть з собою ще двох і тягніть сюди скриню.

— А ти що робитимеш? — не вгавав той самий матрос, який був обурився. — Просто будеш командувати?

— Діло робіть! — пробурчав Снайпс. — Ви що думаєте — ваш капітан махатиме лопатою разом з вами, чи що?

Всі люто зиркнули на нього. Ніхто не любив Снайпса, а його поведінка відтоді, як він убив Кінга, справжнього ватажка й верховоду повстанців, лише дужче розпалювала вогонь матроської ненависті.

— Ти хочеш сказати, що не збираєшся взяти лопату й допомогти нам? Чи в тебе спина поламана? — сказав Тарант — матрос, що заговорив перший.

— Не збираюсь! — відрізав Снайпс, нервово торсаючи руків'я револьвера.

— Тоді, Богом клянусь, — проголосив Тарант, — якщо ти не візьмеш лопату, то дістанеш кайло!

І, високо змахнувши кайлом, важко вгородив його Снайпсові в голову.

Хвилину матроси помовчали, а тоді котрийсь подав голос:

— Так йому, падлюці, й треба!

Інший заходився довбати землю кайлом. Земля була м'яка, тож матрос відклав кайло і взявся за лопату, решта приєдналася до нього. Про вбивство більше не говорили, але працювали з кращим настроєм, аніж увесь той час, поки Снайпс командував ними.

Потім, коли вже викопали досить глибоку яму, щоб помістилася скриня, Тарант порадив копнути ще кілька штихів, щоб покласти ще й Снайпсове тіло на скриню.

— Це зіб'є з пантелику хоч кого, якщо копатимуть тут! — пояснив він.

Решта пристала на ту хитромудру пропозицію, і яму продовжили вгорі для трупа та заглибили посередині для скрині, яку було попередньо загорнуто з брезент і покладено віком донизу, так що воно опинилося на один фут нижче дна могили. Скриню присипали землею, яку втрамбували так, що дно могили стало рівне й гладеньке.

Потім двоє матросів безцеремонно перепхнули покійника в могилу, забравши в нього спершу зброю та всякий дріб'язок, який поділили між усіма.

Врешті засипали могилу землею і ретельно її втоптали. Залишки викопаної землі матроси розкидали довкола, а на свіжу могилу нанесли купу всякої рослинності й старанно повкладали ту зелень зверху якнайприродніше, аби цілком приховати сліди того, що в цьому місці хтось порушив землю.

Впоравши свою роботу, матроси вернулися до човна й швидко попливли до "Стріли".

Бриз відчутно посилився, а що димок на обрії став хмарою, то заколотники, не зволікаючи, підняли вітрила й помчали не південний захід.

Тарзан, який зацікавлено спостерігав усе, що відбувалося, почав розмірковувати про дивні дії цих кумедних істот.

Він намагався вгадати: що ж там, у закопаній скрині?

Якщо скриня цим людям не потрібна, чом вони не кинули її у воду? Це було б простіше!

"Ага! — подумав він. — Те, що в скрині, їм потрібне! Люди сховали її тут, тому що сподіваються вернутися по свій скарб!"

Тарзан зістрибнув додолу й заходився оглядати землю довкола могили. Чи не загубили ці істоти чогось, що могло б йому придатись? Невдовзі він знайшов лопату під хмизом, який матроси накидали на могилу.

Він схопив знаряддя й спробував орудувати ним так, як працювали матроси. Виявилося, що заняття це не з приємних, бо лопата ранила його босу ногу, але він уперто трудився, аже поки частково не відкопав мертве тіло. Тарзан витяг трупа з могили й відклав набік. І копав далі, доки дістався скрині. Тоді витяг і скриню з ями й поставив поруч небіжчика. Засипав яму від скрині, поклав трупа назад в могилу, а потім, коли засипав землю і притрусив хмизом, заходився поратись біля скрині.

Четверо матросів знемагали нещодавно під її тягарем. А велет Тарзан підняв скриню так легко, як звичайна людина підняла б порожнього ящика, закинув лопату на мотузці за спину й поніс свою здобич у найглухіший закутень джунглів.

З такою незручною ношею Тарзан не міг вільно мандрувати по деревах, тому йшов стежками, і то порівняно швидко.

Кілька годин він прямував майже несхибно на схід, поки не дійшов до непроникної стіни із сплутаних і переплетених рослин. Тоді виліз на нижні гілки й ще за чверть години виринув у амфітеатрі мавп, де ті збираються для нарад і виконання обрядів думдум.

Він почав рити в центрі галявини неподалік барабана чи то вівтаря. Це була праця, тяжча за вибирання свіжоскопаної землі, але Тарзан був

наполегливий і ревно працював, аж поки втішився виглядом ями, досить глибокої, щоб заховати в ній скриню від сторонніх очей.

Навіщо ж він виконував усю цю роботу, не знаючи, що там, у скрині?

Лісовик Тарзан тілом і духом був людиною, але виховання та обставини прищепили йому чимало мавпячого. Свідомість підказувала йому, що в скрині є скарб, а то б люди її не ховали. Мавпяче виховання спонукало його наслідувати все нове і незвичайне, а природна цікавість, однаково притаманна і людям, і мавпам, підохочувала його відкрити скриню й роздивитися її вміст.

Але важкий замок і міцне металеве окуття ніяк не поступались ані його кмітливості, ані величезній силі, тож Тарзан змушений був закопати скриню, так і не вдовольнивши своєї цікавості.

Поки Тарзан, полюючи і вгамовуючи голод, вернувся до хатини, вже зовсім смеркло.

Маленьку оселю заливало світло. Клейтон знайшов цілу бляшанку з гасом, яка простояла упродовж двадцяти років: це була частина запасів, залишених лордові Грейстоку Чорним Майклом. Лампи також були придатні до вжитку, тож хатина постала перед очима вкрай здивованого Тарзана освітленою зсередини. Там було світло, наче вдень! Юний лісовик не раз намагався з'ясувати справжнє призначення ламп. Читання і малюнки пояснили йому, в чому річ, але лишалось незрозумілим, що треба зробити з тими лампами, аби змусити їх виробляти дивне проміння, яке — це можна було збагнути з деяких малюнків — вони випускали на довколишні речі.

Він припав до найближчого від дверей вікна і побачив, що хатину розділено навпіл грубою загорожею з гілля та вітрильного полотна.

У передній кімнаті було троє чоловіків. Двоє старших завзято сперечалися, а молодший, що сидів на саморобному ослінчику, прихилившись спиною до стіни, заглибився в читання однієї з Тарзанових книжок.

Тарзана чоловіки не дуже цікавили, тож він відійшов до другого вікна. Там була дівчина. Яке чудове обличчя, яка ніжна білосніжна шкіра на тому личку!

Дівчина писала біля вікна за Тарґановим столом. У дальньому кутку кімнати, влігшись на оберемкові трави, спала негритянка.

Цілу годину, поки юна красуня писала, Тарзан не відривав від неї спраглих очей. Як хотілось йому заговорити з нею! Але він не зважувався на таку спробу, не бувши певний, що дівчина зрозуміє його краще, ніж нещодавно молодий чоловік, та й боявся злякати її.

Нарешті вона підвелася, лишивши рукопис на столі, підійшла до ліжка й заходилася поправляти постіль з м'яких трав. Потім розпустила шовкову хмару золотавого волосся, яке облямовувало її голову. Воно огорнуло її овальне обличчя мерехтливим водоспадом, який палав, неначе матове золото в променях штучного сонця, і хвилями скочувався нижче тонкого стану.

Тарзан був зачарований. Дівчина загасила лампу, і все в хатині умить окуталося чорною імлою.

Але Тарзан спостерігав далі. Він прокрався впритул до вікна і, дослухаючись, вичікував десь із півгодини. Врешті він був винагороджений, почувши рівне дихання, — дівчина заснула.

Він обережно, по плече, просунув руку між брусками ґрат і нечутно обмацав стола. Врешті пальці натрапили на рукопис Джейн Портер, і

тоді, стискаючи дорогоцінну знахідку, Тарзан так само обережно витяг руку назад.

Згорнувши листи в маленький пакунок і засунувши його в сагайдак, юний лісовик м'яко й нечутно, мов тінь, щез у джунглях.

18. У ПАСТЦІ ДЖУНГЛІВ

Наступного дня Тарзан прокинувся рано-вранці, і його перша думка була та сама, що й остання напередодні ввечері, — про дивний рукопис, захований у сагайдаці.

Він квапливо витяг ті аркушики, відчайдушно сподіваючись, що зуміє прочитати все, що написала ввечері прекрасна біла дівчина.

Коли ж він позирнув на рукопис, то відчув найбільше розчарування, якого будь-коли зазнавав у житті. Ніколи досі Тарзан не прагнув чогось так сильно, як тепер бажав прочитати послання золотоволосої істоти, що так яскраво й несподівано вторглася в його життя.

Дарма що листа адресовано не йому. Лист був виразом її думок, і цього для Тарзана було цілком досить. Але ж як його ошукали ці незрозумілі знаки! Адже літер у такому вигляді Тарзан ніколи не бачив. Ще й нахилених в інший бік, не так, як у друкованих книжках і в кількох бачених ним рукописах.

Навіть оті дрібні "комашки" з чорної книжки були йому знайомі й дружні, хоча їхні сполучення нічого йому не казали... А ці "комашки" були нові й невідомі.

Цілих двадцять хвилин лісовик роздивлявся рукописні літери, аж доки помалу вони стали набувати знайомих для нього, хоч і спотворених обрисів. Ой, та це ж його давці друзі, тільки жорстоко скалічені!

Несподівано Тарзан розібрав слово в одному, тоді в іншому місці! Його серце затьохкало з радощів. Він може читати і прочитає листа.

Ще за півгодини Тарзан уже швидко посувався вперед і, за винятком деяких незнайомих слів, легко розібрав лист.

Прочитав він ось таке:

"Західний берег Африки,

близько 10° південної широти

(як стверджує пан Клейтон).

3 (7) лютого 1909 р.

Газелі Стронг,

Балтімор, Меріленд.

Люба Газеле!

Ти, може, назвеш мене дурною, бо я пишу листа, що навряд, чи коли дійде до тебе, але я просто повинна розповісти кому-небудь про наші жахливі поневіряння відтоді, як ми відпливли з Європи на упослідженій долею "Стрілі".

Якщо ми ніколи не дістанемось до цивілізованих країн (а це більш ніж імовірно), цей лист буде принаймні коротким звітом про події, що ведуть до нашої остаточної долі, хоч би якою вона була.

Як ти знаєш, малося на меті, що ми вирушаємо у наукову експедицію до Конго. Гадалося, що тато сподівається довести існування якоїсь

страшенно давньої цивілізації, решткі якої сховані в долині Конго. Аж коли ми вийшли в море, з'ясувалась істинна мета експедиції. Виявилось, що якийсь старий книжковий хробак, власник книжково-антикварного магазину в Балтіморі, знайшов між сторінок дуже давнього іспанського манускрипта листа, написаного у 1550 році В тому листі розповідалось про пригоди повсталого екіпажу іспанського галеона, що плив з Іспанії до Південної Америки з великим вантажем "дублонів" та "восьмірних монет", якщо не помиляюсь, — ці назви воістину звучать дуже моторошно і по-розбійницьки.

Листа написав один із колишніх матросів галеона до свого сина, а на той час, коли писано листа, матрос був уже власником іспанського торговельного судна.

Минуло багато часу від змальованих у листі подій, і ста рий зробився шанованим мешканцем провінційного іспанського містечка, але любов до золота була у нього настільки сильна, що він ризикнув усім і повідомив сина, як можна віднайти казковий скарб.

Автор листа розповідає, як через тиждень після відплиття з Іспанії екіпаж здійняв заколот і перебив усіх офіцерів та пасажирів, що чинили опір. Але цим заколотники занапастили самі себе, адже не залишилось нікого, хто б міг керувати судном у відкритому морі.

Упродовж двох місяців їх носило по морю, аж доки, нарешті, хворих і ледь живих від цинги, голоду та спраги, викинуло на невеличкий острівець.

Галеон вилетів на берег і розбився на друзки, але десятьом, котрі вціліли, пощастило врятувати одну велику скриню з золотом.

Матроси закопали її на острові і впродовж трьох років жили там, постійно надіючись на порятунок.

Один по одному вони хворіли і вмирали, аж доки зостався лише один автор листа.

Спочатку десятеро уцілілих матросів збили з уламків галеона човна, але, не мавши аніякого уявлення про те, де розташований їхній острів, не насмілювались вирушити в море.

Одначе, коли всі товариші перемерли, самотність стала так гнітити єдиного, хто вижив, що він не міг далі терпіти й волів краще вже ризикнути смертю у відкритому морі, аніж збожеволіти на безлюдному острові. Поскнівши майже рік самотою, він підняв вітрило на своєму маленькому суденці.

На щастя, його понесло на північ, і через тиждень матрос опинився у фарватері рейсів іспанських торговельних кораблів, що курсували між Вест-Індією та Іспанією. Незабаром його підібрав корабель, який повертався на батьківщину.

Врятований розповів звичайну історію корабельної аварії: мовляв, загинула більшість екіпажу, а ті, хто врятувався на острові, усі, крім нього, перемерли. Він змовчав і про бунт, і про закопаний скарб.

Власник корабля запевнив потерпілого, що, судячи з того місця, де його підібрано, і з вітрів, які віяли останнім часом, він міг перебувати лише на одному з групи островів Зеленого Мису, а це — біля західного берега Африки, між 10° та 17° північної широти.

У своєму листі колишній моряк змалював острів якнайдокладніше і так само й місце, де закопано скарб, іще й додав маленьку саморобну карту, найкумеднішу з усіх, що я будь-коли бачила: дерева, скелі й місце, де закопано скарб, там позначено грубо надряпаними хрестиками.

У мене серце обірвалося, коли я почула про справжню мету експедиції. Знаючи всю легковірність та непрактичність мого любого дивака, я потерпала, щоб його знову не ошукали, надто коли дізналася, що він заплатив за лист і карту тисячу доларів.

Моя тривога переросла у відчай, коли з'ясувалось, що батько позичив ще десять тисяч доларів у Роберта Канлера і дав векселя на ту суму.

Пан Канлер не вимагав гарантій, і ти знаєш, люба моя, що мені загрожує в тому випадку, якщо нам не вдасться викупити векселя. О, як я ненавиджу цю людину!

Ми, однак, намагалися не сумувати, але пан Філандер та пан Клейтон, що приєднався до нас у Лондоні просто так, лише з любові до пригод, були настроєні так само скептично, як і я.

Коротше кажучи, ми розшукали й острів, і скарб — величезну, оббиту залізом дубову скриню, загорнуту в кілька шарів просякнутої олією парусини, і так само міцну й неушкоджену, якою її закопали майже чотириста років тому.

Скриня була повна-повнісінька золотих монет і така важка, що її ледве підняли четверо матросів.

Такі фатальні скарби, напевне, не приносять своїм власникам нічого, окрім убивств та нещасть, адже третього дня по відплиттю з островів Зеленого Мису наш екіпаж учинив заколот і перебив усіх своїх офіцерів. Це було найжахливіше з усього, що я будь-коли зазнала, — я навіть не можу писати про це.

Матроси й нас хотіли вбити, але один з них, їхній ватажок на прізвисько Кінг, не дозволив цього; вони попливли на південь — попід

берегом до пустельного місця, де помітили зручну затоку, і там нас висадили й покинули.

Екіпаж відплив із затоки сьогодні, захопивши скарб, але пан Клейтон стверджує, буцім їх спіткає доля заколотників з того давнього галеона, адже Кінга, єдиного з матросів, котрий трохи тямив у навігації, убив один із заколотників того ранку, коли нас висадили на берег.

Шкода, що ти не знайома з паном Клейтоном. Він дуже симпатичний чоловік і, якщо я не помиляюсь, вельми закоханий в мене, бідолашну.

Він єдиний син лорда Грейстока і коли-небудь успадкує титул і маєтки. Окрім того, у нього самого чималий капітал; але те, що він стане англійським лордом, мене вельми засмучує. Ти знаєш, як я ставлюся до американських дівчат, що виходять заміж за титулованих іноземців. Ох, коли б він був просто американським громадянином!

Але він, бідолаха, в цьому не винен і нічим — хіба походженням — не осоромить моєї любої батьківщини, а це найкраще, що я можу сказати про чоловіка.

Ми зазнали моторошних пригод відтоді, як нас висаджено на берег. Тато й пан Філандер заблукали в джунглях, і за ними гнався справжній лев.

Пан Клейтон також заблукав і двічі зазнав нападів диких звірів. Ми з Есмеральдою витримали у старій хатині облогу воістину справжньої левиці-людожерки. О, це був просто жах!

Але дивовижніша за все була незвичайна істота, яка вирятовувала нас! Я того рятівника не бачила, але і пан Клейтон, і тато, й пан Філандер бачили і стверджують, що це геть богоподібна біла людина, засмагла до темно-коричневого кольору, дужа, мов дикий слон, рухлива, як мавпа, і сміліва, неначе лев.

Він не розмовляє англійською, і коли вчинить що-небудь благородне, то зникає швидко й таємниче, мов безтілесний дух.

Окрім нього, у нас є ще один дивний сусіда, який написав гарними друкованими літерами записку англійською мовою і прикріпив до дверей хатини, яку ми зайняли: записка була пересторогою — не псувати його майно! Він підписався: "Тарзан, мавпячий годованець".

Ми його не бачили, але гадаємо, що він переховується десь неподалік, бо один з матросів, котрий хотів застрелити пана Клейтона, дістав у плече списа, якого пустила з джунглів чиясь невидима рука.

Матроси залишили нам дуже скромний запас харчів, тож ми, маючи лише один револьвер із трьома патронами, не знаємо, як здобуватимемо їжу, хоча пан Філандер стверджує, ніби ми можемо проіснувати скільки завгодно, харчуючись дикими плодами та горіхами, що ними рясніють джунглі.

Я дуже втомилася, тож укладаюся на свою кумедну постіль з трав, яких назбирав для мене пан Клейтон, але час від часу буду дописувати до цього листа в міру того, як розвиватимуться події.

Любляча Джейн Портер".

Прочитавши листа, Тарзан довго і вперто розмірковував. Він довідався про стільки нових та дивовижних речей, що у нього голова йшла обертом від намагання все осягнути.

Отже, ті люди не знають, що він і є Тарзан. То він їм скаже. На своєму дереві Тарзан спорудив грубий прихисток із гілля й листя, під яким сховав від дощу нечисленні скарби, винесені з хатини. Поміж них було кілька олівців.

Він узяв олівця і під підписом Джейн Портер написав: "Я — Тарзан, мавпячий годованець". Він вирішив, що ці кілька слів усе з'ясують. А згодом він поверне листа до хатини.

Що ж до їжі, то їм нема чого хвилюватись: Тарзан буде їм за постачальника.

Наступного ранку Джейн Портер знайшла зниклого листа на тому самому місці, де поклала його дві ночі тому. Дівчина здивувалась, та коли побачила під своїм підписом слова, написані друкованими літерами, то відчула, як моторошний холодок пробіг по її спині. Вона показала листа чи, точніше, лише підпис Клейтонові.

— І подумати лишень, що ця дивна істота слідкувала за мною увесь той час, поки я писала! — сказала вона. — О! Я тремчу від самої думки про це.

— Але, судячи з усього, він приязно до нас настроєний, — заспокоював її Клейтон. — Він повернув вашого листа, нікого не кривдить і, якщо я не помиляюсь, залишив цієї ночі біля наших дверей відчутний знак своєї дружби: я щойно виходив і знайшов тушу дикого кабана!

Відтоді день рідко минав без того, щоб вони не знаходили дарунка у вигляді дичини або якої іншої поживи.

Іноді це був молодий олень чи купа дивної готової їжі, пироги з маніоки, поцуплені в селищі Мбонги, або вепр чи леопард, а одного разу — лев!

Тарзан відчував величезну насолоду, полюючи дичину для цих чужинців. Йому здавалось, що жодне земне благо не може дорівнятися піклуванню про благополуччя та безпеку чудової білої дівчини.

Якось він піде у табір вдень і порозмовляє з людьми з допомогою маленьких "комашок", знаних і їм, і Тарзанові.

Але з'ясувалось, що він не може подолати в собі остраху дикого лісового звіра, і день минав за днем, а він ніяк не наважувався здійснити свій намір.

Чи не кожного дня професор Портер із заклопотано-байдужим виглядом вирушав просто в пащу смерті. Пан Саму ель Т. Філандер, який ніколи не вирізнявся вгодованістю, став скидатися на тінь тіні від постійного неспокою та розумового напруження, викликаних титанічними зусиллями вберегти професора.

Минув місяць. Тарзан уже остаточно зважився відвідати табір вдень. Було трохи за полудень. Клейтон пішов на північний край затоки пильнувати, чи не пропливатиме часом корабель. Там він наскладав пірамідою величезну купу хмизу, яку мав намір підпалити, щоб дати знак, коли на обрії з'явиться пароплав або вітрильник.

Професор Портер побрів понад берегом на південь від табору, і з ним попідручки поплентався пан Філандер, умовляючи його вернутись, перш ніж знову потраплять у лапи якому-небудь звіру.

Слідом за ними Джейн Портер та Есмеральда також подалися в джунглі і, шукаючи плодів, усе далі відходили від хатини.

Тарзан стояв біля дверей маленької оселі і мовчки чекав на їхнє повернення — на мить, коли він зможе бачити, слухати її і, може, навіть доторкнутися до неї. Юний лісовик не знав Бога, але був ладен обожнити жінку, як жоден інший чоловік на світі.

Аби збавити час, Тарзан почав писати їй листа. Сам він не був певен, чи зуміє передати листа з рук в руки, але з величезним задоволенням

дивився, як його думки втілюються в друковані літери. Ось що він написав:

"Я — Тарзан, вихованець мавп. Я люблю вас. Я — ваш. Ви — моя. Ми завжди житимемо разом тут, у моєму домі. Я буду вам приносити найкращі плоди, найніжніших оленів, найсмачнішу дичину, яка бродить у лісі. Я полюватиму для вас. Я — найславетніший серед мисливців джунглів. Я буду битися за вас? Я наймогутніший серед бійців джунглів. Ви — Джейн Портер, я це довідався з вашого листа. Коли ви це побачите, то зрозумієте, що це для вас, і що Тарзан любить вас".

Коли він, стрункий, неначе молодий індіанець, дописав листа і знову став біля дверей, його сторожкий слух уловив знайомий звук. Це велика мавпа рухалася по нижніх гілках дерев.

Якусь мить він напружено прислухався. І раптом із джунглів долинув розпачливий крик жінки! Тарзан, кинувши на землю свого першого любовного листа, метнувся в джунглі, мов пантера.

Клейтон, професор Портер і пан Філандер також почули крик і через кілька хвилин, засапані, прибігли до хатини, ще на бігу засипаючи одне одного тисячею схвильованих запитань. Одного погляду на хатину було досить, щоб ствердились їхні найгірші сподівання.

Джейн Портер та Есмеральди не було в оселі!

Разом із обома старими Клейтон негайно кинувся в джунглі, голосно гукаючи дівчину. Вони блукали з півгодини, перш ніж Клейтон випадково наштовхнувся на простерте тіло Есмеральди. Він нахилився до неї, помацав пульс і послухав серце. Негритянка була жива. Англієць трусонув її.

— Есмеральдо! — закричав він їй у вухо. — Есмеральдо! На Бога, де міс Портер? Що трапилось? Есмеральдо!

Негритянка повільно розплющила очі. Вона побачила Клейтона й джунглі довкола.

— О Габерель! — вигукнула вона і знову знепритомніла.

На той час підійшли професор Портер і пан Філандер.

— Що нам робити, пане Клейтоне? — озвався старий професор. — Де шукати? Доля не може бути такою жорстокою, щоб зараз забрати у мене мою маленьку дівчинку!

— Насамперед треба привести до тями Есмеральду, — сказав Клейтон. — Вона скаже, що скоїлось. Есмеральдо! — знову закричав він, грубо трусячи негритянку за плечі.

— О Габерель, я хочу вмерти! — закричала нещасна жінка, міцно жмурячи очі. — Дай мені померти, милостивий Боже, не дай мені знов побачити ту страхолюдну пику. Навіщо ти послав дідька по бідну стару Есмеральду? Вона ж нікому нічого лихого не зробила. Боже, слово честі, нічого лихого! Вона цілком невинна, Боже! Так, так, це правда!

— Ну, ну, Есмеральдо! — закричав Клейтон. — Тут не Бог а пан Клейтон! Розплющ очі!

Есмеральда виконала наказ.

— О Габерель, слава Богу! — зітхнула вона.

— Де міс Портер? Що скоїлось? — допитувався Клейтон.

— Хіба міс Джейн тут нема? — скрикнула Есмеральда, сідаючи так швидко, що ніхто з присутніх тієї миті й не сказав би, що вона таки

чималенько важить. — О Боже! Тепер я пригадую! Він, напевне, забрав її! — І негритянка розридалася, забідкалась.

— Хто забрав її? — закричав професор Портер.

— Високий велетень, увесь заросли вовною!

— Горила, Есмеральдо? — спитав пан Філандер, і троє чоловіків затаїли подих від страшного здогаду.

— Я думала, що це дідько, але це, певно, один із тих, кого ви називаєте горилопардами! Ох, бідне моє дитятко, ох, бідна моя крихітка!

І Есмеральда знову нестримно заридала.

Клейтон негайно заходився шукати сліди, але йому вдалося знайти лише купку зім'ятої трави, а його знання лісу було не досить, аби зробити правильні висновки.

До самого вечора блукали вони джунглями і аж тоді зневірились, признавшись самі собі, що пошуки їхні марні: вони не знали навіть, куди горила понесла Джейн Портер.

Тільки пізно увечері в хатині зібралися мовчазні, пригнічені горем її мешканці.

Врешті професор Портер порушив мовчанку. Його тон не був тоном ученого педанта, що розмірковує про незнані абстракції. Це промовляла людина дії, але в голосі професора вчувалася не тільки рішучість, а й невимовна безнадія і горе, на які серце Клейтона відгукнулося спазмом болю.

— Я трошки полежу, — сказав старий, — і спробую заснути. А завтра рано-вранці я візьму стільки харчу, скільки зможу піднести, й шукатиму Джейн, аж поки знайду. Я не повернуся без неї!

Йому відповіли не зразу. Кожен був заглиблений у власні гіркі думи й кожен розумів, як і старий професор, значення його останніх слів: професор Портер ніколи не повернеться з джунглів!

Нарешті Клейтон підвівся і м'яко поклав руку на похилене плече професора Портера.

— Я, звичайно, піду з вами! — сказав він.

— Я знав, що ви це запропонуєте, що ви захочете піти, пане Клейтоне, але ви не повинні цього робити. Моїй Джейн уже ніхто не допоможе. Я іду тільки для того, щоб загинути разом з нею і знати, що моя дівчинка не лежить самотою, кинута в страшних джунглях. Одні гілки й листя накриють нас, одні дощі поливатимуть нас. Я мушу йти сам, бо вона — моя донька і єдина істота на землі, якій я віддаю мою любов!

— Я піду з вами! — просто сказав Клейтон.

Старий підвів голову й уважно подивився на енергійне, гарне обличчя Вільяма Сесіля Клейтона. Можливо, він прочитав на ньому кохання до його доньки — почуття, яке молодий англієць плекав у своєму серці.

Досі професор був надто заглиблений у свої власні вчені думки, щоб помічати ті щоденні дрібниці та випадкові фрази, які давно підказали б практичнішій людині, що молоді люди дедалі більше горнуться одне до одного.

— Як хочете, — сказав він.

— Можете розраховувати й на мене, — вимовив пан Філандер.

— Ні, мій вірний старий друже, — заперечив професор Портер. — Ми не можемо йти всі! Було б негуманно, жорстоко залишити тут саму бідну Есмеральду, та й троє досягнуть не більшого успіху, аніж один. І без того надто багато смертей у цьому жорстокому лісі! Спробуймо заснути!

19. КЛИЧ ПЕРВІСНОГО СВІТУ

Відтоді, як Тарзан залишив плем'я великих людиноподібних мавп, їх постійно терзали чвари та суперечки.

Теркоз виявився жорстоким і примхливим царем, тож один по одному старіші й слабкіші самці, на яких він найчастіше випробовував свою лиху вдачу, забирали свої сім'ї та відходили чимдалі в глиб краю, де безпечніше.

Але зрештою і ті, що залишились, були доведені до відчаю грубими витівками Теркоза, і сталося так, що дехто з них згадав прощальну пораду Тарзана:

— Якщо у вас буде жорстокий цар, не робіть так, як роблять інші мавпи, і не намагайтеся повставати проти нього поодинці! Натомість зберіться двоє-троє або й четверо разом і нападіть на нього! Коли ви так учините, тоді жоден вождь не насмілиться поводитися не так, як належить, адже четверо вас можуть відлупцювати будь-якого ватажка, хоч би він і був дужчий за кожного з вас!

Самець, що згадав цю мудру пораду, повторив її кільком своїм приятелям; і, коли того дня Теркоз повернувся до племені, йому влаштували вельми теплу зустріч.

Без попереджень п'ятеро величезних волохатих звірів накинулись на Теркоза тієї миті, коли він підійшов до гурту. В душі ватажок був знахабнілим боягузом, що характеризує забіяк серед мавп так само, як і серед людей, тож він не прийняв смертельного бою, а вирвався і хутчій втік на рятівне гілля лісу.

Теркоз двічі намагався повернутися до племені, але щоразу на нього нападали й виганяли геть; нарешті він облишив свої спроби і, сповнений шаленства та ненависті, сховався в джунглях.

Саме в такому настрої, перекидаючися з гілки на гілку, страшний людиноподібний звір несподівано здибав у джунглях двох жінок.

Теркоз був саме над ними, коли помітив їх. Джейн Портер довідалася про його присутність лише тієї миті, коли величезний волохань зістрибнув на землю зовсім поруч і вона побачила жахливу морду та вишкірений бридкий рот не далі, як за півметра від себе.

З вуст дівчини злетів пронизливий крик, коли рука звіра схопила її за плече. Страшні зуби вже торкнулися її горла, але не розірвали її ніжної шкіри, бо мавпу-самця пойняло інше бажання.

Плем'я затримало його дружин. Він, Теркоз, мусить знайти інших самиць, щоб замінити їх! Ця безволоса біла мавпа буде першою в його новій родині. І він, грубо закинувши її на широкі волохаті плечі, знову стрибнув на дерево й поніс Джейн Портер назустріч долі, в тисячу разів гіршій, аніж смерть.

Есмеральдин крик страху злився із зойком Джейн Пор тер, а потім, як завжди коли обставини вимагали твердості духу, Есмеральда знепритомніла.

Але Джейн Портер ані на хвилину не втрачала притомності.

Щоправда, жах від роззявленої біля її обличчя величезної пащеки і сморід дихання, який забивав їй ніздрі, паралізували дівчину, але свідомість лишилась ясна, і вона розуміла все, що відбувалося.

Звір мчав її з швидкістю, яка здавалася дівчині надзвичайною, однак вона не кричала й не пручалась. Несподіваний напад звіра приголомшив її, і їй здавалося, ніби він несе її до берега. Тому Джейн зберігала сили й голос до того часу коли вони опиняться досить близько від табору, щоб прикликати довгождану поміч.

Бідолашне дитя! Чи ж могла Джейн Портер знати, що її несуть усе далі й далі в непролазну гущавину джунглів!

її крик, що змусив Клейтона та обох старих блукати в кущах, притяг Тарзана саме до того місця, де лежала Есмеральда, але йому не було діла до негритянки, хоча, зупинившись над нею, він побачив, що чорна жінка неушкоджена.

Одну-єдину мить велет озирав гілки та землю під ними, доки мавпячий досвід у парі з людським розумом, що дістався йому з народження, не виповіли йому всієї події так само докладно, як коли б він був її свідком.

А наступної миті він уже мчав хиткими деревами по свіжому сліду, якого жодне людське око не те що не зрозуміло б, а навіть не помітило б.

Найбільше слідів буває на кінцях гілок, де велика мавпа перелітає з дерева на дерево; але там найменше вказівок про напрямок її бігу, оскільки під, вагою антропоїда гілки нагинаються додолу й коли він стрибає на них і коли зіскакує; але біля стовбура, де слідів менше, напрямок його руху прочитується цілком добре.

Ось на гілці пляма від гусені, яку роздавила величезна лапа вкрадача, і Тарзан інстинктивно знає, куди ступить ця сама лапа наступної миті. Там він знаходить часточку розчавленої лялечки — часто не більше, аніж просто вологий слідок. В іншому місці бачить відірваний клаптик кори — і напрямок відомий. А там великий сук або самий стовбур зачеплено волохатим тілом, і маленьке пасемце вовни, яке зосталося на корі, вказує йому, що він на правильному шляху…

Тарзанові не доводилося сповільнювати свою гонитву, щоб розглядати всі ці такі незначні сліди втечі. Для Тарзана вони ясно вирізнялись серед незліченних ушкоджень та інших знаків гіллястої дороги. Але найбільше промовляв йому запах, тому що Тарзан гнався проти вітру, а його розвинуті ніздрі були чутливі, мов у мисливської собаки.

Велет-лісовик майже нечутно мчав слідом Теркоза та його здобичі, але шум гонитви досяг вух звіра, що тікав, і змусив його тікати ще швидше.

Тарзан пробіг понад три кілометри, аж поки наздогнав їх, і тоді, побачивши, що втікати далі — безглуздя, Теркоз зістрибнув на невеличку галявину, щоб битися за свою здобич або кинути її й тікати, коли супротивник виявиться дужчий за нього.

Він усе ще обіймав однією величезною лапою Джейн Портер, коли Тарзан вистрибнув, мов леопард, на арену, яку надала їм природа для цього первісного бою.

Коли Теркоз побачив Тарзана, йому спало на думку, що його здобич — Тарзанова самиця, адже й породи вони були однієї — білі та безволосі; і він порадів цій нагоді подвійно помотатись ненависному ворогові.

На Джейн Портер ця чудесна поява богоподібної людини вплинула, неначе вино на притуплені нерви.

З описів Клейтона, батька та пана Філандера дівчина здогадалася, що Тарзан — це та сама дивовижна істота, що врятувала їх, і відчула в ньому захисника й товариша.

Ллє коли Теркоз брутально відкинув її вбік, щоб приготуватися до нападу Тарзана, і Джейн побачила всю величезну постать мавпи, страхітливі м'язи та гострі зуби, серце її похололо. Як може людина перемогти такого страшного ворога?

Супротивники налетіли один на одного, наче розлючені бики. Кожен по-вовчому намагався дістатися до горла ворога. Вузьке лезо ножа протистояло величезним зубам мавпи.

Джейн Портер, прихилившись струнким молодим тілом до стовбура величезного дерева, міцно притисла руки до грудей, що високо здіймалися, й широко розплющеними очима дивилась на бій величезної мавпи з первісною людиною за володіння жінкою — за неї!

Велетенські м'язи спини та плечей людини напружилися ь єдиному зусиллі, і величезний біцепс та передпліччя відвели страхітливі ікла.

Коли довгий ніж кілька разів напився крові з Теркозового серця й велетенське тіло мертво повалилося додолу, первісна жінка кинулася з розкритими обіймами до первісного чоловіка, який бився за неї і здобув її.

А Тарзан?

Він учинив те, чого чоловік, в жилах якого тече червона кров, не має потреби навчатися. Переможець обійняв жінку і вкрив поцілунками її тремтячі, підняті до нього вуста.

На мить Джейн Портер приплющила очі й пригорнулася до свого рятівника. На одну мить, уперше у її молодому житті, вона відчула, що означає — кохати.

Але завіса впала так само швидко, як і піднялася: усвідомлення непристойності того, що стається, багряним рум'янцем укрило її обличчя; ображена жінка відштовхнула Тарзана й затулила обличчя долонями.

Тарзан був вражений, коли дівчина, яку він навчився, хоч іще непевно й невиразно, любити, з власної волі опинилася в його обіймах. А тепер він був так само вражений тим, що вона відштовхнула його.

Він знову наблизився до неї і взяв її за плече. Дівчина накинулась на нього, немов тигриця, лупцюючи крихітними кулачками його могутні груди.

Тарзан нічого не розумів!

Мить тому він збирався повернути Джейн Портер її співвітчизникам якомога швидше, але ця мить уже загубилася в туманному й далекому минулому разом з усім тим, що вже ніколи не повертається, і його добрі наміри випарувалися разом з цією миттю.

Щойно Тарзан відчував гнучке тепле тіло, яке притискалося до нього. Гаряче дихання обвіяло йому щоки й губи і запалило полум'я нового життя в його грудях, а чудові уста, злившись із його губами в палких поцілунках, наклали глибоке тавро на його душу — тавро нового Тарзана.

Він знов торкнувся її плеча. Знову вона відштовхнула його. І тоді Тарзан зробив те, що зробив би його далекий пращур. Він підхопив жінку на руки й помчав її в джунглі.

Рано-вранці наступного дня четверо людей, що залишились у маленькій хатині поблизу моря, були розбуджені гарматним пострілом. Клейтон вибіг перший і побачив, що біля входу у бухту стоять на якорі два кораблі.

Один був "Стріла", а другий — невеликий французький крейсер. На його борту юрмились люди, що дивилися на берег, і Клейтон, як і його супутники, здогадався: почутий ними постріл мав на меті привернути їхню увагу, коли б вони ще залишалися в хатині.

Обидва кораблі стояли на чималій відстані від берега, і навряд чи навіть у бінокль звідти можна було роздивитись людей на далекому березі, які вимахували капелюхами.

Есмеральда зняла свого червоного фартуха і відчайдушно метляла ним над головою; проте Клейтон, побоюючись, що й це може зостатись непоміченим, побіг до північного кінця бухти, де було приготоване сигнальне вогнище.

І йому, і тим, хто чекав, затамувавши подих, здалося, що минула ціла вічність, перш ніж він добіг до величезного оберемка сухих гілок і листя.

Коли Клейтон вибіг з густого лісу на відкрите місце, звідки йому знову стало видно кораблі, то був вражений відчаєм, побачивши, як на "Стрілі" знов піднімають вітрила, а крейсер уже рушає.

Він поквапливо запалив вогнище в кількох місцях і побіг на самий краєчок коси, там скинув із себе сорочку, прив'язав її до гілки, яку підібрав тут-таки, і почав вимахувати цим імпровізованим прапором.

Але кораблі продовжували віддалятись, і англієць був уже втратив усяку надію, коли величезні хмари диму, що густим прямим стовпом здійнялися над джунглями, привернули увагу дозорця на крейсері, і враз кільканадцять біноклів були наведені на берег.

Нарешті Клейтон побачив, що обидва кораблі повертають назад: ось "Стріла" спокійно загойдалася на хвилях, а крейсер поволі рушив до берега.

На деякій віддалі корабель зупинився, з нього спустили й погнали до берега шлюпку.

Коли човен підійшов до коси, з нього вистрибнув молодий офіцер.

— Мосьє Клейтон, чи не так?

— Слава Богові, що ви прибули! — відповів Клейтон. — Може, ви ще не спізнились!

— Що ви хочете цим сказати, мосьє? — спитав офіцер.

Клейтон розповів про викрадення Джейн Портер і про те, що потрібні озброєні люди для пошуку в джунглях.

— Боже милостивий! — сумно вигукнув офіцер. — Ще вчора не було б пізно! Але сьогодні було б краще, щоб нещасної дівчини не знайшли. Це жахливо, мосьє, надто жахливо...

На цей час інші шлюпки відійшли від крейсера. Клейтон показав молодому офіцерові прохід до бухти, сів у його шлюпку, й вони пропливли у закриту затоку, а за ними й решта човнів.

Невдовзі всі висадились біля того місця, де стояли професор Портер, пан Філандер і заплакана Есмеральда.

Серед офіцерів шлюпки, яка відійшла від крейсера останньою, був командир корабля. Коли він почув історію викрадення Джейн Портер, то

великодушно закликав охочих супроводжувати професора Портера та Клейтона в їхніх пошуках.

Серед цих сміливих та чуйних французів не знайшлося жодного офіцера чи матроса, котрий не зголосився б піти добровольцем.

Командир вибрав двадцять матросів і двох офіцерів — лейтенанта д'Арно та лейтенанта Шарпантьє. На крейсер послали шлюпку по харчі, набої та рушниці, до того ж, матроси мали при собі револьвери.

На запитання Клейтона про те, як трапилось, що французи кинули якір біля берега та подали сигнал гарматним пострілом, капітан Дюфрен розповів, що місяць тому вони помітили "Стрілу", яка йшла на південний схід під головними вітрилами, і що, коли вони просигналили їй підійти, вона лише підняла нові вітрила.

Французи гналися за "Стрілою" до заходу сонця і дали по ній кілька пострілів, але наступного ранку її ніде не побачили. Вони продовжували курсувати попід берегом іще кілька тижнів і майже забули про недавню погоню, коли це кілька днів тому дозорець помітив вітрильник, який дрейфував при досить сильній хвилі, вочевидь не керований. Коли вони підійшли ближче до цього вітрильника, то здивувалися, бо це був той самий корабель, який вислизнув від них кілька тижнів перед тим. Його фоксейли та контр-бізань були підняті, тож можна було припустити, що його намагалися поставити за вітром, але вітрила розійшлися, і вітер розшматував їх.

При сильній хвилі небезпечно було переводити на "Стрілу" команду, тож, оскільки на ній не було помітно жодних ознак життя, вирішили зачекати, доки море вгамується, але в цей час до борту підповзла людина й кволо помахала їм, уклавши в цей помах весь свій відчай.

Негайно спорядили човна, і після першої ж спроби він вдало пришвартувався до "Стріли".

Видовище, яке відкрилося французам, коли ті піднялися на палубу некерованого корабля, було справді страхітливе!

Понад десяток мертвих та вмираючих людей перекочувалося по палубі при кожному нахилі корабля, мертві поміж живими.

Двоє тіл були наполовину обгризені, неначе вовками.

Пересаджена команда невдовзі нап'яла потрібні вітрила, живих членів нещасної залоги перенесено донизу і вкладено в ліжка.

Небіжчиків загорнули в брезент і прив'язали до боту, щоб. перш ніж скинути їх у море, товариші могли їх розпізнати.

Ніхто з живих не був притомний, коли французи піднялися на палубу "Стріли". Навіть бідолаха, що подав останній відчайдушний заклик, зомлів, так і не довідавшись, чи його помічено, а чи ні.

Французькому офіцерові недовго довелося докопуватися до причини цих жахів: коли почали шукати воду або горілку, щоб привести до тями непритомних, то виявилося, що на нещасливому кораблі не лише немає ані того, ані Іншого, але не знайшли ані крихти будь-якої їжі.

Офіцер негайно просигналізував на крейсер, щоб прислали води, ліків та харчів, і наступний човен здійснив небезпечний перехід до "Стріли".

Коли вжили збудливих засобів, дехто з матросів опритомнів і розповів усю історію. Частина її нам відома аж до вбивства Снайпса та його поховання на скрині з золотом.

З'ясувалося, що гонитва крейсера так наполохала заколотників, що вони, навіть коли втратили переслідувача з очей, ще кілька днів

продовжували йти у відкритий Атлантичний океан, але коли усвідомили брак запасів води та їж! на кораблі, то знову повернули на схід.

Через те що вони не мали на борту нікого, хто міг би керувати судном, знов почалась суперечка про місцезнаходження, а оскільки після триденного курсу на схід вони не побачили землі, то повернули на північ, гадаючи, що сильні північні вітри, які панували тоді весь час, знесли їх на південь від південного кінця Африки.

Упродовж двох днів заколотники йшли на північний схід, але потім потрапили у штиль, який тривав близько тижня. Вода закінчилася, а ще через день не стало й харчів.

Становище швидко погіршувалось. Один матрос збожеволів і стрибнув за борт. Інший розтяв собі вени і пив власну кров.

Коли він помер, його також викинули за борт, хоча поміж них були й такі, що пропонували залишити тіло на борту.

За два дні до цієї зустрічі з крейсером вони так ослабли, що більше не могли керувати вітрильником, і того самого дня померло ще троє людей. А наступного ранку решта побачила, що одне з тіл погризене.

Увесь цей день люди лежали й зирили одне на одного, мов хижаки, а наступного ранку вже двоє тіл були обгризені мало не до кісток.

Вовкулача їжа зовсім не зміцнила знесилених, адже страждали вони од відсутності води. Але тут з'явився крейсер.

Коли всі, хто міг, опритомніли, цілу історію переказано французькому капітанові, але матроси "Стріли" були надто дрімучими невігласами, щоб достеменно вказати, у якому місці берега вони були висадили професора та його супутників, тож крейсер повільно рушив

попід берегом, час від часу стріляючи з гармати й уважно оглядаючи його у підзорні труби.

Ночами французи ставали на якір, щоб не оминути жодної ділянки берега, і трапилось так, що цю ніч простояли саме біля того берега, де стояла хатина, яку вони шукали.

Сигнальних гарматних пострілів, зроблених напередодні, потерпілі не чули, напевне, тому що під цю пору блукали в гущавині джунглів, шукаючи Джейн Портер, а тріск галуззя під їхніми ногами заглушував слабкі, віддалені звуки пострілів.

Коли вже і рятівники, і врятовані розповіли одне одному про свої пригоди, вернувся човен із зброєю та спорядженням для пошукового загону.

А ще через кілька хвилин невеликий загін з двома французькими офіцерами, професором Портером та Клейтоном на чолі вирушили в сумний та безнадійний похід крізь непролазні джунглі.

20. СПАДКОВІСТЬ

Коли Джейн переконалася в тому, що дивний лісовий велетень, визволивши її з горилячих лан, узяв її за полонянку, вона зробила відчайдушну спробу вирватись, але дужі руки, які несли дівчину так легко, неначе то було новонароджене немовля, лиш трішки міцніше стисли її.

Довелося відмовитись від марних спроб, і Джейн лише позирала з-під напівопущених вій на обличчя людини, яка впевнено несла її крізь зарості.

То було обличчя небаченої краси!

Воно було досконалим взірцем мужності, не заплямованої ніякими ницими помислами чи бридкими пристрастями. Щоправда, Тарзан був убивцею людей та звірів, але вбивав він їх без зловтіхи, як мисливець, за винятком нечастих випадків, коли вбивав з люті, однак це була не та стійка люта ненависть, яка накладається на риси обличчя й спотворює їх.

Вбиваючи, Тарзан частіше усміхався, аніж хмурнів, а усмішка — то запорука краси.

Особливо впала в око дівчині, коли юний велет напав на Теркоза, яскраво-багряна смуга від лівого ока Тарзана до волосся над чолом, але, роздивляючись його риси нині, Джейн переконалась, що ця смуга зникла, і тільки вузький білий шрам позначав те місце, де вона раніше проступала.

Коли дівчина заспокоїлася, Тарзан трохи послабив стиск.

Одного разу він зустрівся з нею поглядом і посміхнувся, а Джейн заплющила очі, піддавшись чарам прекрасного обличчя звитяжця.

Трохи перегодом Тарзан перейшов на дерева, і Джейн, чудуючись, чому вона не відчуває страху, почала усвідомлювати, що ще ніколи не знала більшої безпеки, аніж тепер, в обіймах цієї сильної дикої істоти, яка несла її бозна-куди й до якої долі, — дедалі глибше в моторошну глушину первісного лісу.

Коли дівчина заплющувала очі й починала думати про майбутнє і її метка уява малювала різні страхи й жахи, то варто було їй лише підняти вії і позирнути на шляхетне обличчя, щоб від усіх лихих передчуттів не лишилось ані сліду.

Ні, він ніколи не завдасть їй кривди! Джейн переконувалась у цьому, читаючи в гарних рисах і відкритому сміливому погляді його очей великодушність.

Вони мчали все далі крізь непроникну, як здавалося Джейн, масу зелені; щомиті, мов за допомогою чарів, перед лісовим богом відкривався прохід і тієї самої миті стулявся за ним.

Невпинно рухаючись уперед, Тарзан перебирав у голові дивні нові думки. Адже перед ним постало завдання, якого йому жодного разу не доводилось розв'язувати, і він швидше відчув, аніж зрозумів, що повинен розв'язати його по-людському, а не по-мавпячому.

Стрімливий рух середнім ярусом, яким Тарзан пройшов більшу частину шляху, остудив жар першого палкого припливу його несподіваного кохання.

Він спіймав себе на думці про долю, яка б спіткала дівчину, коли б він не врятував її від Теркоза.

Тарзан знав, чому Теркоз не вбив її, і став порівнювати свої наміри з намірами колишнього мавпячого ватажка.

Щоправда, за законом джунглів самець брав самицю силоміць, але чи повинен Тарзан наслідувати закони звірів? Хіба Тарзан не людина? Але як чинять люди? Він був знічений — він не знав!

Лісовий велет пошкодував, що не може спитати дівчину. І тут йому спало на думку, що та вже відповіла йому безсилим опором та спробою втечі.

На цей час вони вже досягли місця призначення, і Тарзан, несучи в дужих руках Джейн, легко зістрибнув з дерева на дерен галяви, де великі мавпи збиралися для нарад та диких оргій думдум.

Хоча вони лишили позаду багато кілометрів, усе ще тривав день і амфітеатр заливало м'яке світло, що соталося крізь густе листя.

Зелена прохолодна дернина мовби припрошувала сісти. Незліченні лісові шуми неначе подаленіли й змаліли до слабкого відгомону змішаних звуків, от ніби хвилі плюскотіли на далекому узбережжі.

Відчуття сонливого спокою огорнуло Джейн, щойно вона опустилася на траву там, де її поставив Тарзан. Коли вона знов глянула на його могутню постать, то відчула, як її сповнює незбагненна впевненість, відчуття цілковитої безпеки.

Кидаючи погляди з-під напівопущених вій, дівчина бачила, як велетень пішов через круглу галявинку до дерев на протилежному боці. Вона оцінила зграбну велич його ходи, досконалу симетрію чудової статури та поставу гарної голови на дужих в'язах.

Яка досконала істота! Ні, це могла під цією божественною зовнішністю ховатися дурість чи жорстокість! "Ніколи, — подумала вона, — інша така людина не ходила по землі відтоді, як на ній з'явились люди..."

Одним стрибком Тарзан злетів на дерево й зник. Джейн марно гадала, куди він подався. Невже покинув її напризволяще в диких джунглях? Вона нервово озирнулась. Кожен кущ, кожна ліана, здавалось, чаїли якусь страшну істоту, готову стрибнути на неї і встромити блискучі ікла в її ніжне тіло. Найтихіший звук в її уяві обертався на шурхіт, неначе підповзало щось звивисте й лихе.

Як усе враз перемінилось, коли він щез!

Упродовж кількох хвилин, що видалися переляканій дівчині годинами, її нерви були нап'яті, мов струни; щомиті вичікувала вона, чи не стрибне звір та не покладе край болісним її страхам.

Вона ладна була вже молитися на хижі ікла, які дали б їй забуття й припинили б цю агонію страху.

Несподівано Джейн почула легкий шерех за спиною. Вона скрикнула, схопилася на ноги й озирнулась.

Перед нею стояв Тарзан з оберемком соковитих стиглих плодів.

Джейн похитнулася і впала б, якби Тарзан не випустив своєї ноші та не підхопив дівчини. Вона не зомліла, а міцно притислася до нього, здригаючись, мов перелякана лань.

Тарзан гладив її м'яке волосся, намагаючись заспокоїти її й пригорнути так, як це робила Кала, коли його, ще маленького, лякали були левиця Сабор або змія Гіста.

Якось він міцно притиснувся губами до її чола, і вона не ворухнулась, лише заплющила очі й зітхнула.

Джейн не могла й не мала бажання з'ясовувати свої почуття. її вдовольняло відчуття безпеки в цих могутніх обіймах, і вона не хотіла зазирати в майбутнє. Кілька останніх годин навчили дівчину довірятися цьому дивному дикому лісовикові більше, ніж вона довірялася будь-якому із знайомих чоловіків.

Коли Джейн подумала, як усе це дивно, їй невиразно уявилося, що вона, може, спізнала щось нове, чого ніколи досі не зазнавала... Кохання! Вона аж здивувалася і всміхнулась.

Не перестаючи усміхатись, дівчина легенько відштовхнула Тарзана й, дивлячись на нього напівусміхненим-напівглузливим поглядом, від якого її обличчя зробилось ще чарівніше, показала на розсипані в траві плоди і всілася на краєчок земляного барабана людиноподібних мавп. Голод давався взнаки!

Тарзан квапливо підібрав принесене й поклав їй до ніг, а тоді всівся поруч неї на барабан і став ножем розтинати та чистити їй плоди.

Обоє мовчки їли, час від часу кидаючи одне на одного допитливі погляди, аж поки нарешті Джейн зайшлася веселим сміхом, до якого долучився й Тарзан.

— Я хотіла б, щоб ви говорили по-англійському! — сказала дівчина.

Тарзан похитав головою — усмішку на його обличчі змінив жалібний допитливий вираз та марне намагання щось пригадати.

Тоді Джейн спробувала заговорити до нього французькою, потім німецькою мовами, аж поки сама розреготалася зі своїх відчайдушних спроб.

— Дарма, — сказала вона йому англійською, — ви розумієте мою німецьку так само, як розуміли її в Берліні!

Тарзан уже давно вирішив, як діяти далі. Він мав час пригадати все вичитане у книжках у хатині про поведінку чоловіків та жінок. ї вирішив діяти так, як ті діяли б на його місці.

Він знову підвівся й рушив до дерев, попередньо спробувавши пояснити знаками, що невдовзі повернеться, і це йому вдалося настільки добре, що Джейн зрозуміла і не злякалася, коли її рятівник зник.

її огорнуло почуття самотності, і вона тужливо дивилася туди, де щез Тарзан, очікуючи його повернення. Як і першого разу, про його прихід сповістив легкий шурхіт у неї за спиною, і коли вона озирнулась, то побачила Тарзана, що переходив галявину з оберемком гілок у руках.

Ось він знову зник у джунглях і повернувся з оберемком м'якої трави й папороті. Велетень ходив ще двічі, доки у нього набралася величезна купа цих припасів.

Тоді він розтрусив папороть і траву так, що вийшла м'яка і рівна постіль, а над нею з гілок спорудив курінь. Цю споруду накрив шаром листя слоняче вухо і один з кінців куреня також затулив гілками та листям. Потім обоє знову всілися поруч на краєчок барабана й спробували порозумітися на мигах.

Дівчину дуже зацікавив чудовий діамантовий медальйон на його шиї. Вона показала на медальйон, і Тарзан зняв і передав їй гарну дрібничку.

Джейн відзначила роботу майстра-ювеліра — діаманти аж вигравали в прекрасній оправі; обробка свідчила, що ця річ — старовинної роботи.

Вона також помітила, що медальйон відкривається: натиснула на приховану пружинку й побачила на обох половинках мініатюри на слоновій кістці.

На одній була змальована жінка-красуня, а на іншій — майже точний портрет людини, що сиділа поруч неї; проглядала тільки ледь вловима різниця у виразі облич.

Джейн позирнула на Тарзана й завважила, що він нахилився й собі здивовано роздивляється мініатюри. Він узяв медальйон у дівчини з рук і почав розглядати схоже на себе зображення, виказуючи всі ознаки подиву і зацікавленості. Видно було: юний лісовик ніколи досі не бачив цих мініатюр.

Цей висновок спонукав Джейн будувати все нові й нові здогади: яким-то чином ця чудова прикраса потрапила в руки дикій та неосвіченій істоті з недосліджених нетрів Африки?

Але найбільшою загадкою був поміщений у медальйоні портрет людини, яка могла доводитися братом чи батьком лісовому напівбогові, хто навіть не підозрював, що медальйон вікривається!

Тарзан і далі пильно вдивлявся в обидва зображення. Потім скинув з плеча сагайдак, висипав з нього стріли на землю й дістав з дна того схожого на мішок сховку якусь пласку річ, загорнуту в кілька м'яких листків та перев'язану довгими стеблинами трав.

Він обережно розгорнув кілька шарів листя, і Джейн побачила в його руках фотографію.

Тарзан показав на мініатюрний портрет чоловіка в медальйоні й подав дівчині фотографію, тримаючи розкритий медальйон поруч.

Дівчина ще дужче спантеличилась, адже фотографія, безперечно, була ще одним зображенням людини, мініатюрний портрет якої знаходився в медальйоні поруч з мініатюрою гарної молодої жінки.

Джейн позирнула на Тарзана й побачила, що той дивиться на неї з виразом глибокого зачудування, от ніби питає її про щось самим поглядом.

Дівчина показала на фото, потім на мініатюру, потім на нього самого, намагаючись пояснити, що вона думає, але Тарзан лише похитав головою, знизав плечима і, забравши у неї фотографію, обережно загорнув її і знову сховав на дно сагайдака.

Хвилину він сидів мовчки, втупившись у землю, а Джейн роздивлялась медальйон з усіх боків, намагаючись знайти хоч якийсь ключ до розгадки: хто ж був першим власником цієї речі?

Несподівано їй спало на думку зовсім просте пояснення.

Медальйон належав лордові Грейстоку, а мініатюри були портретами його та леді Аліси!

Ця дика істота просто знайшла цю блискучу річ у хатині на узбережжі! І як це вона зразу не додумалася до такого?

І все ж — чим пояснити дивну схожість Грейстока й цього лісового бога?

Нарешті Тарзан підвів погляд на дівчину, що роздивлялася медальйон. Він не міг зрозуміти, що означають зображення в тій прегарній дрібничці, але прочитав вираз зацікавлення й захвату на обличчі жвавої молодої істоти, яка сиділа поруч нього.

А Джейн, завваживши його погляд, подумала, чи не хоче він забрати назад свою прикрасу, і простягла її йому. Тарзан узяв медальйон і, тримаючи ланцюжок обіруч, одягнув їй на шию, посміхаючись, бо ж вона була така вражена цим несподіваним дарунком.

Джейн уперто труснула головою і хотіла зняти з шиї золотий ланцюжок, але Тарзан не дозволив. Коли вона спробувала це зробити, він узяв її руки у свої й міцно стиснув їх. Нарешті Джейн скорилася і, тихо засміявшись, піднесла медальйон до вуст, а тоді встала й зробила реверанс.

Тарзан не зовсім зрозумів, що це означає, але припустив, що в такий спосіб дівчина висловлює вдячність, тож і собі підвівся, взяв у руки медальйон і торкнувся до нього губами у тому місці, де цілували її вуста.

Сутеніло. Попоївши знову плодів, які водночас були і їжею, і питвом, Тарзан устав, підвів Джейн до спорудженого власноруч маленького куреня і запросив її увійти досередини.

Вперше після кількох останніх годин її знову охопив жах, і Тарзан відчув, що вона пручається, неначе боїться його.

Півдня, що Тарзан пробув у товаристві дівчини, зробили його іншим — не таким, яким його застало вранішнє сонце.

Тепер у кожній клітинці його єства спадковість промовляла голосніше, ніж засвоєні звички.

Щоправда, він не перетворився вмить із дикої мавполюдини на пещеного європейця, але принаймні у ньому почали переважати інстинкти першого, і над усіма почуттями запанувало бажання прислужитися коханій жінці.

Тарзан учинив єдине, чим він міг запевнити Джейн у її безпеці. Він видобув із піхов свого мисливського ножа і передав їй руків'ям уперед, знову запрошуючи увійти до куреня.

Дівчина зрозуміла, взяла ножа, увійшла і вляглася на м'яку траву, а Тарзан простягся на землі поперек входу.

Так їх і застав світанок.

Коли Джейн прокинулась, то не зразу пригадала дивні пригоди минулого дня, і нетямуще почала розглядати маленький курінь з листя і незнайомий краєвид. Потроху вона все пригадала. І тоді в її серці зродився великий подив — вдячність за те, що вона, наражена на страшну небезпеку, лишилась ціла й неушкоджена.

Джейн вилізла з куреня й роззирнулася, шукаючи Тарзана. Його не було, але цього разу вона не злякалась, знаючи, що він повернеться.

На траві, біля входу до куреня, вона побачила відбиток його тіла в тому місці, де він пролежав усю ніч, оберігаючи її. Вона знала, що лише його присутність дала їй змогу спокійно та безпечно спати.

Хто б міг боятись, будучи поруч нього! Чи є ще хоч одна людина на землі, з якою можна було б почувати себе так безпечно в серці диких африканських джунглів? Адже коли ти з ним, тобі не страшні ані леви, ані пантери.

Вона розгледілася й побачила, як його гнучка постать легко зістрибнула з дерева, що стояло неподалік.

Коли Тарзан зустрівся з нею поглядом, його обличчя осяяла та сама відкрита, промениста усмішка, яка напередодні завоювала її довіру. Коли він наблизився до неї, серце Джейн забилося частіше, а очі спалахнули так, як ніколи досі не спалахували при наближенні чоловіка.

Він знову ходив по плоди, які склав біля входу до куреня. Вони всілися поруч і заходилися їсти.

Джейн розмірковувала над його можливими намірами. Чи віднесе він її назад на берег, чи залишить тут? Несподівано вона подумала, що це не надто її обходить. Невже їй однаково?

Вона починала помічати, що їй приємно сидіти тут, поруч з усміхненим велетнем та їсти розкішні плоди лісового раю, схованого в гущині африканських джунглів, що вона задоволена і цілком щаслива.

Для неї це було щось незбагненне! Розум наполягав на тому, що її повинні мордувати шалений неспокій, моторошні страхи, зловісні передчуття, а натомість її серце співало, і вона відповідала усмішкою на усмішку людини, що сиділа поруч!

Коли вони закінчили снідати, Тарзан поліз у курінь і дістав свого ножа. Дівчина геть забула про нього. Вона зрозуміла, що це трапилось тому, що в неї зник страх, який змушував її взяти його ножа.

Тарзан запросив її йти слідом, підійшов до дерев з боку арени й, обхопивши її одною дужою рукою, вистрибнув на нижні гілки.

Кілька годин вони повільно просувалися по гілках.

Тарзан не квапився. Він намагався якомога більше розтягти задоволення від мандрівки, у якій його шия була оповита любими руками, і тому він відхилився далеко на південь від прямого шляху до берега.

Вони кілька разів зупинялися для короткого перепочинку, в чому Тарзан не відчував особливої потреби, а опівдні зупинились біля невеличкого струмка, де трохи попоїли і втамували спрагу.

Таким чином, вони наблизилися до хатини лише надвечір. Тарзан зістрибнув з дерев додолу, розсунув високу траву джунглів і вказав дівчині на хатину.

Вона взяла юнака за руку, щоб відвести туди і сказати батькові, що він охороняв її від смерті й гіршого, ніж смерть, охороняв її чуйно, мов рідна мати.

Але на Тарзана знову напала боязкість дикого звіра перед людським житлом, і він відступив, хитаючи головою.

Дівчина наблизилась до нього, благально дивлячись йому в обличчя. Для неї була нестерпна думка, що він знову сам іде в страшні джунглі.

Він похитав головою, м'яко пригорнув її, нахилився, щоб поцілувати, але перед тим зазирнув їй у вічі, щоб пересвідчитись — чи буде вона

рада, чи відштовхне його. Дівчина вагалась не довше аніж мить, а потім оповила руками його шию, нахилила до себе його голову і, не соромлячись, поцілувала.

— Я люблю вас… я люблю вас! — прошепотіла вона.

Здалеку долинув слабкий звук пострілів. Тарзан і Джейн підняли голови.

З хатини вийшли пан Філандер та Есмеральда. З того місця, де стояли Тарзан та дівчина, годі було роздивитись два кораблі, що стояли на якорі в бухті.

Тарзан вказав у напрямку звуку, торкнувся грудей і знову вказав у тому самому напрямку. Вона зрозуміла Він відходив і щось казав їй. Вона зрозуміла. Він вважає що люди її народу в небезпеці. Він знову поцілував її.

— Верніться до мене, — прошепотіла вона. — Я буду вас чекати… завжди!

Тарзан зник, а Джейн повернулася і пішла через галявину до хатини.

Перший помітив її пан Філандер. Уже сутеніло, а пан Філандер був вельми короткозорий.

— Швидше. Есмеральдо! — закричав він. — Рятуйся в хатині, це левиця! Побий мене грім!

Есмеральда на стала перевіряти, чи добре пан Філандер роздивився. Для неї достатньо було його слів. Вона опинилася в хатині й замкнула двері, перш ніж він промовив її ім'я. Слова "побий мене грім" були викликані тим, що через надмір спритності Есмеральда полишила його із зовнішнього боку дверей, де була левиця, що швидко наближалась.

Він відчайдушно забарабанив у важкі двері.

— Есмеральдо! — зарепетував він. — Пусти мене! Левиця мене майже зжерла!

Есмеральда вирішила, що за дверима шум створює левиця, і знепритомніла.

Пан Філандер перелякано озирнувся.

Який жах! Звір уже зовсім близько! Він спробував видертися стіною хатини, і йому пощастило вчепитися за виступ даху.

Він хвилину висів, сукаючи ногами, немов кіт, зачеплений за мотузку. Несподівано частина даху обвалилася, і пан Філандер упав горілиць.

Падаючи, він устиг пригадати дивовижний факт з природознавства. Якщо прикинутись мертвим, то леви й левиці не чіпають — так підказувала ненадійна пам'ять пана Філандера.

Отже, він залишився лежати там, де впав, закам'янівши наче мертвий.

А що його руки й ноги судомно звелися догори у ту мить, коли він упав, то поза мертвого була не вельми переконлива.

Джейн з подивом спостерігала за його витівками. Нарешті вона засміялась напівпридушеним смішком, але цього було досить.

Пан Філандер перевернувся на бік, озирнувся і нарешті побачив її.

— Джейн! — закричав він. — Джейн Портер! Побий мене грім! — Він звівся на ноги і кинувся до неї, не вірячи, що це вона і що вона жива. — Побий мене грім! Звідки ви? Де ви були? Як...

— На Бога, пане Філандере! — урвала дівчина. — Я не можу запам'ятати такої кількості запитань!

— Ну, ну! — мовив пан Філандер. — Побий мене грім! Я такий здивований і щасливий, що сам не тямлю, що кажу! Та йдіть-бо вже, розкажіть, що з вами було!

21. СЕЛИЩЕ ТОРТУР

У міру того, як маленький загін матросів продирався крізь зарості джунглів, шукаючи Джейн Портер, марність їхньої спроби ставала дедалі очевиднішою, і тільки горе старого та безнадійний погляд молодого англійця стримували добросердого д'Арно від повернення.

Він думав, що, одначе, є надія розшукати її тіло або його рештки, бо був переконаний, що її з'їв якийсь хижий звір. Він розгорнув свій загін лавою від того місця, де було знайдено Есмеральду, і таким розтягнутим ланцюгом вони, важко дихаючи та обливаючись потом, продирались крізь переплутані ліани та повзучі рослини. Просувались вони поволі і до обіду пройшли заледве кілька кілометрів у глиб цього краю. Зробили короткий перепочинок, після якого один з матросів натрапив на добре втоптану стежку.

Це була стара слоняча стежка. Д'Арно порадився з професором Портером та Клейтоном і вирішив піти нею.

Стежка вела крізь джунглі на північний схід, і загін рухався по ній вервечкою.

Лейтенант д'Арно був попереду і йшов швидко, бо шлях був порівняно вільний. За ним ішов професор. Позаяк він не міг встигнути за молодою людиною, д'Арно випередив його на сотню кроків коли раптом опинився в оточенні півдюжини чорних вояків.

Д'Арно застережливо крикнув до свого загону, але чорношкірі кинулись на нього і, перш ніж він устиг вихопити револьвер, його скрутили й потягли в джунглі.

Крик лейтенанта привернув увагу матросів, і з десяток людей кинулося, обганяючи професора Портера, на допомогу офіцерові.

Вони не знали причини його вигуку, але збагнули, що попереду небезпека Вони пробігли повз те місце, де було схоплено д'Арно, і тут влучно кинутий з хащів спис прохромив одного з них а слідом за цим на них посипалася хмара стріл.

Вони звели гвинтівки і вистрілили в кущі, звідки було здійснено напад.

Під цю пору підійшла решта загону, і по невидимому ворогу було завдано кілька залпів. Ось ці постріли й чули Тарзан та Джейн Портер

Лейтенант Шарпантьє, який був іззаду, дістався на місце пригоди, і коли довідався про влаштовану засідку, то наказав матросам іти за ним і кинувся у зарості.

Через мить вони зчепилися в рукопашній сутичці із півсотнею чорних вояків із селища Мбонги. Стріл і куль доволі сипалося з обох боків

Якусь хвилину африканські ножі та приклади французів змішувалися у дикому й кривавому герці, потім тубільці зникли в джунглях, а французи лишилися підраховувати втрати.

З двадцятьох четверо було вбито, понад десяток поранено, та ще зник лейтенант д'Арно. Швидко сутеніло, і тягар їхнього становища ускладнювався тим, що вони не могли відшукати слонячої стежки, по якій прийшли сюди. Єдине, що вони могли зробити. — це поставити табір і чекати до світанку на тому місці, де перебували. Лейтенант Шарпантьє наказав розчистити невелику галявину та спорудити довкола табору огорожу.

Цю роботу було закінчено лише пізно по заході сонця, і матроси розклали величезне багаття посеред галявини, щоб працювати при його світлі. Коли табір був наскільки це можливо захищений від нападу звірів та дикунів, лейтенант Шарпантьє розставив вартових, і стомлені, зголоднілі люди кинулися долі, щоб заснути.

Стогони поранених зливалися з ревінням і гарчанням великих звірів, увагу яких привернули шум та світло вогнища, і це відганяло сон від утомлених очей. Смутні, зголоднілі люди лежали всю ніч, чекаючи світанку.

Чорношкірі, які схопили д'Арно, не брали участі у подальшій сутичці, а, протягнувши полоненого якийсь час крізь джунглі, знову вийшли на стежку далі від того місця, де билися їхні одноплемінники. Вони тягли його по траві, і звуки бою дедалі слабшали, аж нарешті перед очима д'Арно з'явилась велика галявина, з одного боку якої було селище з очеретяних хатин, огороджене пакіллям.

Стемніло, але вартові біля воріт помітили групу, що наближалася, і роздивилися, що ведуть полоненого, ледве новоприбулі підійшли до воріт.

За огорожею залунали вигуки. Величезний натовп жінок і дітей висипав назустріч групі.

І почалось для французького офіцера найстрашніше випробування, яке може випасти на долю людини, — зустріч білого бранця в селищі африканських людожерів.

Їхня дика жорстокість посилювалась гостротою спогадів про ще жорстокіші знущання, яких вони зазнали під владою білих офіцерів архілицеміра Леопольда II Бельгійського, чиї звірства змусили їх, жалюгідні рештки колись могутнього племені, тікати з вільної держави Конго. Вони дико, по-звірячому, накинулися на д'Арно, били його палицями та камінням, роздирали кігтявими пальцями. З нього зірвали одяг, і невблаганні удари сипалися на його голе й тремтяче тіло. Француз жодного разу не скрикнув від болю. Він лише молився, аби тортури швидше закінчились.

Але смерть, якої він благав, не могла дістатися йому легко. Вояки невдовзі відігнали жінок від полоненого. Його потрібно було вберегти для цікавішої забави, і його мучителі, після того як виказали перші припливи ненависті, тепер обмежувались плювками, кпинами та лайкою.

Нарешті вояки дісталися до середини селища. Там д'Арно прив'язали до великого стовпа, з якого не зійшла живою ще жодна людина. Одні жінки побігли по домівках по горщики й воду, а інші заходилися розпалювати багаття. У горщиках вони збиралися варити частину м'яса з полоненого, тоді як друга частина м'яса мала бути засушена на вогні; вони вважали, що вояки, котрі мали надійти, приведуть ще багатьох білих.

Святкування було відкладене до повернення тих, хто затримався в сутичці з білими; була пізня година, коли всі зібралися в селищі і танок смерті закружляв довкола приреченого офіцера.

Напівпритомний від болю та виснаження, д'Арно дивився крізь напівсклеплені повіки на те, що йому здалось примхою марення, якоюсь страхітливою маячнею, від якої він невдовзі повинен отямитись.

Люті, розмальовані обличчя… величезні роти та товсті брезклі губи… гострі зуби… вибалушені очі… лискучі тіла та жорстокі списи. Звичайно, такі істоти не можуть існувати на землі — це напевне йому сниться.

Без упину кружляючи й пританцьовуючи, дикуни наблизились. Блиснув спис і торкнувся його руки. Гострий біль та гаряча цівка крові переконали д'Арно в справжній реальності безнадійного становища.

Списи знову й знову торкалися його. Він заплющив очі й міцно зціпив зуби — він не закричить!

Він був солдат Франції і повинен був показати дикунам, як вмирає офіцер і джентльмен.

Тарзан не потребував тлумача, щоб зрозуміти сенс віддалених пострілів. На його вустах ще палали цілунки Джейн Портер, коли він неймовірно швидко помчав деревами просто до селища Мбонги.

Його не цікавила сутичка, бо він вирішив, що вона невдовзі закінчиться. Вбитим він допомогти не зможе, а ті, хто врятувався, не потребуватимуть його нагляду.

Тарзан квапився до тих, хто не був убитий і не врятувався. Він знав, що знайде їх біля великого стовпа посеред селища Мбонги.

Тарзан неодноразово був свідком того, як чорні загони Мбонги поверталися після виправ на північ з полоненими, і щоразу одне й те ж саме дійство розігрувалось біля зловісного стовпа, освітленого полум'ям численних вогнищ.

Він знав також, що вони рідко коли марнують час перед здійсненням кровожерних звичаїв. Він побоювався, що цього разу спізниться і зможе лише помстити ся.

Він мчав. Запала ніч, він біг горішнім ярусом, і розкішний тропічний місяць освітлював карколомний шлях по ледь хвилястому верховіттю дерев.

Несподівано він побачив заграву. Вона була праворуч від його шляху. Напевне, це відблиск багаття, яке двоє чоловіків розпалили, перш ніж зазнали нападу. Тарзан ще не знав про прибуття моряків.

Тарзан був так переконаний у своєму знанні лісу, що не став відхилятися від шляху і промчав у відстані півкілометра від заграви. Це була таборова варта французів.

Кількома хвилинами пізніше Тарзан опинився на дереві над селищем Мбонги. Ага! Він ще не дуже спізнився! Чи?.. Він не знав. Постать біля стовпа не ворушилася. Втім чорні воїни ще тільки підколювали її.

Тарзан знав їхні звичаї. Смертельного удару ще не було завдано. Він міг би сказати з точністю до хвилини, скільки часу триватиме витанцьовування.

Ще через хвилину ніж Мбонги відітне бранцеві вухо, і це ознаменує початок кінця: дуже швидко після цього від полоненого залишиться тремтяча купа розтерзаного м'яса.

У ньому ще жеврітиме життя, але тоді вже смерть буде єдиним його бажанням.

Стовп стояв на відстані метрів двадцяти від ближчого дерева. Тарзан згорнув вірьовку. І несподівано його бойовий клич заглушив кровожерний вереск чорношкірих демонів.

Танцюристи завмерли, немов закам'яніли.

Аркан зі свистом злетів над їхніми головами. У невиразному світлі вогнищ його було зовсім не помітно.

Д'Арно розплющив очі. Величезний негр, який стояв просто перед ним, беркицьнувся горілиць, мов повалений незримою рукою.

Негр лементував і несамовито сіпався, але його тіло швидко сунулось у тінь під деревами.

Дикуни непорушно дивилися на це вибалушеними від страху очима,

Щойно опинившись під самим деревом, тіло знялося в повітря і зникло між листям. Очманілі від страху дикуни, нажахано волаючи, чимдуж помчали до воріт селища.

Д'Арно залишився сам.

Він був хороброю людиною, але й у нього волосся стало дибки, коли повітря затремтіло від моторошного рику.

Коли тіло дикуна, звиваючись, мов зачароване, знеслося в гущавину лісового листя, д'Арно відчув, як крижаний дрож пробіг по його спині, ніби сама смерть підвелася з темної могили і торкнула його вогким пальцем.

Д'Арно вдивлявся в те місце, де тіло сховалося в листі, і почув звідти шум від якихось рухів. Гілки захиталися, почувся тріск, чорношкірий сторчма полетів додолу і лишився нерухомо лежати там, де впав.

Одразу ж за ним з'явилась біла постать, але вона стрибнула на ноги.

Д'Арно побачив, як з тіні вийшов на світло вогнищ молодий, зграбний велетень і швидко рушив до нього.

Що це? Хто це? Напевне, ще якесь створіння, яке мордуватиме його.

Д'Арно чекав. Його погляд ані на хвилину не полишив обличчя людини, що наближалася. І відкриті, ясні очі прибульця не знітились під його пильним поглядом.

Д'Арно заспокоївся, хоч і не надто тішив себе надією, та все ж відчув, що людина з таким обличчям не може мати жорстокого серця.

Не мовлячи ані слова, Тарзан перетяв французові пута. Знеможений від тортур та втрати крові, той, напевне, впав би, якби сильна рука не підтримала його.

Він відчув, що його підняли з землі. На мить у нього з'явилося відчуття польоту, і він знепритомнів.

22. ПОШУКОВИЙ ЗАГІН

Коли світанок торкнувся табору французів, що загубився в джунглях, там панували сум'яття й тривога.

Щойно досить розвиднілось, аби можна було роздивитися довкола, лейтенант Шарпантьє розіслав урізнобіч по троє розвідників шукати слід, який і було віднайдено через десять хвилин. І тоді весь загін вирушив назад, до берега.

Вони йшли повільно, бо несли шість мертвих тіл — уночі померло ще двоє матросів. До того ж декотрі поранені без допомоги не могли зробити ані кроку.

Шарпантьє вирішив повернутись у табір, щоб посилити загін, а потім спробувати вистежити тубільців та врятувати д'Арно.

Вечоріло, коли потомлені люди дісталися до галявини край берега, але двом з них повернення принесло таку радість, що страждання й горе були на мить забуті.

Коли маленький загін вийшов із джунглів на галявину, то першою людиною, котру помітили професор Портер та Сесіль Клейтон, була Джейн, що стояла біля дверей хатини.

З криком радості й полегшення вона побігла їм назустріч, зависла на шиї в батька й залилася сльозами — вперше, відколи вони потрапили на цей страшний, багатий на пригоди берег.

Професор Портер мужньо намагався стримати своє хвилювання, але його нерви були надто напружені, він не витримав, прихилив своє старече обличчя до плеча доньки й тихенько заплакав, неначе стомлена дитина.

Джейн повела його до хатини, а французи рушили до берега, звідки назустріч ішло кілька їхніх товаришів.

Бажаючи залишити батька й доньку наодинці, Клейтон приєднався до моряків та розмовляв з офіцерами, аж доки їхній човен не пішов до крейсера, де лейтенант Шарпантьє повинен був доповісти про невдалий результат експедиції.

Тоді Клейтон неквапно повернувся до хатини. Його серце раділо. Жінка, яку він кохав, була в безпеці. Він намагався здогадатись, яким дивом вона врятувалась. Майже неймовірно було бачити її живою.

Поблизу хатини він спіткав Джейн, яка щойно вийшла надвір. Вона побачила його й кинулась назустріч.

— Джейн! — вигукнув він. — Бог справді ласкавий до нас. Скажіть, як ви врятувалися; в якому образі постало провидіння, щоб повернути вас до нас?

Ніколи перед тим він не кликав її на ім'я. Сорок вісім годин тому Джейн відчула б легке радісне хвилювання, якби таке звернення пролунало з вуст Клейтона: тепер воно її злякало.

— Містере Клейтоне, — спокійно відповіла вона, простягаючи йому руку, — насамперед дозвольте мені подякувати вам за лицарську відданість моєму любому батькові. Як ми можемо вам віддячити?

Клейтон помітив, що вона обійшла увагою його безпосереднє звернення, але не став витлумачувати цього. Вона стільки зазнала! Він зрозумів, що тепер не час обтяжувати її своїм коханням.

— Я вже винагороджений, — відповів він, — тим, що бачу вас та професора Портера в безпеці! Я не думав, що мені вдалося б і далі зносити тягар його спокійного і мовчазного горя. Це було найсумніше випробування його життя, міс Портер! А крім того, й моє особисте горе, гірше якого я ніколи не зазнавав. Але його горе було таке безнадійне, таке тяжке! Я зрозумів, що жодна любов, навіть любов чоловіка й жінки, не може бути така глибока, як любов батька до доньки!

Дівчина похилила голову. їй хотілося поставити одне питання, але воно здавалося їй майже блюзнірським поруч з любов'ю цих двох людей та жахливими стражданнями, яких вона зазнала у той час, як сиділа, радісно усміхаючись, поруч із богоподібним лісовим створінням, їла розкішні плоди та закоханим поглядом дивилась йому в очі.

Але любов — дивний володар, а людська природа ще дивніша. Вона була достатньо мужня, щоб не виправдовуватись перед собою. Ненавидячи себе в цю хвилину, вона однак спитала:

— Де лісова людина, яка врятувала вас? Чому вона не повернулась?

— Я не розумію, — сказав Клейтон, — про кого ви говорите?

— Про того, хто врятував усіх нас; хто врятував мене від горили.

— О! — здивовано вигукнув Клейтон. — То це він нас урятував? Ви ж мені нічого не розповіли про вашу пригоду — розкажіть, будь ласка!

— То що з лісовиком? — допитувалась вона. — Хіба ви його не бачили? Коли ми почули ледь чутну стрілянину в джунглях, він залишив мене. Ми щойно дісталися до галявини, і він поспішив на шум бою. Я знаю, що він вирушив вам на допомогу!

її тон був майже благальним, вираз обличчя виказував стримуване хвилювання. Клейтон помітив це і перейнявся її невиразною тривогою, її гострим бажанням знати, де перебуває ця дивна істота. Він не підозрював істини та й не міг підозрювати. Але його охопило передчуття неминучої згуби, і в його серці непомітно для нього самого висіялося перше зерня ревнощів та підозрінь щодо лісової людини, якій він був зобов'язаний життям.

— Ми його не бачили, — спокійно відповів Клейтон. — Він не приєднався до нас. — Трохи подумав і додав: — Можливо, він повернувся до свого племені — до тубільців, які напали на нас! — Клейтон не знав, навіщо він це сказав, бо й сам у це не вірив, але любов — дивовижний владар.

Дівчина поглянула на нього розширеними очима.

— Ні! — палко вигукнула вона ("Надто палко", — подумав Клейтон). — Це неможливо! То ж були чорні дикуни, а він білий джентльмен.

Клейтон зніяковів, але зеленооке бісеня дражнило його.

— Він — дивний напівдикий мешканець джунглів, міс Портер. Ми нічого не знаємо про нього. Він не розмовляє і не розуміє жодної європейської мови, а його прикраси і зброя подібні до тих, які носять дикуни західного побережжя! — Клейтон говорив, кваплячись. — На сотні кілометрів довкола нас нема інших людських істот, міс Портер! Він має належати до племені, котре напало на нас, або до іншого — однаково дикого, може, він навіть людожер!

Джейн зблідла.

— Я не можу повірити в це... — майже прошепотіла вона. — Це неправда! Ви побачите, — сказала вона, звертаючись до Клейтона, — що він повернеться і доведе, що ви помилялись. Ви його не знаєте так, як я. Кажу вам, він джентльмен!

Клейтон був шляхетної вдачі, але щось у відчайдушності, з якою захищала лісову людину ця дівчина, збуджувало у його підсвідомості почуття ревнощів, тож на мить він забув усе, чим вони були зобов'язані дикому напівбогові, і з уїдливою напівусмішкою відповів:

— Може, ви маєте рацію, міс Портер, але я вважаю, що нікому з нас не варто аж так падати за нашим знайомим, який живиться падлом. Можливо, це напівбожевільний, що пережив корабельну аварію і який забуде нас швидше, ніж ми його! Адже він усього лиш лісовий звір, міс Портер!

Дівчина не відповіла, але відчула, як стислось їй серце.

Вона знала, що Клейтон говорив лише те, що думав, і вперше спробувала віднайти джерела свого нового кохання й піддати його об'єкт критичному розглядові.

Дівчина повільно повернулася й пішла до хатини.

Вона спробувала уявити свого лісового бога поруч себе в салоні океанського пароплава. Уявила собі, як він їсть, руками розриваючи м'ясо, мов хижак, і витирає масні пальці об стегна. І здригнулася.

Вона уявила собі, як рекомендуватиме його своїм друзям — грубого, неписьменного дикуна. І скривилася.

Вона пішла в свою кімнату і всілася на краєчку постелі з трав та папоротей, притисла руку до грудей, які тяжко здіймалися, і відчула під блузою його твердий медальйон.

Вона витягла його і, тримаючи на долоні, дивилася на нього затуманеними від сліз очима.

Потім притисла його до вуст, зарилася головою в м'яку папороть і заридала.

— Звір? — прошепотіла вона. — У такому разі. Боже, зроби мене також звіром: тому що людина він чи звір — я кохаю його!

Того дня вона більше не бачила Клейтона. Есмеральда принесла їй вечерю, і вона звеліла переказати батькові, що їй недобре.

Рано-вранці другого дня Клейтон пішов разом з рятувальним загоном шукати лейтенанта д'Арно.

Цього разу загін складався з двохсот чоловік з десятьма офіцерами та двома лікарями, а харчів було взято на тиждень.

Вони прихопили з собою постіль і гамаки, останнє — для хворих та поранених.

Вони дісталися до місця, де було вчинено напад на першу експедицію, після полудня, тому що тепер вони йшли знайомою місциною і не губили часу на розвідки.

Звідси слонова стежка вела просто до селища Мбонги. Була тільки друга година, коли головна колона загону зупинилася край галявини.

Командир загону, лейтенант Шарпантьє, негайно відправив частину людей крізь джунглі до протилежного боку селища. Інший взвод було вислано зайняти позицію навпроти селищних воріт.

Сам він з рештою загону причаївся на південному боці галявини. Було умовлено, що загін, який займає північну позицію і якому далі за інших треба було йти до призначеного місця, почне напад, і цей перший залп послужить сигналом для одночасної атаки, щоб узяти селище приступом з першого разу.

Цілі півгодини, які здалися годинами, загін лейтенанта Шарпантьє чаївся в густих заростях джунглів, очікуючи сигналу. Вони бачили тубільців на полях і біля селищних воріт.

Нарешті пролунав сигнал — лункий ляскіт гвинтівок, і у той самий час йому відповіли залпи з півдня й заходу.

Тубільці на полях полишили свої знаряддя і бігцем кинулись до загорожі. Кулі наздоганяли їх, і матроси, перестрибуючи через їхні тіла, побігли до воріт селища.

Напад був такий несподіваний і стрімкий, що білі дісталися до воріт, перш ніж тубільці встигли їх забарикадувати. Наступної миті вулицю заполонили озброєні люди, які зчепилися із тубільцями.

Кілька хвилин чорні твердо боронили початок вулиці, але револьвери, гвинтівки та багнети французів звалили тубільців зі

списами і змусили до втечі чорних лучників із напівнатягнутими тятивами.

Невдовзі бій перетворився в переслідування, а потім — у жорстоку різанину, тому що моряки помітили рештки мундира д'Арно на декотрих чорних вояках.

Вони ретельно обшукали кожну хатину, кожен завулок селища, але не знайшли анінайменшого сліду д'Арно. Вони на мигах допитували полонених, а тоді виявилось, що один з матросів, котрий служив у французькому Конго, розуміє ламану мову, якою спілкувалися білі з найменш розвинутими племенами узбережжя. Проте навіть тоді їм не пощастило дізнатись про долю д'Арно.

У відповідь на запитання про свого бойового товариша вони бачили лише схвильовану жестикуляцію та вирази переляку. Це їх переконало в тому, що чорні вбили і з'їли їхнього товариша двома днями раніше.

Вони полишили всяку надію і стали готуватися до ночівлі в селищі. Полонених загнали до трьох хатин і поставили біля них посилену варту.

Біля зачинених воріт також стала сторожа, і врешті селище поринуло у сонну мовчанку, яку перебивало лише голосіння тубільних жінок за своїми покійниками.

Другого дня загін рушив у зворотну подорож. Спочатку французи мали намір спалити селище, але потім відкинули цю думку і залишили переможеним дахи над головою та селищну огорожу для захисту від лісових звірів.

Експедиція повільно поверталася своїми вчорашніми слідами. Десять навантажених нош сповільнювали її хід. У восьми лежали важкопоранені, а двоє вгиналося під вагою вбитих.

Клейтон та лейтенант Шарпантьє йшли в кінці колони. Англієць мовчав із поваги до горя свого супутника, бо д'Арно та Шарпантьє були нерозлучними друзями від самого дитинства.

Клейтон усвідомлював, що горе француза поглиблювалося й тим, що загибель д'Арно виявилась марною, бо Джейн була врятована раніше, аніж д'Арно потрапив до рук дикунів, і ще тому, що справа, якій той віддав своє життя, постала не зі службового обов'язку, а задля людей сторонніх, ще й іноземців. Але коли він сказав, про це лейтенантові Шарпантьє, той похитав головою:

— Ні, мосьє. Певне, д'Арно судилося вмерти! Я побиваюся лише за тим, що не міг померти замість нього або принаймні разом із ним. Шкода, що ви не знали його краще, мосьє. Він був справжнім вояком і справжнім джентльменом, а це хоч кажуть про багатьох, насправді віднести можна далеко не до кожного. Він загинув не марно, бо його смерть за незнайому американську дівчину змусить і нас, його товаришів, сміливіше дивитись смерті в обличчя!

Клейтон не відповів, але в ньому зародилася нова хвиля поваги до французів.

Було зовсім темно, коли вони дісталися до хатини на березі. Один залп перед виходом із джунглів сповістив тих, хто залишався в таборі та на кораблі, що експедиція спізнилася. Було умовлено, що коли вони будуть за кілометр чи два від табору, один залп означатиме невдачу, три — удачу, а два — те, що вони не знайшли ані д'Арно, ані його чорних викрадачів.

Назустріч їм вийшла сумна процесія. Без зайвих розмов мертвих та поранених було перенесено на човен і відвезено до крейсера.

Стомлений важкими п'ятиденними мандрами в джунглях та двома сутичками з чорношкірими, Клейтон увійшов до хатини поїсти і

відпочити на відносно зручному своєму ложі з трави після двох ночей, які він пробув у джунглях.

Біля дверей хатини стояла Джейн.

— А бідолашний лейтенант? — запитала вона. — Чи знайшли ви хоч його сліди?

— Ми спізнилися, міс Портер, — сумно відповів він.

— Скажіть мені, що трапилось? — запитала вона.

— Не можу, міс Портер, це надто жахливо!

— Чи не хочете ви сказати, що вони його мордували? — прошепотіла вона.

— Ми не знаємо, що вони зробили перед тим, як убили його, — відповів Клейтон.

На його обличчі виразно читалися сліди сильної втоми й жалю до бідолашного д'Арно, і він зробив наголос на "перед тим".

— Перед тим, як убили його? Що ви маєте на увазі? Чи вони не... Чи вони не...

— Так, міс Портер, вони — людожери, — сказав Клейтон майже гірко, бо несподівано згадав про лісову людину — і дивні ревнощі, які він відчув два дні тому, знов охопили його.

З несподіваною грубістю, яка була так само чужа Клейтонові, як увічлива завбачливість мавпі, він бовкнув:

— Коли ваш лісовий бог полишив вас, він, певно, квапився на бенкет!

Він пошкодував про свої слова, щойно вимовивши їх, хоча й не знав, як боляче вони зачепили дівчину. Він засоромився своїх безпідставних підозрінь стосовно того, хто врятував життя усім членам їхньої маленької громади й ані разу не скривдив жодного з них. Дівчина гордо звела голову.

— На вашу заяву, містере Клейтоне, може бути лише одна гідна її відповідь! — сказала вона крижаним тоном. — І я шкодую, що я не чоловік, який мав би можливість дати її! — Вона швидко повернулася й увійшла до хатини.

Клейтон був англійцем, і дівчина встигла зникнути з його очей, перш ніж він утямив, яку відповідь дав би чоловік.

— Присягаюсь честю, — жалібно вимовив він, — вона обізвала мене брехуном! І думаю, що я цього заслужив, — додав він, коли трохи подумав. — Клейтоне, хлопче, я знаю, що ти стомився і не зібраний зараз, але з цього не випливає, що ти повинен бути віслюком! Іди-но краще спати!

Однак, перш ніж це зробити, він тихенько покликав Джейн із-за полотняної завіси, бо йому хотілося її переконати, але з таким самим успіхом він міг би звертатися до сфінкса.

Тоді він написав записку і підсунув її під завісу.

Джейн побачила папірець, проте вдала, що не помітила його, бо була дуже сердита, ображена й роздратована, але… але вона була жінка і тому врешті-решт підняла записку і прочитала її:

"Люба міс Портер!

Я не мав підстав говорити те, що сказав. Єдине моє виправдання, яке, однак, зовсім мене не виправдовує, — це мої розхитані нерви.

Будь ласка, спробуйте забути про те, що я сказав. Я дуже прошу пробачення. Образити вас для мене болючіше, аніж будь-якого в усьому світі. Скажіть, що ви пробачили мене.

Ваш Сесіль Клейтон".

"Він подумав так, інакше він би цього не висловив, — подумала дівчина, — але це не може бути правдою... Я впевнена, що це неправда!"

Одна фраза в записці злякала її: "Образити вас для мене болючіше, аніж будь-кого в усьому світі".

Тиждень тому ця фраза викликала б у неї захоплення, а тепер вона пригнічувала її.

Вона хотіла б ніколи не знати Клейтона. Дівчина не шкодувала, що зустрілася з лісовим богом, — ні, вона була щаслива! А тут ще й інша записка, яку вона знайшла в траві біля хатини наступного дня після того, як повернулася з джунглів, любовна записка з підписом Тарзана.

Ким би міг бути цей новий залицяльник? А що. коли це ще хтось із диких мешканців страшного лісу, який може зробити все що завгодно для того, щоб заволодіти нею?

— Есмеральдо! Прокинься! — закричала Джейн. — Ти мене дратуєш: спиш собі спокійно, тоді як довкола горе!

— Габерель! — заверещала Есмеральда, сідаючи на ліжку. — Хто тепер? Носогемот? Де він, міс Джейн?

— Дурниці, Есмеральдо, нема нічого! Йди спати. Ти достатньо відворотна, коли спиш, але коли прокидаєшся, то ще гірша.

— Певно, що так, любонько, але що з вами, скарбе мій? Цього вечора ви поводитеся, наче несповна розуму.

— Ох, Есмеральдо, я просто нестерпна сьогодні! — сказала дівчина. — Не звертай на мене уваги, от і все, люба!

— Так, серденько, лягайте-но краще спати! У вас геть нерви розхитались. З усіма цими розповідями містера Філандера про суріпотамів та геніїв-людожерів воно й не дивно!

Джейн, сміючись, підійшла до ліжка Есмеральди й побажала їй на добраніч.

23. ЛЮДИНА-БРАТ

Коли д'Арно отямився, то побачив, що лежить на постелі з м'якої трави та папороті в маленькому курені з гілок, зробленому у формі літери А.

Крізь дірку-пролаз до куреня він побачив зелену луку, а трохи поодалік — щільну стіну рослинності джунглів.

Він був дуже побитий і слабкий. Коли він цілком опритомнів, то відчув, як гостро запекли йому численні жорстокі рани і тупий біль озвався в кожному м'язі, кожній кістці тіла від завданих йому страшних ударів.

Навіть голови він не міг повернути без дошкульного болю, тому довго лежав нерухомо з заплющеними очима.

Намагався пригадати свої пригоди до тієї миті, відколи знепритомнів, і знайти ключ до розгадки свого теперішнього становища. Він силкувався збагнути, в чиїх руках перебуває — ворогів чи друзів.

Врешті пригадав усю бридку сцену біля стовпа і дивну білу істоту, на руках у якої знепритомнів.

Безперервний гомін джунглів, шурхотіння мільйонів листків, дзижчання комах перемішувалися у дивовижно заспокійливе гудіння; здавалося, він лежить осторонь, поодалік від багатогранного життя, шум якого долинав до нього лише невиразним відлунням.

Врешті він спокійно заснув і прокинувся лише пополудні.

Д'Арно знову пережив те саме дивне відчуття цілковитого нерозуміння всього, що відбувається довкола. Як і в мить свого першого пробудження, він швидко пригадав нещодавні події, і коли позирнув у отвір куреня, то побачив людину, що сиділа навпочіпки.

До нього була обернена широка м'язиста спина, але попри її густу засмаглість д'Арно побачив, що це спина білого, і подякував долі.

Француз кволо гукнув до людини. Та озирнулася, підвелася і рушила до куреня. У неї було гарне обличчя — найгарніше з усіх, які будь-коли бачив д'Арно.

Тарзан нахилився, вповз у курінь до пораненого офіцера і торкнувся прохолодною рукою його чола.

Д'Арно звернувся до нього французькою, але чоловік лише похитав головою з жалем, як здалося французові.

Тоді д'Арно спробував говорити англійською мовою, але чоловік знову похитав головою. Італійська, іспанська та німецька мали такий самий успіх.

Д'Арно знав кілька слів норвезькою, російською та грецькою мовами, а також мав деяке уявлення про говірку одного з негритянських племен західного узбережжя, — чоловік і їх не розумів.

Він оглянув рани д'Арно, виліз із куреня й зник. Дещо згодом він повернувся з плодами та грубим, схожим на гарбуз, овочем, повним води.

Д'Арно втамував спрагу і трохи поїв. Він здивувався, що в нього нема гарячки. Він знову спробував порозумітися зі своїм дивним санітаром, але й цього разу безуспішно.

Несподівано чоловік вибіг з куреня і кількома хвилинами пізніше повернувся зі шматком кори та — о диво дивнеє! — олівцем!

Він присів навпочіпки поруч з д'Арно і кілька хвилин писав на гладенькій внутрішній поверхні лубу, а потім передав його французові.

Д'Арно з подивом побачив написану виразними друкованими літерами записку англійською:

"Я — Тарзан із племені великих мавп. Хто ви? Чи можете ви читати цією мовою?"

Д'Арно схопив олівець і зупинився.

Цей дивний чоловік писав англійською, — певна річ, що він англієць.

— Так, — сказав д'Арно. — Я читаю англійською. І розмовляю також. Тепер ми зможемо говорити. Насамперед дозвольте подякувати вам за все, що ви для мене зробили.

Чоловік похитав головою і вказав на олівець та кору.

— Боже милостивий, — вигукнув д'Арно по-французькому. — Якщо ви англієць, то чому ж не розмовляєте англійською?

І потім несподівано збагнув: ця людина — німа, а може, й глухоніма.

Тож д'Арно написав на лубі англійською:

"Я — Поль д'Арно, лейтенант французького флоту. Дякую вам за все, що ви для мене зробили. Ви врятували мені життя, і все, що належить мені, — ваше. Дозвольте поцікавитись, яким чином людина, яка пише англійською не розмовляє цією мовою?"

Відповідь Тарзана здивувала д'Арно ще більше:

"Я розмовляю мовою племені великих мавп, якими провадив Керчак, а також трохи мовою слона Тантора та лева Нуми і розумію мови інших мешканців джунглів. Я ніколи не розмовляв з людьми, за винятком одного разу з Джейн Портер, з якою спілкувався на мигах. Це вперше я розмовляю з іншими з моєї породи писаними словами".

Д'Арно був уражений. Здавалося неймовірним, що на землі може існувати доросла людина, яка ніколи не розмовляла з іншою людиною, а ще неймовірнішим було те, що така людина могла писати й читати.

Він перечитав записку Тарзана: "за винятком одного разу з Джейн Портер". Це була американська дівчина, яку горила понесла в джунглі.

Несподівано д'Арно осяяло: то ось він і був "горила"! Він схопив олівець і написав:

"Де Джейн Портер?"

І Тарзан відповів нижче:

"Серед своїх, у хатині Тарзана".

"Отже, вона жива? Де вона була? Що з нею трапилось?"

"Вона жива. її взяв був за дружину Теркоз, але Тарзан відняв її у Теркоза і вбив його, перш ніж той устиг скривдити її. Ніхто в джунглях не може лишитися живим після бою з Тарзаном. Я — Тарзан, могутній боєць".

Д'Арно написав:

"Я радий що вона в безпеці. Мені боляче писати. Я хочу трохи спочити".

А Тарзан відповів:

"Спочиньте. Коли одужаєте, я віднесу вас до ваших друзів".

Багато днів пролежав д'Арно на своєму ложі з м'якої папороті. Наступного дня у нього почалася лихоманка, й д'Арно вирішив, що має зараження крові й незабаром помре.

Нараз йому дещо спало на думку. Він здивувався, чому раніше про це не подумав.

Він покликав Тарзана і на мигах пояснив, що хоче писати, і коли Тарзан дав йому кору та олівець, д'Арно написав:

"Чи можете ви піти до наших і привести їх сюди? Я на пишу їм записку, і вони підуть за вами".

Тарзан похитав головою, взяв кору й написав:

"Я думав про це першого дня, але не зважусь. Великі мавпи часто приходять сюди, і якщо вони знайдуть вас тут та ще й пораненого, то вб'ють".

Д'Арно повернувся на бік і заплющив очі. Не хотілося вмирати, але він почував, що йому надходить кінець, бо гарячка дедалі дужчала. Вночі він знепритомнів.

Три дні він марив, а Тарзан сидів біля нього, змочував йому руки й голову та обмивав рани.

На четвертий день лихоманка припинилася так само раптово, як і почалася, але д'Арно дуже ослаб і скидався більше на тінь, аніж на живу людину. Тарзан змушений був підводити його, щоб він міг напитися з гарбузової посудини.

Лихоманка була не від зараження, як думав д'Арно, а така, яку звичайно дістають білі у джунглях Африки. Ця лихоманка або вбиває людину, або полишає так само раптово, як полишила д'Арно. Ще двома днями пізніше д'Арно ходив амфітеатром, і міцна рука Тарзана підтримувала його.

Вони посідали в затінку великого дерева, і Тарзан узяв гладенький шматок кори для розмови.

Перший запис зробив д'Арно:

"Що я можу зробити, щоб віддячити вам за всі ваші послуги?"

Тарзан відповів:

"Навчіть мене мови людей".

І д'Арно негайно почав вказувати на довколишні предмети й повторювати їхні назви французькою: він думав, що найлегше йому буде вчити цю людину своєї рідної мови.

Тарзан виявився дуже ретельним учнем і вже двома днями пізніше так опанував французьку, що міг говорити короткі фрази, на взірець: "це дерево", "це трава", "я хочу їсти" та ін.

Д'Арно почав усвідомлювати, що помилився, не розпочавши навчання з мови, якою Тарзан уже писав і читав, але далі подумав, що вже пізно починати все спочатку і змушувати Тарзана забути вивчене, особливо тому, що вони швидко наближалися до можливості розмовляти.

На третій день після того як лихоманка припинилася, Тарзан запискою спитав д'Арно, чи почуває той себе достатньо добре, щоб віднести його до хатини.

Тарзан так само нетерпляче очікував цієї миті, як і д'Арно, бо йому хотілося знову побачити Джейн.

Через це саме він ледь втримувався біля француза, і те, що робив це так самовіддано, свідчило про шляхетність його вдачі більше й виразніше, аніж навіть те, що він урятував французького офіцера з пащі Мбонги.

Д'Арно, який не хотів нічого іншого, написав:

"Таж ви не можете нести мене так далеко всіма цими лісовими хащами!"

Тарзан усміхнувся.

— А таки можу! — сказав він по-французькому, і д'Арно голосно розреготався, коли почув від Тарзана фразу, яку він так часто вживав.

Тож вони рушили в дорогу, й д'Арно, дивувався так само, як Клейтон і Джейн, дивовижній силі та спритності Тарзана.

Близько шостої години вони дісталися галявини, і коли Тарзан зістрибнув додолу з гілки останнього дерева, його серце сильно закалатало в грудях, очікуючи знову побачення з Джейн.

Біля хатини не було нікого видно, і д'Арно був уражений, коли побачив, що ані крейсер, ані "Стріла" не стоять на якорі в бухті.

Почуття самотності і безпорадності охопило чоловіків, коли вони мовчки рушили до хатини.

Обидва мовчали, й обидва знали, що знайдуть за дверима, коли ті відчиняться.

Тарзан підняв засувку, штовхнув важкі двері, й вони рипнули на дерев'яних завісах. Виявилось те, чого вони боялись: хатина була порожня!

Вони подивилися один на одного. Д'Арно знав, що товариші вважали його мертвим, але Тарзан думав лише про жінку, яка любила й цілувала його, а тепер кинула, доки він рятував істоту її породи.

Гіркота сповнила його серце. Він піде далеко геть, далеко в джунглі і приєднається до свого племені! Він більше ніколи не побачить нікого зі своєї породи і не повернеться до хатини. Він назавжди зречеться і її, і великих сподівань, зроджених нею, — сподівань знайти своє плем'я і стати людиною між людьми.

А француз? А д'Арно? Ну то й що! Він залишиться сам, як лишався Тарзан. Тарзан не хотів більше бачити його! Він хотів тікати від усього, що нагадувало йому про Джейн.

Доки Тарзан стояв на порозі і розмірковував, д'Арно ввійшов до хатини. Він побачив, що у ній лишилося багато речей. Він упізнав речі з крейсера — похідну кухню, трохи кухняного начиння, гвинтівку і велику кількість патронів, консерви, ковдри, два стільці та похідне складне ліжко, кілька книжок та журналів, переважно американських.

"Вони, напевне, ще повернуться", — подумав д'Арно.

Він підійшов до столу, який багато років тому змайстрував був Джон Клейтон, і побачив на ньому дві записки, адресовані Тарзанові.

Одна була написана твердим чоловічим почерком і не була запечатана. Інша, запеатана, була написана рукою жінки.

— Тут є дві записки для вас, Тарзане! — гукнув д'Арно, повертаючись до дверей, але його супутника там уже не було.

Д'Арно підійшов до дверей і визирнув. Тарзана ніде не було видно! Він голосно покликав його, але відповіді не було.

— Боже милостивий! — вигукнув д'Арно. — Він кинув мене! Я відчуваю це! Тарзан повернувся в джунглі і залишив мене тут самого!

І він згадав вираз очей Тарзана, коли вони побачили, що хатина порожня, вираз, який бачить мисливець в очах оленя, якого знічев'я підстрелили.

Француз озирнувся. Самотність та моторошність місця починали діяти на нерви, і без того роз'ятрені тортурами, які йому довелося витримати, та хворобою.

Залишатися тут наодинці зі страхітливими джунглями, ніколи не чути людського голосу І не бачити людського обличчя, постійно стерегтися диких звірів та незрівнянно дикіших людей, стати жертвою самотності та зневіри... Це було жахливо!..

А далеко на схід Тарзан мчав середнім ярусом дерев назад, до свого племені. Він ніколи перед тим не мандрував з такою невтримною швидкістю. Він відчував, що тікає від самого себе, від власних думок! Але хоч би як швидко він мчав, думки не відставали від нього.

Він промчав над гнучким тілом левиці Сабор, яка йшла у протилежному напрямку — до хатини, яку він покинув.

Що міг зробити д'Арно супроти Сабор? Що зробить він, коли горила Болгані нападе на нього, чи лев Нума, чи жорстокий Шіта?

Тарзан зупинився.

— Хто ти, Тарзане? — спитав він себе вголос. — Мавпа чи людина? Якщо ти мавпа, то вчиниш, як мавпа, і лишиш істоту своєї породи помирати в джунглях, тому що тобі заманулося йти в інше місце. Якщо ж ти людина, то повернешся, щоб захистити свого одноплемінника. Ти не втечеш від одного зі своїх лише тому, що один з них утік від тебе!..

Д'Арно зачинив двері хатини. Він страшенно нервував. Навіть хоробрі люди — а д'Арно був хороброю людиною — іноді лякаються самотності.

Він зарядив одну з гвинтівок і поклав її поблизу, щоб була під рукою. Потім підійшов до столу і взяв адресованого Тарзанові незапечатаного листа. Можливо, в ньому йдеться про те, що вони відпливають лише на якийсь час? Він відчував, що читання цього листа не буде порушенням правил порядності, і тому видобув послання з конверта й прочитав його.

"Тарзанові.

Ми дякуємо вам за дозвіл користуватися вашою хатиною і жалкуємо, що ви не дали нам приємної можливості побачитися й подякувати вам особисто.

Ми нічого не зіпсували, натомість залишили багато речей, які можуть допомогти вам зручніше і безпечніше влаштуватися у вашому самітницькому житлі. Якщо ви знаєте дивного білого чоловіка, який не раз рятував нам життя і приносив нам їжу, і якщо ви вмієте розмовляти з ним, подякуйте йому за його доброчинність.

Ми відпливаємо через годину, щоб ніколи сюди не повернутись, але ми хочемо, щоб і ви, і наш інший лісовий друг знали, що ми завжди будемо вдячні вам за те, що ви зробили для чужоземців на вашому березі, і що ми зробили б набагато більше, аби віддячити вам обом, якби ви надали нам таку можливість.

Із щирою повагою

Сесіль Клейтон".

— Ніколи сюди не повертатись! — простогнав д'Арно і впав долілиць на похідне ліжко.

Годиною пізніше він підвівся й прислухався. Хтось був за дверима і намагався увійти.

Д'Арно схопив заряджену гвинтівку і прицілився.

Сутеніло, і в хатині було дуже темно, але він роздивився, що засувка зрушилася зі свого місця.

Він відчув, як у нього на голові заворушилося волосся.

Двері обережно відчинилися, і крізь вузьку щілину стало видно постать, яка стояла просто за дверима.

Д'Арно навів цівку на щілину і натиснув на спусковий гачок.

24. ЗАГУБЛЕНИЙ СКАРБ

Коли експедиція після марних зусиль урятувати д'Арно повернулася, капітан Дюфран вирішив відпливати якомога швидше, і всі, за винятком Джейн, погодилися з ним.

— Ні! — рішуче заявила вона. — Я не поїду, і вам не годилося б цього робити, бо в джунглях є двоє людей, які прийдуть сюди одного дня — вони знають, що ми на них чекаємо! Один з них ваш офіцер, капітане Дюфран, а інший — лісовик, який урятував життя усім членам експедиції мого батька! Він залишив мене на краєчку галявини двома днями раніше, кваплячись на допомогу, як він думав, моєму батькові та панові Клейтонові, а потім залишився, щоб урятувати лейтенанта д'Арно, можете бути певні в цьому! Якби його допомога лейтенантові д'Арно виявилась запізнілою, то він би давно вже повернувся, і його відсутність — достатній доказ того, що він затримався, бо лейтенанта д'Арно поранено; або ж йому, можливо, довелося переслідувати його викрадачів далі, за селищем, яке атакували ваші матроси!

— Але мундир бідолашного д'Арно та всі його речі було знайдено у цьому селищі! — переконував її капітан. — І тубільці дуже хвилювалися, коли їх розпитували про долю білого!

— Так, капітане, але вони не знали, що він мертвий! А стосовно того, що вони привласнили собі його одяг та речі, то й інші народи, значно цивілізованіші, аніж ці нещасні негри, забирають у своїх полонених усі більш-менш цінні речі, незалежно від того, збираються вони їх убити чи ні! Навіть солдати мого улюбленого Півдня оббирали не лише живих, а й мертвих! Я згідна, що це важливе свідчення, та це ще не доказ!

— А може, ваш лісовик також потрапив у полон до дикунів і вони вбили його, — сказав капітан Дюфран.

Дівчина засміялась.

— Ви не знаєте його! — відповіла вона й відчула, як все її єство затремтіло від гордого усвідомлення того, що ця людина належить їй.

— Я погоджуюсь, що варто почекати вашого супермена! — сказав, сміючись, капітан. — Мені б теж дуже хотілося з ним побачитись.

— У такому випадку почекайте його, мій дорогий капітане, — наполягала дівчина. — Я, у всякому разі, залишаюсь!

Француз був би вкрай здивований, коли б усвідомив справжній сенс слів дівчини.

Так, розмовляючи, вони йшли від берега до хатини, аби приєднатися до нечисленного товариства, яке розташувалося на похідних стільцях у затінку великого дерева.

Тут були професор Портер, пан Філандер, Клейтон, лейтенант Шарпантьє та два інші з їхнього офіцерського братства, а позаду ходила

Есмеральда, яка подеколи докидала слівця до загальної розмови на правах давньої родинної служниці, якій усе вибачають.

Офіцери підвелися й віддали честь, коли їхній командир наблизився, а Клейтон поступився місцем Джейн.

— Ми щойно обговорювали долю бідолашного Поля, — сказав капітан Дюфран. — Міс Портер цілком слушно твердить, що ми не можемо бути переконані в його смерті, і це правда. З іншого боку вона стверджує, що відсутність вашого всемогутнього лісового приятеля означає, що д'Арно й далі потребує його допомоги, бо він поранений або перебуває в полоні у якомусь далекому селищі.

— Було висловлено думку, — додав лейтенант Шарпантьє, — що ця дика людина походить із племені чорношкірих, яке напало на наш загін, і що вона поспішала їм на допомогу.

Джейн швидко зиркнула на Клейтона.

— Це видається цілком вірогідним, — зауважив професор Поргер.

— Я не згоден з вами! — заперечив пан Філандер. — У нього було чимало можливостей завдати нам кривди або наслати на нас своє плем'я. Натомість, він упродовж усього нашого тривалого перебування тут неухильно відігравав роль нашого захисника й покровителя!

— Так-то воно так, — урвав його Клейтон, — проте ви не повинні забувати тієї обставини, що, окрім нього, тут на сотні кілометрів довкола живуть самі лише людожери! Він був озброєний достеменно так, як вони, і це змушує думати, що він підтримує з ними стосунки, а те, що він один білий серед тисяч чорних, доводить, що ці стосунки не можуть бути тільки дружніми!

— Певна річ, малоймовірно, щоб він не мав із ними стосунків, — зауважив капітан, — може, він навіть належить до цього племені!

— Або, — додав один з офіцерів, — можливо, що він прожив достатньо довго серед мешканців джунглів — звірів чи людей, — аби пізнати таємниці лісу і навчитися користуватись африканською зброєю!

— Ви міркуєте про нього відповідно до власних уявлень, панове, — сказала Джейн. — Звичайна біла людина, наприклад, будь-хто з вас, — перепрошую, я не надто вдало висловилась, — точніше, біла людина, розвинута вище середнього рівня фізично й духовно, запевняю вас, і року не змогла б прожити сама, без одежі, в тропічних джунглях! А ця людина не лише перевершує середнього білого силою і спритністю, а й настільки дужча за наших тренованих атлетів та силачів, наскільки вони перевершують новонароджених немовлят; його відвага й лють у бою рівняють його з диким звіром!

— Без сумніву у нього є відданий захисник, міс Портер! — зауважив, сміючись, капітан Дюфран. — Я переконаний, що кожен з нас залюбки згодиться вмерти сотню разів найлютішою смертю, аби лише удостоїтися схвалення хоча б наполовину такого відданого і такого прекрасного захисника.

— Ви не дивувалися б моєму захистові, — сказала дівчина, — якби бачили його так, як я, коли він бився за мене з величезним волохатим звіром! Якби ви бачили, як він кинувся на чудовисько, як бик кидається на ведмедя гризлі, без жодних ознак страху чи вагання, ви б теж повірили в його надлюдське походження! Якби ви бачили могутні м'язи, напнуті під брунатною шкірою, якби ви бачили, як він відводив від себе страшні ікла, ви б також вважали його непереможним! І врешті, якби ви знали, з якою лицарською шляхетністю він поводився зі мною, незнайомою дівчиною, то ви б відчули таку саму безмежну довіру до нього, як і я!

— Ви виграли вашу справу, чарівна захиснице! — вигукнув капітан. — Суд визнає підсудного невинним, і крейсер залишається ще на кілька днів, щоб він мав можливість повернутися й подякувати долі!

— На Бога, серденько! — закричала Есмеральда. — Чи не хочете ви сказати мені, що збираєтесь залишитись тут. у цій людожерницькій країні, тоді як у нас є можливість утекти на цьому самому крейсері? Не кажіть мені цього, любонько!

— Есмеральдо! Як не сором! — вигукнула Джейн. — Оце ваша подяка людині, яка двічі врятувала вам життя?

— Так воно і є, міс Джейн, саме так, як ви кажете; але цей лісовий добродій рятував нас зовсім не для того, щоб ми тут залишались! Він рятував нас для того, щоб ми могли поїхати звідси! Я думаю, що він дуже розгнівається, коли дізнається, що ми такі неґречні, що лишилися тут після того, як він дав нам можливість виїхати звідси. Я сподівалася, що мені вже не доведеться більше спати у цьому геологічному паркові й дослухатися усіх цих страхітливих звуків, які долинають з джунглів, коли стає темно!

— Я вам анітрохи не дорікаю, Есмеральдо, — сказав Клейтон. — Ви цілком маєте рацію, коли кажете "страхітливі" звуки! Я ніяк не міг підібрати для них належного означення, але це найвірогідніше: саме страхітливі звуки!

— Вам з Есмеральдою ліпше перейти на крейсер, — з легкою усмішкою зауважила Джейн. — Що б ви сказали, коли б в а м довелося прожити ціле життя в цих джунглях, як жив лісовик?

— Гадаю, що я виявився б вельми нездалим у ролі дикуна! — гірко всміхнувся Клейтон. — Від цих нічних звуків у мене волосся стає дибки. Я здаю собі справу з того, що мені належало б соромитися такого зізнання, але це правда!

— Не знаю, — сказав лейтенант Шарпантьє, — я ніколи не думав багато про страх і подібні до цього речі і ніколи не намагався з'ясувати, хто я; боягуз чи сміливець; але тієї ночі, коли ми лежали в джунглях після зникнення бідолашного д'Арно і гомін джунглів здіймався і опадав довкола, я почав думати, що я насправді боягуз! Мене лякало не так гарчання та рикання звірів, як скрадливі шерехи, які несподівано чуєш обіч себе, а потім марно дослухаєшся, очікуючи, що вони повторяться; невиразні звуки величезного тіла, яке рухається майже нечутно, і усвідомлення того, що ти не знаєш, наскільки близьке воно від тебе і чи припинило воно підповзати ближче після того, як ти перестав його чути! Ці звуки й очі! Мій Боже! Я ніколи не забуду ці очі в темряві — і ті, які бачив, і ті, які не бачив, а лише відчував; о, ці найстрашніші!

Хвилину всі мовчали, а потім заговорила Джейн.

— І він там! — сказала вона приглушено. — Такі очі дивитимуться цієї ночі на нього і на нашого товариша, лейтенанта д'Арно! Чи можете ви кинути їх і не надати їм навіть побіжної допомоги, затримавшись з крейсером ще на кілька днів?

— Годі, годі, дитино! — мовив професор Портер, — Капітан Дюфран ладен залишитись, а я, зі свого боку, цілком погоджуюсь, як завжди, догоджати твоїм дитячим примхам!

— Ми можемо використати завтрашній день для пошуків скарбу, професоре! — запропонував пан Філандер.

— Правильно, правильно, пане Філандере! Я ледь не забув про скарб! — вигукнув професор Портер. — Може, капітан дасть нам на допомогу своїх людей і одного з полонених який би показав, де та скриня!

— Безумовно, шановний професоре, ми всі до ваших послуг! — сказав капітан.

Було домовлено, що другого ранку лейтенант Шарпантьє прихопить із собою десяток людей та одного з матросів "Стріли" за провідника, і доки не викопають скарб, крейсер стоятиме ще тиждень у маленькій бухті. На кінець цього терміну вважатиметься, що д'Арно справді загинув, а лісовик не побажав повернутись. Тоді обидва кораблі відпливуть з усією експедицією.

Професор Портер не став супроводжувати шукачів скарбу другого ранку, але коли побачив їх пополудні, як вони поверталися з порожніми руками, кинувся їм назустріч: його звична неуважлива байдужість полишила його, і її заступило нервове збудження.

— Де скарб? — гукнув він Клейтонові ще за сотню кроків.

Клейтон похитав головою.

— Зник! — сказав він, коли підійшов до професора.

— Зник? Не може бути! Хто міг його взяти? — вигукнув професор Портер.

— Одному Богові відомо, професоре, — відповів Клейтон. — Можна було б подумати, що чолов'яга, який водив нас, бреше щодо того місця, якби не напрочуд непідробне здивування та відчай на його обличчі, коли з'ясувалось, що під тілом забитого Снайпса немає скарбу! Окрім того, було ясно, що під тілом справді лежала якась річ, бо під ним виявилась яма, засипана пухкою землею.

— Але хто міг його взяти? — повторив професор.

— Підозра, звісно, може впасти на людей з крейсера, — сказав лейтенант Шарпантьє. — Та от молодший лейтенант Жанв'є запевняє мене, що ніхто з команди не сходив на берег, окрім як під проводом

офіцера. Я не думаю, що ви стали б їх підозрювати, але я тішуся з того, що не може бути підстав для підозрінь! — завершив він.

— Мені б і на думку не спало запідозрювати людей, яким ми так зобов'язані! — сказав професор Портер. — Я однаково міг би запідозрити любого Клейтона чи пана Філандера!

Французи — матроси й офіцери — всміхнулися. Було очевидно, що ці слова зняли тягар з їхніх душ.

— Скарб зник доволі давно, — вів далі Клейтон. — Коли ми вийняли труп, він розпався, а це вказує, що скарб було викрадено, коли тіло було ще свіже, — бо воно було ціле, коли ми відкопали його.

— Їх, певне, було багато! — зауважила Джейн, яка щойно надійшла. — Пам'ятаєте, потрібно було четверо людей, щоб нести скриню?

— Присягаюсь Юпітером! — вигукнув Клейтон. — Це правда! Напевне, це вчинили чорношкірі! Можливо, один з них бачив, як матроси закопували скриню, а потім повернувся з кількома товаришами, і вони витягнули її!

— Усякі такі домисли не мають сенсу, — сумно сказав професор Портер, — скриня щезла! Ми ніколи більше не побачимо ані її, ані скарбу, який був у ній!

Лише Джейн знала, що означала для її батька ця втрата, але ніхто не знав, що важила вона для неї.

Минуло шість днів, і капітан Дюфран оголосив, що вихід у море призначено на наступний ранок.

Джейн прохала б іще про перенесення терміну відплиття на далі, якби сама не почала думати, що її коханий лісовик не повернеться.

Всупереч собі вона починала піддаватись страхам та сумнівам. Безсторонні докази французьких офіцерів почали переконувати її.

Джейн не могла повірити в те, що він людожер, але врешті-решт їй почало здаватися ймовірним те, що він приймак якогось племені дикунів.

Їй і на гадку не спадало подумати, що, може, він мертвий! Вона не вірила в те, що його досконале тіло, сповнене життєвої снаги, могло перестати правити за притулок для його душі.

Щойно Джейн дозволила собі подумати так, як інші думки, так само небажані, почали дошкуляти їй.

Якщо він належить до племені дикунів, то повинен мати дружину-дикунку, — може, навіть не одну, а дюжину, — та ще й диких, напівголих дітей! Джейн здригнулася від цієї думки і майже зраділа, коли довідалася, що крейсер відходить рано-вранці.

Однак саме вона наполягала, щоби зброя, набої, харчі та деякі предмети домашнього вжитку було залишено в хатині, немовби для тієї так і не пізнаної особистості, що підписувалась іменем Тарзана, та для д'Арно, на той випадок, якщо він усе-таки виявиться живим. Але насправді вона сподівалась, що все це дістанеться її лісовому богові, навіть якщо б він виявився простим смертним.

Вона залишила для нього листа, передати якого доручила Тарзанові.

Джейн останньою залишила хатину, повернувшись під якимось малозначущим приводом після того, як решта пішли до човнів.

Вона стала на коліна біля постелі, у якій провела стільки ночей, і помолилася за добробут своєї первісної людини, а потім притиснула до вуст його медальйон і прошепотіла:

— Я кохаю тебе і, тому що кохаю, вірю в тебе! Але навіть якби не вірила, однаково б любила! Якби ти повернувся до мене й іншого виходу не було, я б залишилася з тобою в джунглях назавжди!

25. КРАЙ СВІТУ

Щойно гримнув постріл, як двері прочинились і людська постать долілиць упала на підлогу хатини.

Переляканий француз збирався вистрілити вдруге, коли у напівтемряві прочинених дверей побачив, що це біла людина, а наступної миті втямив, що підстрелив свого товариша і благодійника Тарзана.

З криком відчаю д'Арно стрибнув до приятеля, став навколішки і, обіймаючи Тарзана, підвів обіруч його голову. Відтак він голосно гукнув Тарзана на ім'я.

Відповіді не було, і д'Арно притис вухо до його грудей. З радістю він почув рівномірне биття серця.

Він обережно вклав Тарзана на ліжко, потім зачинив і замкнув двері, запалив одну з ламп і оглянув рану.

Куля зачепила голову. Попри потворну поверхневу рану, череп видавався неушкодженим.

Д'Арно полегшено зітхнув і заходився змивати кров з Тарзанового обличчя.

Невдовзі холодна вода привела його до тями, він розплющив очі і здивовано й запитально поглянув на д'Арно.

Той уже встиг перев'язати рану клаптем полотна, і коли побачив, що Тарзан опритомнів, підвівся, підійшов до столу і написав записку з поясненням жахливої помилки та висловами радощів, що рана виявилась несерйозною.

Тарзан прочитав записку, сів скраю ліжка і розреготався.

— Нічого! — сказав він по-французькому і, за браком потрібних слів, написав:

"Якби ви бачили, що зробив зі мною Болгані, або Керчак, або Теркоз перед тим, як я вбив їх, — ви б сміялися з такої подряпини".

Д'Арно передав Тарзанові дві адресовані йому записки.

Першу Тарзан прочитав із сумним виразом обличчя. Другу він довго крутив навсебіч, шукаючи початку; він ніколи досі не бачив заклеєних конвертів.

Врешті-решт він повернув її д'Арно.

Француз стежив за ним і помітив, що той був знічений. Як дивно, що конверт був загадкою для дорослої людини! Д'Арно відкрив його і передав листа Тарзанові.

Той сів на похідний стілець, розгорнув листа й прочитав:

"Тарзанові з племені мавп.

Перш ніж я поїду — дозвольте мені долучити своє визнання до подяки пана Клейтона за виявлену вами доброчинність та дозвіл користуватися вашою хатиною.

Ми дуже шкодували, що ви не прийшли познайомитися з нами. Нам так хотілося побачити й віддячити нашому господареві!

Є ще один, кому я хотіла б подякувати, але він не повернувся, хоча я й не вірю, що він помер.

Я не знаю його імені. Він — білий велет, який носить на грудях діамантовий медальйон.

Якщо ви знаєте його і розмовляєте його мовою, перекажіть йому мою подяку і скажіть, що я сім днів чекала на його повернення!

Також перекажіть, що в мене дома в Америці, у місті Балтімор, він завжди буде бажаним гостем, якщо захоче бачити мене.

Я знайшла вашу записку, адресовану мені: вона лежала між листям під деревом біля хатини. Я не знаю, яким чином ви, ніколи не говоривши зі мною, встигли мене покохати, і я дуже шкодую, якщо це правда, бо я вже віддала своє серце іншому.

Але знайте, що я завжди буду вашим товаришем.

Джейн Портер".

Майже годину сидів Тарзан, утупившись у підлогу. Із записок йому стало зрозуміло, що вони не знали, що він і Тарзан — одна й та сама людина.

"Я вже віддала своє серце іншому", — нескінченно повторював він подумки.

Отже, вона його не кохає? Як могла вона прикидатись закоханою і підносити його на таку верховину надії лише задля того, щоб скинути в безодню відчаю?

Може, й поцілунки були лише виявом дружнього ставлення? Що може сказати він — той, хто нічогісінько не знає про звичаї людських істот?

Несподівано він підвівся, побажав д'Арно на добраніч, як той навчив його, і кинувся на постіль із папороті, на якій спала Джейн Портер.

Д'Арно загасив лампу і сів на ліжко.

Цілий тиждень вони спочивали і д'Арно вчив Тарзана французької мови. Через тиждень вони вже могли більш-менш розмовляти.

Одного разу увечері, коли вони сиділи в хатині і збиралися лягати спати, Тарзан звернувся до д'Арно.

— Де Америка? — спитав він. Д'Арно показав на північний захід.

— За океаном, у багатьох тисячах кілометрів звідси, — сказав він. — А що?

— Я збираюсь туди.

Д'Арно похитав головою.

— Це неможливо, друже мій, — сказав він.

Тарзан підвівся, підійшов до шафи і дістав зачитану географію. Він розгорнув її на сторінці, де була карта світу, і сказав:

— Я ніяк не міг зрозуміти всього цього; поясніть, будь ласка.

Коли д'Арно виконав його прохання і сказав, що синя барва означає всю воду на землі, а плями інших барв — материки й острови, Тарзан попросив його вказати місце, де вони перебувають.

Д'Арно зробив це.

— А тепер покажіть Америку, — сказав Тарзан.

І коли д'Арно торкнувся пальцем Північної Америки, Тарзан усміхнувся й поклав долоню на сторінку, так що закрив океан між двома материками.

— Ви бачите, що це недалеко, — сказав він, — менше, ніж ширина моєї долоні.

Д'Арно засміявся. Як пояснити цій людині? Він узяв олівець і поставив маленьку крапку на узбережжі Африки.

— Ця маленька позначка, — сказав він, — на цій карті у багато разів більша, аніж ваша хатина на землі. Тепер бачите, як це далеко?

Тарзан довго думав.

— В Африці є білі люди? — спитав він.

— Так.

— Де живуть найближчі?

Д'Арно вказав інше місце на узбережжі, трішечки північніше.

— Так близько? — здивовано спитав Тарзан

— Так, — сказав д'Арно, — але це не близько!

— Чи є у них великі кораблі, щоб перепливати океан?

— Так.

— Ми підемо туди завтра! — оголосив Тарзан.

Д'Арно знову всміхнувся й похитав головою.

— Це надто далеко. Ми помремо набагато раніше, аніж дістанемося до них!

— Ви що, назавжди хочете залишитись тут? — спитав Тарзан.

— Ні! — сказав д'Арно.

— Тоді ми вирушаємо завтра! Я більше не хочу залишатися тут. Я радше вмру, аніж лишуся тут!

— Гаразд, — примирливо знизав плечима д'Арно. — Я напевне знаю, мій друже, що також ліпше помру, аніж залишусь тут. Якщо ви йдете — я йду з вами!

— Отже, згода, — сказав Тарзан, — завтра я вирушаю до Америки.

— Як ви дістанетеся до Америки без грошей? — спитав д'Арно.

— Що таке гроші? — здивувався Тарзан.

Збігло чимало часу, перш ніж він хоча б приблизно втямив, що це таке.

— Як люди дістають гроші? — врешті спитав він.

— Заробляють їх.

— Дуже добре. Я зароблю.

— Ні, друже, — заперечив д'Арно. — Вам не потрібно буде турбуватись про гроші або заробляти їх. Я маю досить для двох, вистачить і на дванадцятьох, це багато більше, ніж потрібно для однієї людини, і ви матимете все необхідне, щойно ми дістанемось до цивілізації!

Тож другого ранку вони рушили вздовж берега на північ. Кожен ніс гвинтівку і набої, а також постіль, харчі та кухняне начиння. Останнє здалося Тарзанові зовсім зайвим вантажем, і тому він викинув своє.

— Але ви повинні навчитися їсти варену їжу, мій друже, — запротестував д'Арно. — Жодна цивілізована людина не їсть сирого м'яса!

— Я встигну привчитися до вареного, коли ми дістанемося до цивілізації, — сказав Тарзан. — Мені ці витівки не подобаються. Вони лише псують смак гарного м'яса.

Цілий місяць вони йшли на північ. Інколи здобували багато їжі, а інколи голодували по кілька днів.

Вони не бачили жодних ознак присутності тубільців і не зазнали нападу диких звірів. їхня подорож була напрочуд легка.

Тарзан ставив д'Арно безліч запитань, і його знання швидко збільшувались. Д'Арно навчив його багатьох тонкощів цивілізації, навіть уживання ножа й виделки, але Тарзан подеколи з огидою відкидав їх, брав шматок дужими засмаглими руками, шматував його зубами, мов хижий звір.

У таких випадках д'Арно обурювався.

— Ви не повинні їсти, наче тварина. Тарзане, — казав він, — коли вже я намагаюся зробити з вас вихована людину! Мій Боже! Джентльмени так не роблять, це жахливо!

Тарзан сором'язливо всміхався і знову брався за ножа й виделку, хоча в душі ненавидів їх.

Дорогою він розповів д'Арно, що підгледів, як матроси закопували велику скриню, викопав її, відніс на галявину, де збираються мавпи, і там закопав.

— Це, певно, скриня зі скарбом професора Портера, — сказав д'Арно. — Дуже шкода — але ж ви не знали!

Тоді Тарзан пригадав листа Джейн до подруги, якого він викрав у перший день, коли вони поселилися в його хатині, і зрозумів, що це за скриня і що вона важить для Джейн.

— Завтра ми підемо назад по неї! — заявив він д'Арно.

— Назад? — вигукнув д'Арно. — Але, любий мій друже, ми вже три тижні в дорозі! Нам потрібно буде ще три, щоби повернутися по скарб, і тоді сплинуть місяці, перш ніж ми повернемося сюди з такою величезною ношею; ви самі сказали, що її несло четверо матросів!

— Це необхідно, любий друже, — наполягав Тарзан. — Ви можете йти далі до цивілізації, а я повернуся по скарб. Я набагато швидше подорожую самотужки!

— Я придумав краще, Тарзане! — вигукнув д'Арно. — Ми разом дістанемося до найближчого селища, а там наймемо корабель і повернемося по скарб морем уздовж берега. Це буде певніше й швидше, і нам не треба буде розлучатися. Що ви на це скажете, Тарзане?

— Чудово! — вигукнув Тарзан. — Скарб лежатиме на місці, хоч коли б ми прийшли по нього; і хоча я можу зганяти туди зараз і наздогнати вас через одну зміну місяця або дві, я перейматимусь тим, що ви сам у дорозі. Коли я бачу усю вашу безпорадність, д'Арно, я часто не можу втямити: яким чином людство уникнуло винищення впродовж усіх тих віків, про які ви мені розповідали? Та ж Сабор сама може знищити тисячу таких, як ви! Д'Арно розреготався.

— Ви матимете кращу думку про свій рід, коли побачите його війська та флоти, величезні міста та могутні механічні пристрої! Тоді ви зрозумієте, що мозок, а не м'язи, підніс людину вище за велетенських звірів з ваших джунглів. Самотня і беззбройна людина — не суперник звірові; але якщо збереться десяток людей, то вони об'єднають розум та зусилля супроти диких ворогів, тоді як неспроможні міркувати звірі ніколи не здогадаються об'єднатись супроти людини. Інакше, Тарзане, скільки часу ви змогли б прожити в джунглях?

— Ви маєте рацію, д'Арно, — сказав Тарзан. — Якби Керчак прийшов на допомогу Тублатові у ніч думдум, мені настав би кінець! Але Керчак був недостатньо далекоглядний для того, щоб скористатися з такої можливості! Навіть Кала, моя мати, ніколи не відзначалася подібною завбачливістю! Вона просто їла, що траплялося під руку, коли хотілося їсти. І якщо надходили голодні часи й була можливість зробити заздалегідь кількаденний запас, вона ніколи не робила цього!

Пригадую, вона вважала, що я роблю дурницю, беручи з собою їжу на час переходів, але охоче ділила її зі мною, коли виявлялося, що шлях небагатий на поживу.

— То ви знали свою матір, Тарзане? — здивовано спитав д'Арно.

— Так. Вона була велика гарна мавпа, більша за мене і вдвічі важча за мене!

— А ваш батько? — спитав д'Арно.

— Я не знаю його. Кала сказала мені, що він був білою мавпою, так само безволосою, як я. Тепер я знаю, що він був білою людиною!

Д'Арно довго і серйозно дивився на свого супутника.

— Тарзане, — сказав він врешті. — Неймовірно, що мавпа Кала була вашою матір'ю. Якщо таке можливе — у чому я глибоко сумніваюсь, — ви б успадкували деякі з мавпячих особливостей, а їх у вас нема! Ви чистокровна людина, і я впевнений: дитина високоцивілізованих та дуже розвинутих батьків. Невже у вас немає жодних натяків на ваше минуле?

— Жодних, — сказав Тарзан.

— Жодних написів у хатині, які б хоч щось розповідали про життя її попередніх мешканців?

— Я прочитав усе, що було в хатині, за винятком однієї книжки, котра, тепер я знаю, написана іншою мовою, не англійською. Може, ви її прочитаєте?

Тарзан видобув з дна сагайдака маленького чорного щоденника і простяг його своєму супутникові.

Д'Арно подивився на титульну сторінку.

— Це щоденник англійця Джона Клейтона, лорда Грейстока, і його написано французькою мовою, — сказав він і почав читати щоденника, написаного понад двадцять років тому, який вміщував уже відому нам оповідь пригод, лиха та прикрощів Джона Клейтона та його дружини Аліси відтоді, як вони залишили Англію; щоденник уривався за годину до того, як автора вбив Керчак.

Д'Арно читав уголос, час від часу зупиняючись, коли його голос зривався від безнадії та відчаю, які читалися між рядками.

Подеколи він позирав на Тарзана, який сидів навпочіпки, мов вирізьблений, утупившись у землю.

Тон щоденника перемінився лише на згадку про дитину зникла звичайна нотка відчаю, яка проривалася протягом перших двох місяців перебування на березі.

З цього місця записи повнилися стримуваним щастям, що справляло ще гнітючіше враження, ніж усе решта.

Один запис звучав майже бадьоро:

"Сьогодні нашому маленькому хлопчикові шість місяців. Він сидить на колінах в Аліси біля столу, за яким я пишу, — весела, здорова, чудова дитина!

Якось дивно, але мені здається, що я бачу його дорослим, який посідає у світі становище батька, другим Джоном Клейтоном!

І немовби для того, щоб надати моєму пророцтву ваги своїм підписом, він затиснув перо у пухкий кулачок і вимазаними чорнилом маленькими пальчиками поставив свою печатку на сторінці".

І справді, на берегах сторінки вирізнялися слабкі відбитки чотирьох маленьких пальчиків та подушечка великого пальця.

Коли д'Арно закінчив читати щоденника, обидва деякий час сиділи мовчки.

— Ну, Тарзане, про що ви замислились? — спитав д'Арно. — Адже ця маленька книжечка розкриває таємницю вашого народження! Послухайте, таж ви — лорд Грейсток!

Тарзан похитав головою.

— У книжці йдеться лише про одну дитину, — відповів він. — Вона вмерла, квилячи від голоду. її маленький кістяк лежав у колисці відтоді, як я вперше увійшов до хатини, і до того дня, коли експедиція професора Портера поховала його поруч з його батьком та матір'ю біля хатини! Це і є та дитина, про яку йдеться в книжці; а таємниця мого народження лежить ще глибше, аніж перед тим, бо я останнім часом багато розмірковував про ймовірність мого народження в хатині! Я гадаю, що Кала казала правду, — сумно завершив він.

Д'Арно похитав головою. Він не був переконаний, і в його душі народилося рішення перевірити слушність свого здогаду — тим більше, що він знайшов єдиний ключ, яким можна було або розкрити таємницю, або назавжди поховати її в безодні невідомого.

Через тиждень подорожі несподівано вийшли на велику галявину. Поодалік стояло кілька будівель, огороджених міцним пакіллям. Між ними і селищем розляглося оброблене поле, на якому працювало кілька негрів.

Обидва зупинилися на околиці джунглів.

Тарзан поклав на лука отруєну стрілу, але д'Арно торкнув його за плече.

— Що ви хочете робити, Тарзане? — запитав він.

— Вони вб'ють нас, якщо помітять! — зауважив Тарзан. — Я волію сам убивати!

— Може, вони добре ставляться до білих! — сказав д'Арно.

— Вони чорні! — відповів Тарзан і знову нап'яв тятиву.

— Не робіть цього, Тарзане! — закричав д'Арно. — Білі люди не вбивають просто так. Мій Боже! Скільки вам ще треба вчитися! Я шкодую того нечему, який розгніває вас, коли я привезу вас до Парижа. У мене тільки й буде роботи, що рятувати вас від гільйотини!

Тарзан опустив лука й усміхнувся:

— Я не розумію, чому я повинен убивати чорношкірих у джунглях і не можу вбивати їх тут! А якщо лев Нума стрибне на нас, тоді що? Певне, я повинен буду сказати: "Моє шанування, мосьє Нума, як поживає мадам Нума?"

— Почекайте, доки чорношкірі накинуться на нас, — відповів д'Арно, — а тоді бийте їх! Не вважайте, що люди — ваші вороги, дотих, доки вони вам цього не покажуть!

— Ходімо! — сказав Тарзан. — Ходімо, і нехай вони убивають нас! — І він рушив просто через поле з високо піднятою головою, і тропічне сонце пекло йому гладеньку смагляву шкіру.

За ним ішов д'Арно, одягнений у лахміття, яке кинув у хатині Клейтон після того, як офіцери з французького крейсера дали йому пристойніше вбрання.

Несподівано один з чорношкірих озирнувся, помітив Тарзана і з вереском кинувся до загорожі.

Вмить повітря виповнилось вигуками переляку робітників, які тікала іе раніш, ніж перший з них добіг до загорожі, з-за неї з'явився білий з рушницею в руках, який вийшов довідатися про причину такого сум'яття.

Те, що він побачив, змусило його піднести рушницю до плеча, і Тарзан би вдруге скуштував холодного свинцю, коли б д'Арно не закричав людині з націленою рушницею:

— Не стріляйте! Ми друзі!

— Тоді ані руш! — пролунало у відповідь.

— Стійте, Тарзане! — закричав д'Арно. — Він думає, що ми вороги.

Тарзан зупинився, а потім повільно підійшов разом із д'Арно до білої людини, яка стояла у воротях. Та дивилася на них із подивом І цікавістю.

— Що ви за люди? — спитав він французькою.

— Білі люди, — відповів д'Арно. — Ми дуже довго блукали джунглями!

Людина опустила рушницю і рушила до них з простягнутою рукою.

— Я отець Костянтин з тутешньої французької місії, — сказав він, — і щасливий вітаю вас!

— Це пан Тарзан, отче Костянтине! — відповів д'Арно, рекомендуючи свого супутника, і доки священик подавав руку Тарзанові, д'Арно додав: — А я — Поль д'Арно з французького флоту!

Отець Костянтин потиснув Тарзанові руку, кинув один швидкий, пильний погляд на його чудову статуру та вродливе обличчя.

Так Тарзан вийшов на передовий рубіж цивілізації. Вони залишалися там цілий тиждень, упродовж якого спостережливий Тарзан перейняв чимало людських звичаїв, а чорні жінки шили білі полотняні костюми для нього та д'Арно, щоб вони подорожували далі по-людському.

26. НА ВИСОТІ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Ще через місяць вони дісталися до невеличкої купки будиночків у гирлі широкої ріки, на якій Тарзан побачив багато кораблів — і відчув зніченість дикої істоти перед багатьма людьми.

Потроху він звик до диких звуків та порядків цивілізації, і невдовзі ніхто не міг би здогадатись, що цей вродливий француз у бездоганному білому костюмі, який сміється й балакає з веселими співрозмовниками, двома місяцями раніше ганяв первісним лісом, накидався на необережну жертву і тут-таки пожирав її м'ясо сирцем!

Тарзан тепер орудував виделкою та ножем, які ще місяць тому зневажливо відкидав, не менш вишукано, аніж сам д'Арно.

Він був дуже здібним учнем, і молодий француз уперто намагався зробити з Тарзана справді шляхетну людину, якщо говорити про поведінку та мову.

— Ви — шляхетна людина в душі, мій друже! — сказав якось д'Арно. — Але бажано, щоб це виявлялося й у вашій зовнішності!

Д'Арно сповістив телефоном свій уряд про те, що врятувався, і попросив тримісячну відпустку, яку й було йому надано.

Він також зателефонував до свого банку, щоб йому вислали грошей. Вимушене місячне очікування через те, що неможливо було зафрахтувати корабель для повернення в Тарзанові джунглі по скарб, обох їх дратувало.

Під час їхнього перебування в приморському містечку "мосьє Тарзан" став предметом подиву і білих, і чорних через кілька випадків, які самому Тарзанові здавалися несуттєвими дрібницями.

Одного разу чорношкірий велетень, який напився до нестями, тероризував усе місто, аж доки недобра зірка привела його на веранду готелю, де сидів чорночубий велетень-француз.

Він вибіг широкими сходами, замахнувся ножем і кинувся на товариство з чотирьох чоловіків, які сиділи за столиком та попивали абсент.

З криками переляку усі четверо повтікали, і тоді чорношкірий помітив Тарзана.

Він з ревінням кинувся на нього, тоді як півсотні пар очей слідкували за ним крізь прочинені двері й вікна: усі були переконані, що велетень-негр заріже бідолашного француза.

Тарзан зустрів напад з усмішкою, яка завжди освітлювала його риси під час двобоїв.

Щойно негр наблизився, як сталеві пальці схопили чорну руку, яка занесла ножа, і рвучко переламали її, так що рука безпомічно зависла.

Від болю та подиву негр зразу охляв, і, коли Тарзан знову сів на свій стілець, він повернувся і з пронизливим ревінням помчав до селища тубільців.

Іншого разу, коли Тарзан і д'Арно обідали з кількома білими, зайшла мова про левів та полювання на них.

Щодо хоробрості царя звірів думки розійшлися. Дехто стверджував, що лев — зухвалий боягуз, але всі погодилися з тим, що почувають себе впевненіше, намацуючи автоматичні гвинтівки, коли до їхнього останнього табору поночі долинає рикання володаря лісів.

Д'Арно і Тарзан умовились, що минуле буде для всіх таємницею, тож нині, окрім французького офіцера, ніхто не знав про близьке знайомство Тарзана зі звірами джунглів.

— Мосьє Тарзан ще не висловив своєї думки, — зауважив один із співрозмовників. — Людина, яка певний час перебувала в Африці, — якщо я не помиляюсь, так було з мосьє Тарзаном, — повинна мати певний досвід у стосунках з левами — чи не так?

— Так, — сухо відказав Тарзан. — У мене достатньо досвіду, щоб вважати, що кожен з нас має рацію щодо тих левів, котрі вам траплялися! Але з однаковим успіхом можна складати думку про негрів з одного того чорношкірого, котрий сказився минулого тижня, або вважати, що всі білі — боягузи, якщо зустрінеш одного полохливого білого! Серед нижчих порід, панове, така сама кількість окремих особистостей, скільки й серед нас! Сьогодні ви можете наштовхнутися на надмір полохливого лева, який чкурне від вас. Завтра ви зустрінетесь з його дядечком або кузеном, і ваші друзі губитимуться в здогадках, чому ви не повертаєтеся з джунглів! Щодо мене, то я завжди вважав,

що леви хижі, і тому, зустрічаючись із ними, завжди тримаюся насторожі.

— Полювання не дає жодного задоволення, — наполягав перший промовець, — якщо мисливець боїться своєї здобичі! Якщо мисливець відчуває страх!

Д'Арно усміхнувся. Щоб Тарзан та боявся!

— Я не зовсім розумію, що ви називаєте страхом, — сказав Тарзан. — Як і в левів, страх різний у різних людей, але для мене радість полювання полягає в усвідомленні того, що моя дичина так само небезпечна для мене, як і я для неї! Якби я вирушив полювати на лева з двома скорострільними гвинтівками, носієм поклажі та двома чи трьома десятками облавників, я би відчув, що лев напевне загине, і моя насолода від полювання зменшилася б пропорційно зростанню моєї безпеки!

— Далебі, мені доводиться думати, що мосьє Тарзан воліє вирушати в джунглі на лови царя звірів голяка, озброєний лише складаним ножем? — співрозмовник доброзичливо засміявся, однак з легким відтінком сарказму.

— І шматком мотузка! — додав Тарзан.

Саме в цей час з віддалених джунглів долинуло глухе рикання лева, який немовби викликав на бій сміливця.

— Ось вам зручний випадок, мосьє Тарзан! — піддражнив француз.

— Я не голодний! — просто відповів Тарзан.

Всі, за винятком д'Арно, розреготались. Лише він знав, що це дикий звір висловив просте пояснення вустами людини.

— Але ви боїтеся так само, як боявся б кожен інший, піти в джунглі голяка, озброєний лише ножем та мотузком, — далі під'юджував француз. — Чи не правда?

— Ні, — відповів Тарзан. — Лише дурень робить щось, аби зробити!

— П'ять тисяч франків додадуть цьому сенсу, — зауважив інший. — Я закладаюся на цю суму, що ви не зможете принести з джунглів лева на вищезгаданих умовах: голим і без жодної зброї, окрім мотузка та ножа!

Тарзан поглянув на д'Арно і ствердно хитнув головою.

— Поставте десять тисяч, — сказав д'Арно.

— Добре! — відповів той. Тарзан підвівся.

— Я залишу свій одяг на краю за селищем, щоб мені не довелося йти вулицями голим, якщо я не повернуся вдосвіта.

— Невже ви підете зараз? — вигукнув той, що бився об заклад. — Вночі?

— А чом ні? — спитав Тарзан. — Нума бродить уночі — легше буде знайти його!

— Ні, — сказав інший. — Я не хочу мати на руках вашу кров! Досить і того, що ви підете вдень!

— Я піду зараз! — відповів Тарзан і пішов до себе в кімнату по ножа та мотузка.

Його провели до джунглів, де він залишив свій одяг у маленькому сараї.

Але коли він зібрався пірнути в морок низьких заростей, його почали відмовляти, а той, хто бився об заклад, наполягав дужче за всіх.

— Я вважатиму, що ви виграли, — казав він, — і десять тисяч франків — ваші, якщо ви відмовитесь від цієї відчайдушної витівки, яка може закінчитися лише вашою смертю!

Тарзан засміявся, і наступної миті джунглі поглинули його.

Його супутники мовчки постояли ще хвилину, а потім повільно поплентались назад до готелю.

Тарзан вихопився на дерево тієї самої миті, як увійшов у джунглі, і з п'янким відчуттям свободи знову помчав по гілках.

Це було життя! О. як він любив його! У вузькій та обмеженій сфері цивілізації, яку затиснули зівсебіч умовності, не було нічого схожого. Навіть одяг був безглуздям і обмеженням!

Нарешті він вільний! Він не розумів раніше, у якому по лоні був.

Як було б легко обійти тепер колом до берега, а потім рушити на південь до своїх джунглів та хатини!

Несподівано він учув запах Нуми, бо пересувався проти вітру, а дещо згодом його гострий слух уловив знайомий звук м'яких лап та тертя великого, вкритого хутром тіла об кущі.

Тарзан перескакував з гілки на гілку над звіром, який нічого не підозрював, і нечутно вистежував його, аж поки опинився над невеликою, затопленою місячним світлом галявиною.

Тут зашморг оповив і стиснув жовтаву горлянку, і подібно до того, як він це робив сотні разів. Тарзан прив'язав мотузок до міцної гілляки, зістрибнув додолу, до кігтів, які рвали повітря у спробах звільнитися, скочив на могутню спину звіра і кілька разів увігнав гостре лезо в люте серце.

Він поставив ногу на тіло Нуми і на повен голос проревів страшний переможний клич свого дикого племені.

Хвилину він вагався від суперечливих почуттів: дружби до д'Арно та сильного потягу до свободи рідних джунглів. Врешті-решт образ прекрасного обличчя та спогади про палкі поцілунки потьмарили картину його минулого життя, яка щойно починала вимальовуватися.

Тарзан кинув ще тепле тіло Нуми собі на плечі й знову видерся на дерево.

Люди на веранді сиділи впродовж години, майже не розмовляючи.

Вони без успіху намагалися зав'язати розмову на різні теми, але щоразу одна й та сама невідступна думка, що снувала у кожного в голові, змушувала їх замовкати.

— На Бога! — врешті мовив той. хто бився об заклад. — Я не можу більше цього зносити! Я піду в джунглі зі своєю скорострільною гвинтівкою і приведу цього навіженого назад!

— Я піду з вами, — сказав інший.

— І я! І я! І я! — вигукнула решта.

Вони квапливо розійшлися по своїх кімнатах з таким відчуттям, наче ці слова зруйнували чари якоїсь жахливої маячні, і згодом уся компанія, добре озброєна, рушила до джунглів.

— Господи! А це що? — несподівано вигукнув один з них, англієць, коли несподівано до них долинув дикий крик Тарзана.

— Я одного разу чув це. — сказав інший, бельгієць, — коли був у країні горил! Мої носії сказали мені, що це крик мавпи-самця. який переміг у бою!

Д'Арно, згадавши розповіді Клейтона про страхітливе ревіння, яким Тарзан сповіщав про свої перемоги, усміхнувся, всупереч жахові, який охопив його на думку, що цей звірячий крик вийшов з людського горла, з вуст його друга.

Вони зупинилися на околиці джунглів і, коли стали вирішувати, як їм краще розподілити свої сили, несподівано поруч з ними пролунав неголосний сміх, а коли озирнулися, то побачили постать велетня, що наближався до них із тілом лева на широких плечах.

Навіть д'Арно був уражений: здавалося неймовірним, щоб людина, озброєна такою жалюгідною зброєю, могла так швидко вбити лева або без сторонньої допомоги пронести його величезну тушу крізь переплетіння заростей!

Вони оточили Тарзана, засипали його запитаннями, але він лише Сміявся у відповідь і заперечував геройство свого вчинку.

Тарзанові здавалося, що це однаково, що хвалити за геройство різника, який забив корову; він так звик убивати звірів для їжі і самозахисту, що аніскільки не міг вважати свій вчинок за геройський. Але в очах цих людей, які не звикли полювати на велику дичину, він був героєм.

Негадано він здобув собі десять тисяч франків, бо д'Арно переконав його взяти ці гроші.

Це було надзвичайно важливо для Тарзана. Він починав розуміти, яка сила міститься в маленьких клаптиках паперу та шматочках металу, що постійно переходили з рук до рук, коли людські Істоти їздили, або їли. або спали, або одягались, або пили, або працювали, або бавились, або ховалися від дощу, холоду чи сонця.

Для Тарзана стало очевидним, що без грошей людина помре. Щоправда, д'Арно запропонував йому не перейматися цим, бо в нього було грошей більше ніж достатньо для обох; але Тарзан довідався також і про те, що люди дивляться зверхньо на того, хто приймає гроші, не даючи натомість нічого рівноцінного.

Невдовзі після епізоду з левом д'Арно зафрахтував старий вітрильник для каботажного рейсу до закритої Тарзанової бухти.

Обидва вони відчули себе щасливими того ранку, коли маленьке суденце підняло якір і вийшло в море.

Перехід здійснився вдало, і на ранок, після того як вони стали на якір навпроти хатини, Тарзан, який знову набув свого лісового вигляду та озброєний лопатою, сам вирушив до амфітеатру мавп, де було закопано скарб.

Він повернувся надвечір наступного дня, несучи важку скриню на плечі, і при сході сонця маленьке судно вийшло з бухти і рушило у зворотний шлях.

Три тижні по тому Тарзан та д'Арно були пасажирами французького пароплава, який ішов до Марселя; вони пробули кілька днів у цьому місті, а потім д'Арно повіз Тарзана до Парижа.

Тарзан квапився в Америку, але д'Арно наполіг на тому, щоб він супроводжував його до Парижа, і нізащо не хотів пояснити йому, на чому він ґрунтує своє прохання.

Насамперед д'Арно після приїзду хотів відвідати поважного урядовця з департаменту поліції, свого давнього приятеля, і запросив Тарзана з собою.

Д'Арно спритно повів розмову таким чином, що урядовець став пояснювати зацікавленому Тарзанові сучасні засоби, які вживають для викриття злочинів.

Найбільше зацікавила Тарзана увага, яку приділяла ця захоплива наука вивченню відбитків пальців.

— Але який сенс у цих відбитках, — спитав Тарзан, — якщо кількома роками пізніше лінії цілковито переміняться завдяки відмиранню старої тканини і наростанню нової?

— Лінії ніколи не змінюються! — заперечив урядовець. — З дитинства до старості відбитки пальців людини міняються хіба що за розміром, якщо нема поранень, які можуть спотворити петлі та вигини. Але якщо було знято відбитки всіх пальців обох рук. особа повинна втратити їх усі. щоб її не впізнали.

— Це дивовижно! — вигукнув д'Арно. — Цікаво подивитися на лінії моїх пальців!

— Це легко побачити. — відповів поліційний урядовець, і на його дзвінок з'явився службовець, якому він дав кілька доручень.

Той вийшов з кімнати і через деякий час повернувся з маленькою дерев'яною скринькою, яку поставив на стіл свого начальника.

— Ось, — сказав урядовець. — зараз ви отримаєте відбитки своїх пальців.

Він дістав із скриньки скляну пластинку, тюбик густої фарби, гумовий валик та кілька білісіньких карток.

Він витиснув краплину фарби на скло, розкачав її гумовим валиком так, що всю поверхню вкрив тоненький рівномірний шар фарби.

— Поставте чотири пальці вашої руки на скло, ось так! — сказав він д'Арно. — Тепер великий палець! Тепер поставте їх так само на цю картку сюди, ні. трішечки праворуч! Потрібно залишити місце для пальців лівої руки. Ось так! Тепер те саме для лівої руки!

— Ходіть-но сюди, Тарзане! — вигукнув д'Арно. — Подивимося, як виглядають ваші петлі!

Тарзан охоче згодився і засипав урядовця запитаннями, доки той виконував усю процедуру.

— Чи вказують відбитки пальців на расові особливості? — питав він. — Чи могли б ви, наприклад, визначити за самими лише відбитками, що особа належить до чорної або кавказької раси?

— Я не думаю, — відповів урядовець, — хоча дехто стверджує, буцімто в негра лінії менш складні.

— А чи можна відрізнити відбитки мавпи від відбитків людини?

— Либонь, так, бо мавпячі будуть простіші за відбитки вищого організму!

— Чи може суміш мавпи з людиною виявити особливості обох батьків? — питав далі Тарзан.

— Гадаю, що так, — відповів урядовець, — але наука ще недостатньо розвинута, щоб дати докладну відповідь на таке питання. Я особисто можу довіряти їй лише в межах розпізнавання окремих людей. Тут вона достеменна. Найімовірніше, що в цілому світі не знайдеться двох людей з однаковими лініями на всіх пальцях. Можна вважати, що жоден відбиток людського пальця не може збігатися з відбитком інших, окрім як із того самого пальця!

— Чи таке порівняння потребує багато часу або праці? — спитав д'Арно.

— За звичай кілька хвилин, якщо відбитки виразні.

Д'Арно видобув із кишені маленьку чорну книжку і почав перегортати сторінки.

Тарзан здивовано поглянув на книжку. Яким чином вона в д'Арно? Д'Арно зупинився на сторінці з п'ятьма маленькими плямами.

Він передав розкриту книжку поліційному урядовцеві.

— Чи подібні ці відбитки до моїх або пана Тарзана?

Урядовець видобув зі столу велике збільшувальне скло і заходився уважно розглядати відбитки, водночас роблячи нотатки в блокноті.

Тарзан зрозумів, до чого було їхнє відвідування поліційного урядовця.

Розгадка таємниці його життя містилася в цих маленьких відбитках! З нап'ятими нервами він сидів на стільці, нахилившись уперед, але несподівано ослабнув і з усмішкою відкинувся на спинку.

Д'Арно здивовано поглянув на нього.

— Ви забуваєте, що мертве тіло дитини, яка зробила ці відбитки, пролежало двадцять років у хатині свого батька, і я сам бачив, як воно лежало там, щоразу, коли бував у хатині! — з гіркотою зауважив Тарзан.

Поліційний урядовець запитально поглянув на них.

— Роздивляйтесь, роздивляйтесь, капітане! — сказав д'Арно. — Ми вам потім розповімо усю цю історію, якщо лише пан Тарзан згодиться.

Тарзан ствердно кивнув.

— Та ви з глузду з'їхали, любий мій д'Арно! — наполягав він. — Ці маленькі пальці поховані на західному березі Африки!

— Я цього не знаю, Тарзане — заперечив д'Арно. — Це можливо, але якщо ви не син Джона Клейтона, то небом заклинаю вас пояснити: яким чином ви потрапили в джунглі, забуті Богом, туди, куди не ставала нога жодного білого, крім Джона Клейтона?

— Ви забуваєте про Калу! — сказав Тарзан.

— Я просто не зважаю на неї! — відповів д'Арно.

Розмовляючи, друзі підійшли до широкого вікна, яке виходило на бульвар. Деякий час вони стояли, дивлячись на потік людей унизу, кожен заглибившись у свої думи.

"Довго, одначе, він порівнює відбитки!" — подумав д'Арно, повертаючись до поліційного урядовця.

На свій подив, він побачив, що урядовець відхилився на спинку крісла і похапцем перебігає очима зміст маленького чорного щоденника.

Д'Арно кахикнув. Поліційний урядовець підвів очі і, спіткавши його погляд, підніс палець на знак мовчанки.

Д'Арно знову відвернувся до вікна, і дещо згодом урядовець мовив:

— Панове!

Обидва повернулись до нього.

— Цілком очевидно, що дуже багато що залежить від цілковитої певності цього порівняння! Тому я прошу вас залишити в моїх руках усю цю справу до повернення пана Дескера, нашого експерта. Це справа лите кількох днів!

— Я сподівався довідатись про це негайно, — сказав д'Арно. — Пан Тарзан їде завтра до Америки!

— Я обіцяю вам. що ви зможете зателеграфувати йому про наслідки щонайпізніше за два тижні! — відповів урядовець. — Але якими вони будуть, я не наважуюсь сказати. Подібність є. але ліпше залишити це на розсуд пана Дескера.

27. ВЕЛЕТЕНЬ ЗНОВУ

Перед старим будинком на вулиці однієї з околиць Балтімора зупинилося таксі.

З нього вийшов гарної статури пан, років під сорок, з різкими правильними рисами обличчя, заплатив водієві і відпустив його. Через хвилину пасажир входив до бібліотеки будинку.

— О, пан Канлер! — вигукнув старий, підводячись йому назустріч.

— Добрий вечір, вельмишановний професоре! — вигукнув прибулець і сердечно привітався з ним.

— Хто відчинив вам? — спитав професор.

— Есмеральда.

— В такому разі вона повинна повідомити Джейн про те, що ви тут! — сказав старий.

— Ні, професоре", — заперечив Канлер, — я прийшов, аби побачити вас!

— Дуже люб'язно з вашого боку! — сказав професор Портер.

— Професоре, — вів далі Роберт Канлер дуже повільно, так, немовби ретельно зважував кожне слово. — Я прийшов нині, щоб побалакати з вами про Джейн. Вам відомі мої наміри, і ви були достатньо ґречні, щоби змиритися з моїми залицяннями.

Професор Архімедес Кв. Портер завовтузився в кріслі. Він завжди ніяковів, коли про це заходила мова. Він сам не міг утямити чому. Бо ж Канлер — чудова пара його доньці.

— Але Джейн… — казав Канлер. — Я не можу зрозуміти її! Вона поводиться зі мною казна-як! Я постійно відчуваю, що вона з полегкістю зітхає щоразу, коли я з нею прощаюся!

— Годі, годі! — мовив професор Портер. — Годі, годі, пане Канлере! Джейн вельми слухняна донька. Вона виконає те, що я їй скажу!

— Отже, я ще можу сподіватися на вашу підтримку у майбутньому? — спитав Канлер.

— Звісно, добродію, звісно, добродію! — вигукнув професор Портер. — Як ви могли сумніватися в цьому?

— Цей юнак, Клейтон, ви знаєте, — сказав Канлер, — він вештається тут уже кілька місяців! Я не знаю, як ставиться до нього Джейн; але, поза титулом, кажуть, він успадкував від батька чималі угіддя, і не дивно буде, якщо він врешті-решт доб'ється її, якщо лише... — І Канлер зробив паузу.

— Годі, годі, пане Канлере! Якщо лише що?

— Якщо лише ви не вважатимете за потрібне зажадати від Джейн, щоб ми негайно повінчалися!

— Я вже казав Джейн, що це було б бажано. — сумно промовив професор Портер, — особливо тому, що ми не спроможні більше залишатися в цьому будинку.

— Що вона відповіла? — спитав Канлер.

— Вона сказала, що ще не збирається ні за кого виходити заміж, — відповів професор Портер, — і що ми можемо перебратися жити на ферму в Північному Вісконсіні, яку їй заповідала мати. Вона дає трохи більше того, що потрібно на прожиття. Орендатори чудово жили на ній і ще могли посилати Джейн щороку якийсь дріб'язок. Вона вирішила, що ми вирушимо туди на початку наступного тижня. Філандер та пан Клейтон уже поїхали, щоб приготувати все до нашого приїзду.

— Клейтон поїхав туди? — вигукнув виразно засмучений Канлер. — Чому не сказали мені? Я би з задоволенням з'їздив туди й потурбувався, щоб там усе було добре.

— Джейн вважає, що ми й так надто багато чим вам зобов'язані, пане Канлере, — промовив професор Портер.

Канлер не встиг відповісти, бо за дверима пролунали кроки і до кімнати увійшла Джейн Портер.

— О, прошу вибачення! — вигукнула вона й зупинилася на порозі. — Я думала, тату, що ви самі!

— Це я. Джейн. — сказав Канлер і підвівся. — Чи не хочете ви взяти участь у родинній нараді? Ми саме про вас говорили.

— Дякую, — мовила Джейн, заходячи й сідаючи на запропонований їй стілець. — Я прийшла лише для того, щоб сказати татові, що Тобі завтра вранці зайде з коледжу, аби спакувати свої книжки. Я прошу вас, тату, напевне сказати йому, що ви хочете взяти з собою. Будь ласка, не беріть усю бібліотеку до Вісконсіну, ви взяли б її хоч би й до Африки, якби я не заперечувала!

— Чи заходив Тобі? — спитав професор Портер.

— Так, я щойно від нього. Вони з Есмеральдою балакають на релігійні теми біля чорного ходу.

— О, то я неодмінно зараз же повинен побачити його! — вигукнув професор. — Перепрошую, діти, я на хвилинку! — І старий квапливо вийшов.

Щойно він зник, як Канлер звернувся до Джейн.

— Послухайте, Джейн! — різко сказав він. — Скільки ще часу все це триватиме? Ви не відмовились вийти за мене, але й не пообіцяли! Я вирішив завтра отримати дозвіл, тож ми зможемо спокійно обвінчатися до вашого від'їзду у Вісконсін. Я не надто охочий до шику й блиску і переконаний, що й ви також!

Дівчина завмерла, але й далі трималася спокійно.

— Ваш батько бажає цього, — додав Канлер.

— Так, я знаю.

Вона говорила майже пошепки.

— Чи ви усвідомлюєте, що купуєте мене, пане Канлере? — сказала вона врешті рівним, безбарвним голосом. — Купуєте за якісь нещасні долари? Звісно, ви це знаєте, Роберте Канлере, і саме надія на такий стан речей змусила вас видати татові гроші на цю необдуману експедицію, яка була б напрочуд вдалою, коли б не певна загадкова обставина. Але ви, пане Канлере, були б уражені дужче за інших! Ви й хвилини не сумнівалися, що пошуки будуть невдалі! Ви надто добрий бізнесмен для цього. І ви надто спритний бізнесмен, аби давати гроші на пошук скарбів або позичати їх без застави, — якщо не маєте на меті щось особливе.

Ви знали, що без застави честь Портерів надійніше потрапить вам до рук, аніж за наявності такої! Ви обрали такий спосіб змусити мене вийти за вас заміж, що й запідозрити не можна було, що ви мене змушуєте! Ви ані разу навіть не затнулися про борг! Від усякої іншої людини я сприйняла б це, як вияв великодушності й шляхетної вдачі. Але ви ще та цяця, пане Роберте Канлере! Я знаю вас краще, аніж ви собі думаєте.

Я, звичайно, вийду за вас заміж, якщо не буде іншого виходу, але бажаю, щоб перед тим ми раз і назавжди зрозуміли одне одного!

Доки вона говорила, Канлер на зміну то червонів, то бліднув, а коли вона закінчила, підвівся й з цинічною усмішкою на енергійному обличчі промовив:

— Ви дивуєте мене, Джейн. Я вважав, що у вас більше вміння володіти собою — більше гордості! Звичайно, ви маєте рацію! Я вас купую і знав, що ви це знаєте; але я думав, що ви матимете за краще робити вигляд, що це не так! Я вважав, що ваша самоповага та гонор Портерів не дозволять вам зізнатися самій собі у тому, що ви куплена жінка! Але вважайте, як хочете, люба дівчинко, — байдуже докинув він. — Ви будете моєю, і це все, що мене цікавить!

Не кажучи ані слова, дівчина повернулася й вийшла з кімнати.

Джейн не одружилася до від'їзду з батьком та Есмеральдою на вісконсінську ферму; і, коли вона вже з вагона потяга, який відходив, холодно попрощалася з Робертом Канлером, він гукнув до неї, що сподівається приєднатись до них тижнів через два.

На станції, куди вони прибули, їх зустріли Клейтон та пан Філандер. У величезному авто вони стрімко помчали дорогою, що прорізала густі північні ліси, до маленького обійстя, в якому дівчина не була з раннього дитинства.

Садиба, що стояла на невеличкому пагорбі, приблизно за сотню метрів від меншого будиночка, зазнала ґрунтовних змін за ті три тижні, що їх тут провели пан Філандер та Клейтон.

Останній виписав ціле військо теслів, мулярів, слюсарів та малярів з віддаленого міста, і те, що колись було напівзруйнованим сараєм, коли вони приїхали, перетворилося на затишний двоповерховий будиночок, обладнаний усіма сучасними вигодами, які можна було забезпечити за цей короткий час.

— Що ви наробили, Кдейтоне! — вигукнула Джейн Портер з важким серцем, коли вона приблизно підрахувала витрати,

— Тсс-с! — попередив Клейтон. — Не кажіть вашому батькові! Він нічого не помітить, якщо ви йому не скажете; а я просто не зміг знести думки, що він житиме в бруді та запустінні, які ми з паном Філандером застали тут! Це така дурничка, а мені так кортіло щось зробити. Джейн! Заради нього, будь ласка, ніколи не згадуйте про це!

— Але ви знаєте, що ми не можемо заплатити вам! — вигукнула дівчина. — Чому ви накладаєте на мене такий жахливий борг?

— Не треба, Джейн! — сумно сказав Клейтон. — Якби це було лише для вас. повірте, я не став би цього робити, тому що знав би з самого початку, що в такий спосіб упаду у ваших очах, але я просто не міг собі уявити, яр; можна старій людині жити в такій дірі, яку ми тут знайшли! Це дрібниця, а мені так хотілося щось зробити, Джейн! Невже ви не повірите, що я зробив це для нього, і не дасте мені такої крихітної втіхи?

— Я вам вірю, пане Клейтоне, тому що знаю, що ви достатньо щедрі та ґречні, щоб усе це зробити лише задля нього. О, Сесілю. мені хотілося б відплатити вам так, як ви на це заслуговуєте, як ви цього хочете!

— Чом ні. Джейн?

— Тому що я кохаю іншого!

— Канлера?

— Ні.

— Але ж ви виходите за нього заміж! Він сказав мені про це, коли я виїжджав з Балтімора!

Дівчина здригнулася.

— Я не люблю його! — сказала вона майже гордо.

— В такому разі це через гроші, Джейн?

Вона ствердно кивнула.

— Невже для цього я надаюся менш, ніж Канлер? У мене грошей більше ніж треба для будь-чого! — сказав він гірко.

— Я не кохаю вас, Сесілю, але я вас поважаю. Якщо я буду змушена принизити себе таким шлюбом, то волію, щоб моїм чоловіком була людина, яку я й без того зневажаю. Я повинна проклинати людину, якій би продалася без кохання, хоч би хто це був! З моєю повагою та дружбою, — завершила вона, — ви будете щасливіші, аніж зі мною і моєю зневагою!

Він не став вести далі розмову, але якщо будь-коли людина відчувала потяг до вбивства, то це був Вільям Сесіль Клей тон, лорд Грейсток, коли через тиждень до будинку під'їхав на своєму шестициліндровому авто Роберт Канлер.

Минув тиждень, напружений, нудний і обтяжливий для мешканців маленького вісконсінського будиночка.

Канлер вимагав, щоб Джейн повінчалася з ним негайно.

Врешті вона поступилася, змучена безперервною ненависною нав'язливістю.

Було умовлено, що вранці Канлер поїде до міста і привезе свідоцтво й священика.

Клейтон вирішив був поїхати, щойно довідався про прийняте рішення, але втомлений і безнадійний погляд дівчини спинив його. Він не міг залишити її!

Він намагався заспокоїтись, навіюючи собі, що все ще може трапитись! Але в глибині душі знав, що потрібен буде лише дріб'язковий привід, щоб перетворити його ненависть до Канлера на спрагу помсти.

Другого ранку Канлер поїхав до міста.

На сході понад лісом низько слався дим. Там близько тижня буяла пожежа, але вітер весь час віяв із заходу, і небезпека їм поки що не загрожувала.

Ополудні Джейн вирушила на прогулянку. Вона не дозволила Клейтонові супроводжувати її, сказавши, що хоче побути на самоті, і він удовольнив її бажання.

Професор Портер та пан Філандер сиділи вдома, поглинуті й захоплені обговоренням якоїсь ґрунтовної наукової проблеми. Есмеральда дрімала на кухні, а Клейтон, утомившись після безсонної ночі, влігся на канапі у вітальні і швидко поринув у важкий сон.

Чорні клуби диму на сході здійнялися вище до неба, несподівано повернулися і швидко помчали на захід.

Вони під'їжджали все ближче. Мешканці флігеля поїхали до міста на ярмарок, і ніхто не помітив вогненного демона.

Невдовзі полум'я перехопило дорогу на південь і відрізало Канлеру шлях до відступу. Незначна зміна вітру спрямувала лісову пожежу на північ, потім вітер перемінився, і якусь мить полум'я стояло непорушно, немов узяте за вузду владною рукою.

Несподівано на дорозі з'явився великий чорний автомобіль, який шалено мчав з південного сходу. Він рвучко загальмував перед будиночком, і з нього вистрибнув чорнявий велетень, який бігцем кинувся до дверей. Не зупиняючись, він вбіг у будиночок. На канапі лежав Клейтон.

Прибулець остовпів од подиву, а потім одним стрибком опинився біля канапи.

Він рвучко потрусив Клейтона за плече й закричав:

— Боже милий, Клейтоне. ви тут усі з глузду з'їхали, чи що? Хіба не знаєте, що ви майже оточені вогнем? Де міс Портер?

Клейтон скочив на рівні ноги. Він не впізнавав того, хто його розбудив, але зрозумів, що той говорить, і вмить опинився на веранді.

— Скот! — вигукнув він, а тоді, забігши в будинок, загукав: — Джейн! Джейн! Де ви?!

За хвилину прибігли Есмеральда, професор Портер та пан Філандер.

— Де міс Джейн?! — закричав Клейтон до Есмеральди, хапаючи її за плечі й немилосердно трусячи.

— О Габерель, містере Клейтоне, вона пішла гуляти!

— Хіба вона ще не повернулась? — І Клейтон, не чекаючи відповіді, кинувся надвір, а за ним і решта.

— Куди вона пішла? — крикнув чорнявий велетень до Есмеральди.

— Цією дорогою! — вигукнула налякана чорношкіра, вказуючи на південь, де шаленіло полум'я.

— Посадіть цих людей в інший автомобіль, я бачив його, коли під'їжджав, і рушайте північною дорогою! — закричав незнайомець Клейтонові. — Залиште мій автомобіль тут! Якщо я знайду міс Портер, він нам знадобиться, якщо ж не знайду, він ніколи не знадобиться! Робіть, як я кажу! — додав він, коли помітив, як гнучка постать незнайомця метнулася через галявину на північний схід, де полум'я ще не торкнулося лісу.

Усі відчули полегкість, позбувшись величезної відповідальності, яка лежала на їхніх плечах, усі повірили в здатність незнайомця врятувати Джейн, якщо її взагалі ще можна врятувати.

— Хто це? — спитав професор Портер.

— Не знаю, — відказав Клей тон, — він назвав моє прізвище, і він знає Джейн. бо питав про неї. А Есмеральду він назвав на ймення!

— Він здається мені дуже знайомим! — вигукнув пан Філандер. — Та втім, скарай мене Боже, я знаю, що ніколи досі його не бачив!

— Годі, годі! — закричав професор Портер. — Диво з див! Хто він і чому я відчуваю, що Джейн врятовано, коли він рушив на її пошуки?

— Не знаю, професоре, — замислено відповів Клейтон. — але в мене таке саме відчуття. Ходімо! — вигукнув він. — Нам самим треба чимшвидше видобуватися звідси, бо дорогу невдовзі буде перетято!

І всі поквапилися до Клейтонового автомобіля.

Коли Джейн збиралася повернутися додому, вона злякалася близького диму лісової пожежі, невдовзі її переляк став майже

панічним, бо вона помітила, що полум'я, яке наступало, швидко охоплювало ліс між нею та будинком. Врешті-решт їй довелося повернути в густі чагарі, і вона пішла на захід, намагаючись обійти вогонь і дістатися додому.

Внезабарі вона зрозуміла всю марність своїх спроб, і тоді в неї залишилася остання надія на порятунок: повернутися на дорогу і тікати нею на південь до міста.

Тих двадцяти хвилин, які їй знадобилися, аби вийти на дорогу, вистачило для вогню, щоб перетяти їй шлях до відступу так само, як перед тим їй було відрізано шлях додому.

Короткий біг дорогою закінчився зупинкою й жахом, бо перед утікачкою виросла нова стіна полум'я. Смуга вогню перекинулася через дорогу, поширилася на південь від моря вогню, і невелика ділянка дороги потрапила в його невблаганні обійми.

Джейн зрозуміла, що марно намагатися пробитися крізь кущі.

Вона вже спробувала раз. і це їй не вдалося. Тепер вона зрозуміла, що через кілька хвилин весь простір між ворогом на півночі і ворогом на півдні перетвориться на море ревучого полум'я.

Несподівано вона почула, що хтось гукає її на ймення з лісу.

— Джейн! Джейн Портер! — пролунав чітко незнайомий голос.

— Тут! — вигукнула вона у відповідь. — Тут! На дорозі!

І вона побачила, як по гілках дерев до неї мчить зі швидкістю білки якась постать.

Порив вітру повив їх хмарою диму, і вона перестала бачити людину, що поспішала до неї, але несподівано відчула велику руку, яка вхопила її. Потім її підняли з землі, і вона відчула зустрічний плин повітря і подеколи доторк листя під час швидкого польоту. Вона розплющила очі.

Далеко під нею стелилася поросла кущами земля.

Довкола неї шелестіло листя лісу.

Велетенське створіння, яке несло Джейн Портер, перестрибувало з дерева на дерево, і їй здалося, що вона бачить уві сні все те, що пережила в далеких африканських джунглях.

О, коли б це була та сама людина, яка несла її тоді крізь переплетіння заростей! Але це неможливо! Проте, хто інший у цілому світі має достатньо сили й спритності, щоб робити те саме!

Вона несподівано поглянула на обличчя, яке схилилося над нею, і злякано здригнулася: це був він!

— Мій лісовий друг! — прошепотіла вона. — Ні, це в мене марення!

Вона, певне, сказала це вголос, тому що погляд, який час від часу падав на неї, запромінився усмішкою.

— Так, ваш друг, Джейн Портер! Ваш дикий первісний друг з'явився з джунглів до своєї подруги, до жінки, яка втекла від нього! — додав він майже люто.

— Я не тікала! — прошепотіла вона. — Я погодилася поїхати лише після того, як ми цілий тиждень прочекали вашого повернення!

Вони вже вибралися зі смуги вогню, і Тарзан повернув до галявини.

Вони пішли поруч до будинку. Вітер змінив напрям, і пожежа вертала своїми слідами; ще година — і полум'я саме себе зжере.

— Чому ви не повернулись? — спитала вона.

— Я доглядав д'Арно. Його було тяжко поранено!

— Ой! Я так і знала! — вигукнула вона. — Вони казали, що ви пішли до чорношкірих, що це ваш народ!

— Ви їм не повірили, Джейн?

— Ні! Як мені називати вас? — спитала вона. — Як ваше ім'я?

— Я був Тарзаном, коли ви вперше зі мною зустрілися, — відповів він.

— Тарзан! — вигукнула вона. — Отже, від'їжджаючи, я відповіла на вашу записку?

— Так, а на чию, ви думали?

— Я не знала. Але вона не могла бути вашою, тому що Тарзан написав англійською, а ви не розуміли ані слова жодною мовою!

Він знову засміявся.

— Це довга історія. Я справді написав те, чого не міг вимвити, а потім д'Арно ще більше ускладнив стан справ, коли навчив мене французької замість англійської. Швидше, — додав він, — сідайте в мою машину, ми повинні наздогнати вашого батька! Вони недалеко попереду нас!

Коли вони рушили, він сказав:

— Ви писали в записці до Тарзана, що любите іншого; ви мали на увазі мене?

— Так, — відповіла вона просто.

— Але в Балтіморі — о, як я вас шукав! — мені сказали, що, можливо, ви вже заміжня. Що чоловік на ймення Канлер приїхав сюди, щоби повінчатися з вами! Чи це правда?

— Так.

— Ви його любите?

— Ні.

— Чи любите ви мене?

Вона затулила обличчя руками.

— Я дала слово іншому. Я не можу відповісти вам, Тарзане! — вигукнула вона.

— Ви відповіли. Тепер скажіть мені, чому ви виходите заміж за людину, яку не любите?

— Мій батько винен йому гроші.

Несподівано в Тарзановій пам'яті сплив прочитаний лист на ім'я Роберта Канлера і натяк на неприємності, якого він не міг збагнути тоді!

Він усміхнувся.

— Якби ваш батько не втратив скарбу, то ви не були б зобов'язані дотримуватися даного цій людині слова?

— Я могла б попросити його звільнити мене від обов'язку одружуватися з ним.

— А якщо б він відмовив?

— Я дала своє слово.

Він хвилину помвчав. Автомобіль шалено мчав нерівною дорогою, бо вогонь загрозливо виринув праворуч від них і нова зміна вітру могла перекинути його з подвійною люттю через цей єдиний шлях до порятунку.

Нарешті вони перескочили небезпечне місце, і Тарзан сповільнив швидкість.

— А якщо я його попрошу? — відважився він запитати.

— Він, певне, не пристане на прохання незнайомця. — сказала дівчина. — Особливо такого, який сам на мене важить.

— Теркоз погодився, — похмуро сказав Тарзан.

Джейн здригнулася і злякано позирнула на велетня, який сидів поруч, бо здогадалася, що він мав на увазі вбитого задля її захисту велетенського антропоїда.

— Тут не африканські джунглі. — заперечила вона. — Ви вже не дикий звір, ви джентльмен, а джентльмени не вбивають людей з першої-ліпшої нагоди!

— В душі я усе ще дикий звір. — сказав він тихим голо сом. наче сам про себе.

Вони помовчали.

— Джейн. — сказав він нарешті. — Якби ви були вільні. то вийшли б за мене заміж?

Вона не зразу відповіла, а він усе чекав.

Дівчина намагалася зібратися з думками.

Що вона знала про дивну істоту, яка сиділа поруч?

Що він сам про себе знав? Хто він? Хто його батьки?

Саме ім'я його було відлунням таємничого походження та дикого життя.

Він не мав імені. Чи буде вона щаслива зі знайдою джунглів? Чи матиме щось спільне з чоловіком, який прожив усе життя у верховіттях африканських лісів, який бавився й бився з лютими антропоїдами, який рвав сире м'ясо з туші щойно вбитої дичини, який втоплював міцні зуби у нього і шматував свою частку годі, як його одноплемінники гарчали й билися довкола, намагаючись вихопити кусень?

Чи вдасться їй увести його до свого суспільного кола? Чи може вона спуститися до його рівня? Чи буде хоч одне з них щасливе у такому жахливому шлюбі?

— Ви не відповідаєте. — сказав він. — Ви боїтеся образити мене?

— Я не знаю, що відповісти. — сумно заперечила Джейн. — Я не можу пояснити собі свої думки.

— Ви не любите мене? — спитав він рівним голосом.

— Не питайте! Ви будете щасливішим без мене! Ви не створені для обмежень та умовностей суспільства; цивілізація невдовзі почне гнітити вас, і через деякий час ви почнете сумувати за своїм попереднім життям, до якого я так само непридатна, як і ви до мого!

— Розумію, — спокійно відказав він. — Я не буду наполягати, бо волів би бачити вас щасливою, аніж піклуватися про власне життя. Тепер я розумію, що ви не змогли б бути щасливою… з мавпою!

У його голосі забриніла ледь чутна нотка гіркоти.

— Не треба! — запротестувала вона. — Не кажіть так. Ви не зрозуміли!

Але перш ніж вона встигла закінчити, несподіваний поворот дороги привів їх на середину маленького селища.

Перед ними стояв автомобіль Клейтона. а довкола врятовані мешканці будинку.

28. ВИСНОВОК

Побачивши Джейн. усі закричали від радості й полегшення, і. коли автомобіль Тарзана зупинився поруч з їхнім, професор Портер схотів доньку в обійми.

На мить усі забули про Тарзана, який спокійно сидів на своєму місці.

Першим згадав про нього Клейтон. Він озирнувся й простяг руку.

— Як ми можемо віддячити вам? — вигукнув він. — Ви нас усіх урятували! Ви мене покликали на ймення в котеджі, але я не можу пригадати, хто ви. хоча мені здається, що ми десь зустрічалися за інших обставин.

Тарзан усміхнувся і потис простягнуту руку.

— Ви маєте рацію, мосьє Клейтон, — сказав він французькою. — Пробачте, що я не розмовляю з вами англійською. Я саме вивчаю англійську і хоча досить добре розумію розмовну мову, але балакаю вельми кепсько.

— Але хто ви? — наполягав Клейтон. відповідаючи також французькою.

— Тарзан із племені мавп.

Вражений Клейтон відступив на крок.

— Боже мій! — вигукнув він. — Таки справді!

Професор Портер та пан Філандер приєдналися до подяк Клейтона і були приємно здивовані, що зустріли тут лісового друга, так далеко від його дикої батьківщини.

Всі увійшли до скромного готелю, де Клейтон заходився їх влаштовувати.

Вони сиділи в маленькій задушливій вітальні, коли їхню увагу привернув далекий гуркіт автомобіля.

Пан Філандер, сидячи біля вікна, бачив, як з'явився автомобіль, як він під'їхав і зупинився.

— Боже! — сказав пан Філандер незадоволеним тоном. — Це пан Канлер. Я сподівався... е... я думав... або... е... е... як добре, що він не потрапив у вогонь! — плаксиво закінчив він.

— Годі ж бо, пане Філандере, — сказав професор Портер. — Я часто радив своїм учням рахувати до десяти, перш ніж говорити! Коли б я був на вашому місці, пане Філандере. я порахував би щонайменше до тисячі, а після того скромно промовчав би!

— Правильно! — погодився пан Філандер. — Але що це за духовна особа поруч із ним?

Джейн зблідла. Клейтон засовався на стільці.

Професор Портер зняв окуляри, подихав на них і. не протираючи, надів на ніс.

Всюдисуща Есмеральда забурчала.

Лише Тарзан нічого не розумів.

У цей час Роберт Канлер зайшов до кімнати.

— Слава Богу! — вигукнув він. — Я боявся гіршого, доки не побачив вашого автомобіля. Клейтоне! Мені було перетято дорогу на південь, і довелося вертатися до міста, а звідти прямувати на схід. Я думав, що ніколи не дістанусь до котеджу!

Ніхто не виказував радощів. Тарзан роздивлявся Роберта Канлера, як Сабор розглядала здобич.

Джейн Портер позирнула на нього і нервово кахикнула.

— Містере Канлере, — мовила вона. — Це наш давній знайомий, мосьє Тарзан.

Канлер озирнувся і простяг руку. Тарзан підвівся і вклонився так, як міг навчитися лише у д'Арно, але вдав, що не помітив руки Канлера.

Канлер не звернув на це уваги.

— Це преподобний містер Тоуслі, Джейн, — сказав він, показуючи на свого духовного супутника. — Пан Тоуслі, це міс Портер.

Пан Тоуслі вклонився і засяяв.

— Обряд можна буде виконати негайно, Джейн, — сказав Канлер. — Тоді ми з вами встигнемо на нічний потяг у місті.

Тарзан усе зрозумів. Він позирнув крізь напівопущені вії на Джейн, але не ворухнувся.

Дівчина вагалася. В кімнаті панувала жахлива нервова напруга.

Усі погляди звернулися до Джейн. Усі чекали на її відповідь.

— Чи не можна почекати ще кілька днів? — попрохала вона. — Я страшенно пригнічена! Я стільки нині пережила!

Канлер відчув ворожість, яка струмувала від усіх присутніх. Це його розлютило.

— Ми й так чекали стільки, скільки я взагалі ладен був чекати. — сказав він. — Ви обіцяли вийти за мене заміж! Я більше не дозволю

бавитися мною! У мене є свідоцтво, і ось священик. Будь ласка, пане Тоуслі, будь ласка, Джейн! Свідків купа, більш ніж треба, — додав він неприємним тоном, узяв Джейн Портер за руку і хотів вести її до пастора, який їх чекав.

Але не зробив він і кроку, як важка рука сталевими кліщами уп'ялася йому в плече, а друга схопила його за горло.

Перелякана і здивована. Джейн повернулася до Тарзана.

Коли вона поглянула йому в обличчя, то побачила на його чолі смугу, яку бачила тоді, коли в далекій Африці Тарзан зійшовся у смертельному двобої з величезним людиноподібним Теркозом.

Джейн знала, що дике серце замислило вбивство, скрикнула від жаху і кинулася з благанням до Тарзана. Вона боялася за нього, а не за Канлера. Вона згадала про сувору кару, яку правосуддя накладає на вбивцю.

Проте Клейтон випередив її, підбіг до Тарзана і спробував вирвати Канлера з його рук.

Від одного помаху могутньої руки англієць полетів через усю кімнату, і тоді Джейн Портер твердо поклала білу долоню на Тарзанову руку і зазирнула йому у вічі.

— Задля мене! — сказала вона.

Рука перестала стискати Канлерове горло.

— Невже ви хочете, щоб оцей жив? — здивовано спитав він.

— Я не хочу, щоб він умер від вашої руки, друже мій. — заперечила вона. — Я не хочу, щоб ви були вбивцею!

Тарзан відпустив горло Канлера.

— Чи звільняєте ви її від обіцянки? — спитав він. — Це ціна вашого життя.

Задихаючись, Канлер ствердно кивнув.

— Чи ви підете геть і не будете надалі їй набридати?

Той знову подав стверджувальний знак, його обличчя спотворював страх смерті, яка пройшла так близько від нього.

Тарзан відпустив його, і Канлер. заточуючись, пішов до дверей. За мить він зник разом з нажаханим пастором.

Тарзан звернувся до Джейн.

— Чи можу я порозмовляти з вами наодинці? — спитав він.

Дівчина ствердно кивнула головою і рушила до інших дверей, що вели на вузеньку веранду маленького готелю. Вона вийшла туди і почала чекати Тарзана, тому не чула розмови, яка відбулася в кімнаті.

— Постривайте! — гукнув професор Портер, коли Тарзан рушив за нею.

Професор був наче громом уражений від подій, що трапилися за останні кілька хвилин.

— Перш ніж провадити подальші розмови, я хотів би пояснень щодо подій, які тут відбувалися. Яким правом, добродію, ви зволили стати між моєю донькою та паном Канлером? Я обіцяв йому руку своєї доньки, а обіцянки треба виконувати, добродію, незалежно від ваших особистих симпатій та антипатій!

— Я втрутився, професоре Портере, — відповів Тарзан. — тому, що ваша донька не любить пана Канлера і не бажає бути його дружиною. Це все, що мені хотілося знати.

— Ви не знаєте, що ви наробили! — відповів професор Портер. — Тепер вій поза сумнівом відмовиться одружуватись із нею!

— Авжеж! — палко підхопив Тарзан. — ї ви, — додав він, — не повинні боятися, що ваша честь постраждає, професоре Портере, бо ви матимете можливість заплатити панові Канлерові увесь ваш борг у ту саму мить, коли повернетеся додому!

— Годі, годі, добродію! — вигукнув професор Портер. — Що ви хочете цим сказати, добродію?

— Ваш скарб знайдено! — заявив Тарзан.

— Що?.. Що… ви кажете? — закричав професор. — Ви збожеволіли! Це неможливо.

— І все ж це так! Це я вкрав скарб, не знаючи ані його цінності, ані власника. Я бачив, як матроси закопали скарб. і викопав його, а тоді закопав в Іншому місці. Коли д'Арно сказав мені, що це таке і чого він вартий для вас, я повернувся в джунглі й дістав його. Він був причиною стількох злочинів, такого горя і страждань, що д'Арно волів за краще не пересилати скарб сюди, як я хотів був зробити, а замість нього дав мені чек на його вартість. Ось він, професоре Портере! — І Тарзан витяг із кишені конверт і передав його враженому професорові. — Двісті сорок

одна тисяча доларів! Скарб дуже ретельно оцінили експерти, але на той випадок, коли у вас з'являться якісь сумніви або ви віддасте перевагу скарбові замість чека, д'Арно сам купив його і зберігає для вас.

— До величезного нашого боргу перед вами, — вимовив тремтячим голосом професор Портер, — ви додали ще одну, неоціненну послугу! Ви надали мені можливість врятувати мою честь!

Клейтон, який негайно вийшов слідом за Канлером, повернувся.

— Пробачте, — сказав він, — я гадаю, що нам варто спробувати дістатися до міста надвечір і виїхати першим потягом. Щойно проїхав вершник з півночі, який повідомив, що пожежа повільно рухається в нашому напрямку!

Його заява урвала подальші розмови, і всі рушили до автомобілів.

Клейтон, Джейн та Есмеральда розмістилися в автомобілі Клейтона, а Тарзан взяв до себе пана Філандера.

— Скарай мене, Боже! — вигукнув пан Філандер. коли їхня машина рушила слідом за автомобілем Клейтона, — Чи міг хтось уявити собі щось подібне? Останній раз, коли я вас бачив, ви були справжньою первісною людиною, яка гасала по гілках африканського тропічного ліеу. а тепер везете мене вісконсінською дорогою у французькому автомобілі! Боже! Та це диво з див!

— Так, — погодився Тарзан і спитав після невеликої паузи: — Містере Філандере, чи не пригадуєте ви обставини, за яких було знайдено і поховано три кістяки, які лежали в моїй хатині на околиці джунглів в Африці?

— Дуже виразно! — відповів містер Філандер.

— Чи не зауважили ви якоїсь відмінності в одному з цих кістяків?

Містер Філандер уважно поглянув на Тарзана.

— Чому ви про це питаєте?

— Для мене дуже важливо це знати. — пояснив Тарзан. — Ваша відповідь може допомогти розкрити таємницю. Принаймні найгірше, що може зробити ваше повідомлення, — це залишити таємницю таємницею. Упродовж останніх двох місяців я створив цілу теорію, побудовану на цих кістяках, і прошу вас відповісти мені щиросердо: чи всі три кістяки, які ви поховали, були людські.

— Ні, — сказав містер Філандер, — найменший кістяк, якого було знайдено в колисці, належав людиноподібній мавпі.

— Спасибі вам! — сказав Тарзан.

У передньому автомобілі Джейн думала швидко й неспокійно. Вона здогадалася, з якою метою Тарзан шукав можливості обмінятися з нею кількома словами, і знала, що їй доведеться відповісти йому найближчим часом.

Він не був людиною, якої можна легко позбутися, і це змушувало її з'ясувати для себе, чи не боїться вона його.

Чи може вона любити того, кого боїться?

Джейн зрозуміла, що в нетрях далеких джунглів вона перебувала під впливом захоплення, але в прозаїчному Вісконсіні чарівного захоплення не могло бути.

І бездоганно одягнений молодий француз не пробуджував у ній первісної жінки, як пробуджував стрункий лісовий бог.

Чи любить вона його? Тепер Джейн цього не знала.

Вона тихенько позирнула на Клейтона. Чи не був він людиною, вихованою в тому самому середовищі, що й вона? Людиною, суспільне становище і виховання якої були такими, які вона звикла вважати за необхідні для укладення шлюбної спілки?

Чи не вказував її здоровий глузд на молодого англійця, як на очевидного чоловіка для такої жінки, як вона: крім того, вона знала, що він любить її тією любов'ю, якої прагне кожна цивілізована жінка.

Чи могла вона полюбити Клейтона? Вона не бачила причини, яка б завадила цьому! Вдачею Джейн не була холодно-розсудливою; але виховання, оточення і спадковість привчили її узгоджувати все зі здоровим глуздом, навіть у сердечних справах.

Те, що її підносила в повітря сила молодого велетня, який обіймав її у далекому африканському лісі, і сьогодні знову у лісах Вісконсіну, здалося їй лише тимчасовим відгомоном гри емоцій і уяви в її жіночій природі — психологічний поклик первісного чоловіка до первісної жінки.

Якщо він не буде більше її торкатись, то потяг до нього припиниться, міркувала вона. Отже, вона його не любить. Це було не що інше, як миттєве марення, викликане хвилюванням та близькістю тіла.

Вона знову позирнула на Клейтона. Він був дуже гарний і шляхетний у всьому. Вона могла б пишатися таким чоловіком!

Саме в цю хвилину він заговорив. Хвилиною раніше або хвилиною пізніше — і доля трьох людей склалася б зовсім інакше, але доля вказала Клейтонові саме цю психологічну мить.

— Тепер ви вільні. Джейн! — мовив він. — Скажіть "так" — і я присвячу своє життя тому, щоб ви були цілком щасливою!

— Так! — прошепотіла вона.

Того самого вечора у маленькому залі чекання на вокзалі Тарзанові вдалося залишитися з Джейн віч-на-віч.

— Ви вільні тепер, Джейн, — сказав він, — а я пройшов крізь віки, з далекого й туманного минулого, з лігва первісної людини за вами, за своєю подругою, заради вас я став цивілізованою людиною, задля вас я перетнув океани й континенти, задля вас я буду всім, ким ви захочете. Я можу дати вам щастя, Джейн. у тому житті, яке ви знаєте й любите! Вийдете за мене?

Вперше вона звідала глибінь його кохання — усе, що він зробив за такий короткий час. було зроблено тільки з любові до неї. Вона відвернулася й затулила обличчя руками.

Що вона наробила! Вона злякалася можливості поступитися цьому велетневі і спалила свої кораблі, несвідомо остерігаючись зробити велику помилку, зробила ще більшу!

І тоді вона розповіла йому все: всю правду від слова до слова, не намагаючись захистити себе або виправдати свою помилку.

— Що ж тепер? — спитав він. — Ви зізнались, що ви мене любите. Ви знаєте, що я вас люблю! Але мені невідома етика вашого суспільства! Вирішуйте самі, бо вам краще знати, що певніше забезпечить ваш подальший добробут!

— Я не можу відмовити йому, Тарзане! — сказала вона. — Він також любить мене, і він гарна людина. Я ніколи не зможу поглянути у вічі ані вам. ані іншій чесній людині, якщо я не дотримаю обіцянки, яку дала

панові Клейтонові! Я повинна дотримати її, а ви повинні допомогти мені нести мій хрест, навіть якщо ми сьогодні бачимося востаннє!

В цей час до зали увійшла решта, і Тарзан відійшов до вікна.

Але він нічого не бачив за вікном: перед його внутрішнім поглядом стояла невелика галявина, оточена живоплотом з розкішних тропічних квітів та рослин, над нею гойдалося віття могутніх дерев, а над усім цим панувала блакить екваторіального неба.

Посеред галявини, на невеликому земляному підвищенні сиділа молода дівчина, а поруч з нею сидів молодий велетень. Вони їли розкішні плоди й усміхалися, дивлячись у вічі одне одному. Вони були дуже щасливі і були зовсім самі!

Його мрії урвав прихід чергового по станції, який розпитував, чи немає тут часом мосьє Тарзана.

— Я мосьє Тарзан, — сказав Тарзан.

— Для вас звістка з Балтімора. Це телеграма, послана з Парижа!

Він узяв конверт і розірвав його. Телеграма була від д'Арно.

Тарзан прочитав:

"Відбитки пальців доводять, що ви — Грейсток. Вітаю!

Д'Арно".

Коли Тарзан прочитав її, увійшов Клейтон і рушив до нього з простягнутою рукою.

Ось людина, яка має титул і маєтки, що мали б належати Тарзану, яка збирається одружуватися з жінкою, яку любить Тарзан… і яка любить Тарзана! Одне слово Тарзана назавжди змінить усе життя цієї людини.

Воно відніме у нього титул, маєтки і садиби і… відніме усе це також і у Джейн Портер!

— Слухайте-но, чоловіче! — вигукнув Клейтон. — Мені досі ніяк не вдавалось подякувати вам за все, що ви для мене зробили! Ви мали досить клопоту, рятуючи наше життя в Африці й тут! Я страшенно радий, що ви приїхали сюди! Нам треба краще познайомитись. Знаєте, я часто думав про вас і про ваші дивовижні умови життя! Якщо дозволите мені запитати, то скажіть: як вас занесло у ті джунглі?

— Я там народився, — спокійно відповів Тарзан, — моєю матір'ю була мавпа, і вона, звісно, небагато могла мені розповісти про це. Батька свого я ніколи не знав.